

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filozofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Didaktické zpracování problémů současné demokracie pro výuku základů
společenských věd

Didactic treatment of the problems of contemporary democracy for teaching
of social sciences

Bc. František Záleský

Vedoucí práce: Ing. Michaela Dvořáková, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: N D-ZSV

2023

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Didaktické zpracování problémů současné demokracie pro výuku základů společenských věd* potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury.

Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 9. 7. 2023

Za konstruktivní zpětnou vazbu, neocenitelné poznámky, velkou vstřícnost a povzbudivá slova během zpracovávání této diplomové práce mockrát děkuji vedoucí práce, paní Ing. Michaele Dvořákové, Ph.D.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se věnuje problémům současné demokracie a jejich didaktickému zpracování pro výuku předmětu základy společenských věd na gymnáziích.

Nejprve je rozebráno téma demokracie z několika různých úhlů pohledu a ty jsou vzájemně porovnávány, přičemž je částečně vycházeno i z učebnic, vzhledem k didaktickému zacílení práce. Následně je velký prostor věnován čtyřem vybraným problémům současné demokracie a několika různým pohledům na ně, přičemž vybranými problémy jsou nerovnosti, vzdělávání, populismus a epistemické znetvoření. Následuje analýza uchopení tématu v rámcových vzdělávacích programech pro gymnázia a na ni poté navazuje analýza zpracování tématu ve vybraných školních vzdělávacích programech čtyřech gymnázií, které jsou poté také z tohoto hlediska porovnány. V další podkapitole je rozebíráno, v jaké míře dostávají problémy současné demokracie prostor v učebnicích základů společenských věd pro střední školy a učebnice jsou mezi sebou porovnány. Bylo zjištěno, že v rámcových i školních vzdělávacích programech chybí kritický přístup, pojmenování problémů a jejich vtažení k současnosti.

Druhá část práce obsahuje popsané návrhy čtyř vyučovacích hodin, které jsou zacíleny na zmíněné čtyři vybrané problémy a měly by částečně nahrazovat vzdělávací obsahy, které byly vyhodnoceny jako chybějící ve vzdělávacích programech. Všechny hodiny byly vyzkoušeny v praxi a následně reflektovány a jsou u nich popsány i návrhy na změny a zlepšení. Popsané návrhy jsou zakomponovány v upravených pracovních listech obsažených v příloze práce. Ty je možné kopírovat a dále používat při výuce.

KLÍČOVÁ SLOVA

Demokracie, problémy, výuka, nerovnosti, vzdělávání, populismus, epistemické znetvoření

ABSTRACT

This master thesis deals with the issues of modern-day democracy and its didactic treatment of the way the school subject Social studies is taught at gymnázium schools.

At first, the subject of democracy is discussed from many different angles, and those are compared to one another. Due to its didactic focus, the thesis partially uses school textbooks as a source. After that, great attention is given to four particular problems of the current democracy and a couple of different ways to view them. The discussed problems are inequality, education, populism, and epistemic disfiguration. Moreover, the thesis features an analysis of the approach to the subject in general education programs for gymnázium schools. This analysis is followed up with another analysis, which deals with the treatment of the subject in the selected education programs at four different gymnázium schools, which are then compared to one another. In another subchapter, the thesis dissects the amount of attention that is paid to the problems of the current democracy in textbooks for secondary schools. These textbooks are then compared. It was discovered that general and school education programs lack a critical approach, definition of the problems, and their connection to the present day.

The second part of the thesis includes drafts of four lessons that are aimed at the four selected problems. They should partially substitute the educational contents, which were discovered to be missing in discussed education programs. All lessons had been tested in practice, and after that, they have been reflected on. This part also includes suggestions for possible changes and improvements. The suggestions are incorporated in the updated worksheets. These worksheets are included in the attachment of the thesis, and they can be downloaded and further used during lessons.

KEYWORDS

Democracy, problems, teaching, inequalities, education, populism, epistemic disfiguration

Obsah

Úvod	8
1 Demokracie a její současné problémy	9
1.1 Demokracie	9
1.1.1 Heywoodovo pojetí demokracie	10
1.1.2 Diarchická struktura dle Urbinati	11
1.1.3 Dahlovo pojetí demokracie.....	13
1.2 Problémy současné demokracie.....	14
1.2.1 Zvyšující se nerovnosti.....	16
1.2.2 Věčné téma českého školství.....	24
1.2.3 Populismus a jeho hrozby.....	27
1.2.4 Epistemické znetvoření demokracie a depolitizace rozhodování.....	32
1.2.5 Shrnutí	34
1.3 Uchopení tématu v RVP G	35
1.3.1 Rámcový vzdělávací program pro gymnázia	36
1.3.2 Téma demokracie v RVP G.....	36
1.3.3 Průřezová témata	40
1.3.4 Shrnutí	41
1.4 Zpracování tématu ve vybraných ŠVP	41
1.4.1 Gymnázium Turnov.....	42
1.4.2 Gymnázium Mnichovo Hradiště	43
1.4.3 Lepařovo gymnázium Jičín	44
1.4.4 Gymnázium U Balvanu Jablonec nad Nisou.....	45
1.4.5 Shrnutí	45
1.5 Analýza přítomnosti tématu v učebnicích.....	46

1.5.1	Učebnice nakladatelství Didaktis	46
1.5.2	Učebnice nakladatelství Computer Media.....	47
1.5.3	Shrnutí	48
2	Návrh a reflexe vyučovacích hodin	49
2.1	Celková charakteristika vyučovacích hodin	49
2.2	Vyučovací hodina 1	50
2.2.1	Chudoba a nerovnosti – metodika	50
2.2.2	Chudoba a nerovnosti – pracovní list	51
2.2.3	Reflexe výuky.....	54
2.3	Vyučovací hodina 2	55
2.3.1	Vzdělávání a jeho význam – metodika.....	55
2.3.2	Vzdělávání a jeho význam – pracovní list.....	56
2.3.3	Reflexe výuky.....	59
2.4	Vyučovací hodina 3	60
2.4.1	Populismus v ČR – metodika	60
2.4.2	Populismus v ČR – pracovní list	61
2.4.3	Reflexe výuky.....	69
2.5	Vyučovací hodina 4	70
2.5.1	Epistemické znetvoření demokracie – metodika.....	71
2.5.2	Epistemické znetvoření demokracie – pracovní list.....	71
2.5.3	Reflexe výuky.....	74
	Závěr.....	76
	Seznam použitých informačních zdrojů	78
	Literatura	78
	Internetové zdroje.....	79

ŠVP	80
Učebnice	81
Obrázky a grafy	81
Seznam příloh	83
Příloha 1 – Chudoba a nerovnosti – pracovní list.....	84
Příloha 2 – Vzdělávání a jeho význam – pracovní list	87
Příloha 3 – Populismus v ČR – pracovní list.....	91
Příloha 4 – Epistemické znetvoření demokracie – pracovní list	100
Příloha 5 – Závěrečná esej – zadání	104

Úvod

Tématem této diplomové práce jsou problémy současné demokracie a jejich zpracování pro výuku předmětu základy společenských věd na gymnáziích, který je většinou známý pod zkratkou ZSV.

Téma jsem si vybral hlavně z důvodu vlastního zájmu o současnost, veřejné dění, politiku a problémy, kterým v současné době čelíme. Druhým důvodem je to, že sledování, analýza a diskuse o současných problémech je podle mě věc, která ve školních lavicích často chybí, přestože je zcela klíčová a mnohem důležitější a pro studenty užitečnější než memorování pouček a definic, což si neustále dokola ověřuji i při výkonu profese učitele.

Diplomová práce je rozdělena do dvou hlavních částí, teoretické a praktické. První část si klade za cíl nejprve analyzovat některá pojetí demokracie a poté představit vybrané současné problémy, se kterými se můžeme běžně setkávat, ale ve školních lavicích jsou nedostatečně řešeny nebo nejsou řešeny vůbec. To je obsahem první a druhé kapitoly. Současní jsou i tři hlavní autoři, o jejichž myšlenky se teoretická část práce opírá a jejichž publikace jsou použity jako hlavní východisko (Urbinati, Milanović, Prokop). Dalším cílem je analyzovat, do jaké míry jsou aktuální problémy demokracie obsaženy v rámcových i školních vzdělávacích programech vybraných škol a vzájemně je porovnat. Dále poté prozkoumat a zhodnotit, v jaké míře je téma obsaženo v současných učebnicích společenských věd pro střední školy a víceletá gymnázia. Tomuto se věnují třetí, čtvrtá a pátá kapitola práce.

Hlavním cílem druhé části diplomové práce je navržení a představení čtyř konkrétních vyučovacích hodin, které by měly vést k tematizaci a analýze problémů. Všechny čtyři hodiny budou navrženy na principu aktivní výuky a těžiště veškeré výuky bude ležet v práci studentů, ať už samostatné, či ve dvojicích. Ke všem hodinám bude vytvořen pracovní list a popsána metodika. Posledním cílem této části práce je reflexe navržené a proběhlé výuky, která bude realizována v reálných podmínkách třídy, kterou já sám jako autor práce vyučuji. Hodiny by i se zpracovanou reflexí (kopírovatelné pracovní listy budou součástí příloh) měly být aplikovatelné opakovaně a využitelné i pro další učitele.

1 Demokracie a její současné problémy

V první části práce bude nejprve popsán demokratický systém vládnutí a jeho různá pojetí, aby byla následně věnována velká pozornost aktuální problémům, kterým demokracie čelí. Následně bude analyzováno pojetí tématu demokracie a jejích současných problémů v rámci vzdělávacího programu, několika školních vzdělávacích programech konkrétních škol a také v učebnicích základů společenských věd.

1.1 Demokracie

V této kapitole se nejdříve zaměřuji na různé definice demokracie a vzhledem k didaktickému zaměření této práce vycházím z populárních středoškolských přehledových učebnic, se kterými se studenti běžně setkávají a využívají je. Poté se zaměřuji na tři různá pojetí demokracie soudobých politologů, akcentujících různá hlediska. Tato hlediska jsou představena vzhledem k hlavnímu tématu problémů současné demokracie.

Demokracii známe asi všichni jako vládu lidu, jejíž název vznikl jako složenina řeckých slov *démos* (lid) a *kratos* (vláda). Pojem použil pravděpodobně jako první v 5. století př. n. l. řecký historik Hérodotos jako označení pro politický systém fungující v řeckých městských státech, ze kterých nejvýznamnější a nejznámější jsou Athény. Je ovšem důležité si uvědomit, že význam tohoto pojmu samotného se napříč historií vyvíjel, stejně tak jako jeho konkrétní podoby, postoje k demokratickému zřízení a jeho hodnocení.¹

Základní charakteristiku demokracie je možné si představit pomocí často používané středoškolské přehledové učebnice *Odmaturuj ze společenských věd*.² Tato publikace je mezi studenty velice oblíbená, ovšem víceméně se jedná pouze o velice redukovaný přehled pouček a definic. Demokracie je zde představována jako systém vládnutí, kde veškerá státní moc je v rukou lidu a vládnutí je tedy uskutečňováním vůle lidu. Podle toho, jakým způsobem je tato vůle projevoována, můžeme mluvit o dvou typech, tedy demokracii přímé a nepřímé, která je známá jako zastupitelská nebo reprezentativní. Teoreticky by v rámci přímé demokracie měla být vůle lidu projevoována napřímo, ale čistě přímý demokratický systém je spíše ideálem než skutečností a hovoříme tedy o prvcích přímé

---

1 DOČEKALOVÁ P., ŠVEC K. a kol. *Úvod do politologie*, 2010, str. 95-96.

2 DVOŘÁK, Jan a kol. *Odmaturuj ze společenských věd*, 2015.

demokracie (referendum, přímá volba některých politiků, přímá odvolatelnost), které jsou integrovány do systému demokracie zastupitelské.

Je logické, že klíčovým a asi nejdůležitějším prvkem demokratického státního zřízení jsou svobodné volby, skrze které by se měla projevovat svobodná vůle občanů a zvolení zástupci lidu poté vykonávají po časově omezenou dobu vůli lidu na základě svěřených pravomocí. Aby bylo možné mluvit o skutečné demokracii, tak by mělo platit všeobecné, rovné a tajné volební právo. Už jenom splnění této podmínky tedy vylučuje třeba ony zmiňované řecké městské státy, kde byla účast na politickém životě omezena pouze na svobodné muže nebo všechny státy (ať už historicky nebo aktuálně), kde nemají volební právo ženy, případně kde nemají všechny hlasy stejnou váhu.

Další učebnice, tentokrát určená i pro studenty pedagogických fakult, *Základy společenských věd II. díl. Péče o obec (O polis)* zdůrazňuje také to, že v demokratických státech musí být dodržovány zásady právního státu a klíčové hodnoty, jako jsou individuální svoboda občanů, dodržování lidských práv, rovnost před zákonem a vynutitelnost práva, vláda většiny s respektováním práv menšiny, dělba státní moci do tří složek (moc zákonodárná, výkonná a soudní) a jejich vzájemná kontrola nebo soudní a jiná ochrana všech občanů.³

Je patrné, že se jedná spíše o obecné charakteristiky bez nějaké hlubší analýzy nebo problematizace. Definice demokracie a kladené akcenty se ovšem můžou u různých autorů více či méně lišit. Významnými autory, kteří se demokracii věnují a jejichž pohledy zde budou stručně charakterizovány, jsou Andrew Heywood, Nadia Urbinati a Robert Dahl.

1.1.1 Heywoodovo pojetí demokracie

Britský politolog a autor velice populárních vysokoškolských učebnic přeložených do češtiny, Andrew Heywood, se ve svém vymezení (v návaznosti na Lincolna) soustřeďuje na to, že demokracie je „*vláda lidu, lidem a pro lid*“ a zároveň s tím si pokládá následující

---

3 JIRÁSKOVÁ V., PELCOVÁ N., PEŠKOVÁ J., PURKRÁBEK M., *Základy společenských věd II. díl. Péče o obec (O polis)*, 2005.

tři otázky „*Kdo je lid? V jakém smyslu by měl lid vládnout? Kam až by měla vláda lidu sahat?*“⁴

V rámci první otázky autor zdůrazňuje, že se nikdy nejedná o všechny lid, jelikož jsou vždycky nějaké skupiny vyloučeny. Jaké to jsou, závisí na zvoleném kritériu. Historicky to bylo třeba kritérium majetku nebo pohlaví, dnes zůstává kritérium věku nebo svéprávnosti. Důležitý je také fakt, že demokratické rozhodnutí vždy závisí na vůli většiny, čímž jsou více či méně upozaděny menšiny. V rámci odpovědi na druhou otázku autor rozlišuje dvě hlavní formy demokracie, přímou a nepřímou a také pracuje s pojmem *plebiscitní demokracie*. Konečně v rámci třetí otázky autor nastiňuje důležitost demokratickým procesem nastaveného zákonného rámce, v němž mohou občané sledovat svoje vlastní zájmy a zabývat se vlastními věcmi.⁵

Heywood předkládá tvrzení, že celosvětově nejrozšířenější a přijímaná forma demokracie je demokracie liberální. Liberální demokracie je charakteristická tím, že se jedná o demokracii nepřímou a zastupitelskou, přičemž zastupitelé jsou vybíráni ve volbách, ve kterých je uplatňována formální politická rovnost. V liberální demokracii panuje politický pluralismus a stát je zřetelně odlišen od občanské společnosti, přičemž toto odlišení je udržováno existencí autonomních zájmů a tržní organizací hospodářství.⁶

1.1.2 Diarchická struktura dle Urbinati

Italská politoložka a profesorka politické teorie na Columbia University, Nadia Urbinati, zdůrazňuje procedurální charakter demokracie a prezentuje názor, že demokracie je existenčně závislá na fungování demokratických procedur, jejichž svobodný a nezávislý průběh je pro demokracii mnohem důležitější, než jejich výsledek a zároveň je pro zachování demokratického zřízení třeba tyto procedury neustále udržovat v chodu. Nejvýraznějším příkladem demokratických procedur jsou volby, jejichž předností je to, že jsou jejich výsledky velice snadno revidovatelné (mandáty jsou časově omezené, pravidelně se konají volby nové) a pro změnu tedy není zapotřebí revoluce ani bourání

---

4 HEYWOOD, Andrew. *Politologie*, 2004, str. 88.

5 Tamtéž, str. 88-91.

6 Tamtéž, str. 97.

systému, nýbrž jednoduše stačí, aby příští volby skončily jiným výsledkem.⁷ Můžeme říci, že reprezentativní demokracie má velkou výhodu ve své schopnosti nahradit násilí sčítáním hlasů.

Autorka přichází s koncepcí, že celkový charakter reprezentativní demokracie je diarchický.⁸ Jedná se o diarchii vůle a mínění, ve významu vůle parlamentní většiny a mínění veřejnosti. Reprezentativní demokracie je v rámci této koncepce vládou prostřednictvím (veřejného) mínění.⁹ Řeckým výrazem pro mínění je *doxa*.¹⁰ Slovo mínění lze také chápat ve smyslu úsudku, zatímco vůli můžeme chápat rovněž jako politické rozhodnutí zvolených zástupců.¹¹

V diarchickém pojetí demokracie hrají občané dvojí roli, a to za prvé jako voliči vybírající kandidáty, kteří je budou reprezentovat, za druhé jako koneční rozhodčí a soudcové politického dění. V demokratickém zřízení by měli být volení zástupci responzivní vůči občanům a je nutné, aby byly politické problémy a zájmy představovány občanům v co možná nejméně zkreslené podobě.¹²

Tomuto pojetí se blíží také bývalý český sociolog a spoluautor již výše zmiňované učebnice, Miroslav Purkrábek, který říká, že demokracie je: „*a) uskutečňováním hodnot (politických i obecně lidských) a ideálů, z nichž čerpá své cíle a odvozuje svá pravidla, b) druhem politického systému společnosti (neboli formou společenského zřízení), založeném na vůli lidu.*“¹³ Kladením důrazu na procesní charakter demokracie a závislosti tohoto zřízení na vůli lidu (kterou můžeme chápat stejně jako ono zdůrazňované mínění) se tedy shoduje s Urbinati.

---

7 URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, 2018, str. 31.

8 Diarchie = dvojevládí

9 URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, 2018, str. 40.

10 Lze přeložit také jako dojem, zdání.

11 URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, 2018, str. 43.

12 Tamtéž, str. 86-93.

13 JIRÁSKOVÁ V., PELCOVÁ N., PEŠKOVÁ J., PURKRÁBEK M., *Základy společenských věd II. díl. Péče o obec (O polis)*, 2005, str. 153.

1.1.3 Dahlovo pojetí demokracie

Americký profesor politologie na Yale University a autor řady knih na téma demokracie, Robert Alan Dahl, kladl při hodnocení demokracie poměrně velký důraz na rozlišení demokratických ideálů od demokratické dobové skutečnosti (jinak řečeno odlišení soudů hodnotových od soudů empirických) a zároveň i porozumění tomu, jakým způsobem jsou vzájemně propojeny.¹⁴ I zde tedy nalézáme zřetelné odlišení demokratických hodnot od demokratických procesů, skrze které jsou uskutečňovány.

Dahl říká, že neexistuje žádná všeobecná demokratická ústava. Ty se od sebe naopak dost podstatně liší, stejně tak, jako je nejednoznačné, co to vlastně demokracie znamená. Nalézá ovšem pět společných kritérií, které jsou všem demokratickým vládám společné. Tato kritéria jsou účinná participace (možnost všech vyjádřit svůj názor před přijetím rozhodnutí), volební rovnost (stejná váha všech hlasů), poučené porozumění (příležitost dozvědět se včas důsledky přijatého rozhodnutí), uplatnění kontroly nad nastolováním témat k projednání (rozhodování o tom, jaká témata budou předmětem jednání a jak se budou projednávat) a zapojení všech dospělých (všichni dospělí občané disponují plnými občanskými právy).¹⁵

Podle R. A. Dahla není znám žádný příklad státu, ve kterém by dokonale fungoval demokratický proces a asi ani nikdy takový příklad nebude existovat. Přesto má podle něj cenu k demokratickému vládnutí směřovat, jelikož má demokracie oproti všem ostatním způsobům vládnutí nejméně deset výhod. Výhody demokracie jsou dle něj tyto: zabraňuje vzniku tyranie, zajišťuje základní práva a všeobecnou svobodu, umožňuje lidem rozhodovat sami o sobě, umožňuje mravní samostatnost a rozvoj člověka, chrání základní osobní zájmy, zajišťuje politickou rovnost, usiluje o mír a prosperitu.¹⁶

U profesora Dahla tedy vidíme poněkud jiný přístup, který se mnohem více soustředí na praktičtější definici a zároveň se snaží vysvětlit výhody demokratického vládnutí, kvůli kterým bychom o něj měli usilovat.

---

14 DAHL, Robert. *O demokracii*. Průvodce pro občany, 2001, str. 31-33.

15 Tamtéž, str. 38-40.

16 Tamtéž, str. 46.

1.2 Problémy současné demokracie

Současná demokracie čelí mnoha problémům a vývojovým tendencím, se kterými se musí vyrovnávat, stejně tak, jako to musela dělat již v dřívějších dobách, protože problémy demokratického vládnutí jsou stejně staré jako demokracie sama. Nad teoriemi demokracie, jejími problémy a její kritikou se zamýšlela řada filozofů, vědců i státníků již od starověku a pohledy některých byly zmíněny již v předchozí kapitole.

Pro nastínění problémů, jenž se v současné době v souvislosti s demokratickým zřízením vyskytují, budou využity myšlenky v současné době tvořících autorů, kteří se snaží analyzovat a interpretovat konkrétní problematické oblasti. Těmi autory, jejichž myšlenky a koncepty budou níže charakterizovány a využity pro účely této práce, jsou již zmiňovaná Nadia Urbinati, dále srbsko-americký ekonom, bývalý místopředseda Světové banky a profesor ekonomie na City University of New York Branko Milanović a také známý český sociolog, publicista, člen NERVu¹⁷ a zakladatel výzkumné společnosti PAQ Research Daniel Prokop. Problémy dneška tedy budou očima těchto autorů nahlédnuty jak z politologického, tak ekonomického i sociologického hlediska.

Daniel Prokop se zabývá tzv. slepými skvrnami¹⁸, což jsou podle něj specifické společenské problémy, které máme tendenci si vykládat pomocí zjednodušujících a často falešných mytologií. Prokop chce především upozorňovat na problémy, které nezapadají do převládajícího společenského historizujícího a hodnotového diskurzu a které zároveň považuje za klíčové výzvy české společnosti. Naráží zde na systémové a dlouhodobě přehlížené nebo odsouvané problémy, jako jsou zaostávání některých regionů a vnitřních periferií, nerovnosti ve vzdělávání, problémy s bydlením, neřešené předlužení a exekuce, chudoba matek samoživitelek, podfinancování klíčových služeb nebo problematika populismu a distance mezi tzv. „běžným lidem“ a elitami.¹⁹

---

17 NERV = Národní ekonomická rada vlády (poradní orgán)

18 Místo na sítnici, kde nejsou žádné světločivné buňky a v tomto úhlu nemůžeme okem nic vidět, nicméně mozek si informace doplňuje z okolí.

19 PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny*. O chudobě, vzdělání, populismu a dalších výzvách české společnosti, 2020, str. 15-16.

Branko Milanović hledí na současnost očima ekonoma a zkoumá hlavně fungování kapitalismu, nerovnosti ve společnosti a zároveň možný budoucí vývoj, ke kterému by mohly nerovnosti vést, protože právě nerovnosti jsou velkým problémem, který může ve svých důsledcích podstatně nabourávat demokratické uspořádání. Ve své knize *Nic než kapitalismus* předkládá Milanović hned na úvod zásadní tezi, že náš současný svět prochází dvěma epochálními změnami, přičemž první je etablování kapitalismu jako jediného společensko-ekonomického systému na planetě a druhou je obnovení rovnováhy hospodářské síly mezi euroamerickým a asijským prostorem. Vyrovnaní hospodářské síly je dlouhodobý trend, který probíhá na základě výrazného vzestupu asijských států v čele s Čínou.²⁰ Toto s sebou nese velké výzvy a potenciální problémy, se kterými se musí naše část světa vypořádávat.

Podle autora převážila společně s kapitalismem idea toho, že vydělávání peněz je nejdůležitějším cílem v lidském životě a také nejdůležitější zdroj motivace pro všechny vrstvy obyvatelstva po celém světě. Provázání individuálních a kolektivních cílů je prý největším vítězstvím kapitalismu. Ten zvítězil tím, že dokázal lidi přesvědčit o tom, aby jeho cíle přijali za své vlastní.²¹ Soustředění se na ekonomický prospěch ovšem může velice silně odvádět naši pozornost od demokratických i obecně lidských hodnot, na kterých je dle mnohých teorií demokratický systém postaven.

Kapitalistické uspořádání lze, řečeno s autorem, ještě rozdělit do dvou typů, přičemž jeden je liberálně meritokratický, jenž se v posledních dvou letech rozvinul na západě a druhý je státem řízený politický, který je praktikován na východě (Čína a další asijské státy) a v některých částech Afriky.²² Dalším klíčovým poznatkem autora je, že hospodářské úspěchy Číny posledních desetiletí staví totálně na hlavu všeobecně přijímané tvrzení o existenci nevyhnutelné propojenosti mezi hospodářským kapitalismem a liberálně demokratickým způsobem vlády.²³

---

20 MILANOVIČ, Branko. *Nic než kapitalismus. Budoucnost systému, který vládne světu*, 2022, str. 12.

21 Tamtéž, str. 13-14.

22 Tamtéž, str. 15.

23 Tamtéž, str. 19.

Nadia Urbinati přichází ve své významné publikaci *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid* s analogií mezi figurou lidského těla a figurou demokracie, které jsou určitými procesy znetvořovány. Urbinati shledává, že nejnaléhavějšími problémy demokracie jsou nerovnováhy v její diarchické struktuře, která je popsána již v první kapitole této práce. Ty mohou být napraveny opětovným ustavením a střežením hranic mezi vůlí a míněním, v návaznosti na obnovení egalitářských předpokladů, ze kterých demokracie vychází. Tři návrhy, jak naložit s touto nerovnováhou, které autorka popisuje, a které ale místo řešení zcela nabourávají systém demokratických procedur, jsou vlastně jakýmsi znetvořením demokracie. Konkrétně se jedná o znetvoření epistemické, populistické a plebiscitářské, přičemž tato řešení předpokládají odstranění diarchické struktury moci ve státě a její nahrazení pouze jedinou mocí, ať už je to moc pravdy, lidu nebo publika.²⁴ Zmíněným pojmům bude věnována pozornost v dalších částech této kapitoly.

Z témat, kterým se tito autoři věnují, zde bude věnován prostor vybraným čtyřem (nerovnosti, problematika vzdělávání, populismus, epistemické znetvoření demokratického procesu), které budou rozebrány v následujících podkapitolách a poté budou také tématem čtyř vyučovacích hodin, představených ve druhé části této diplomové práce.

1.2.1 Zvyšující se nerovnosti

První palčivou otázkou, kterou zde bude rozebírat je stále se zvyšující nerovnost a s ní často spojená chudoba (ať už absolutní, nebo relativní) značné části populace. Právě nerovnosti často stojí v pozadí velké části různých společenských problémů. Přestože je celý systém demokracie postaven na politické rovnosti, která na první pohled skutečně existuje, na ten druhý už se před námi otevírá celá škála různých problematických oblastí, z nichž některé tu budou nastíněny.

Současný ekonomický systém, ve kterém žijeme a který dominuje v naší části světa, nazýváme kapitalismus, kterému Branko Milanović dává přívlastky liberální a meritokratický.²⁵ Zároveň jsme zvyklí považovat za nerozlučné spojení liberálního

---

24 URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, 2018, str. 111.

25 Meritokracie = vláda nejschopnějších; systém vlády, ve kterém zastávající vrcholné pozice ti nejvíce schopní jedinci

kapitalismu s demokracií. Toto vidění ovšem nemusí být zcela správné, přičemž příkladem může být raketový hospodářský vzestup Číny v posledních desetiletích.

Jako jeden z nejdůležitějších problémů pro dlouhodobou životaschopnost liberálního kapitalismu označuje Milanović rozevírající se nůžky mezi vyššími a nižšími třídami a rostoucí polarizaci mezi elitami a zbytkem společnosti.²⁶ Tento proces je samozřejmě zároveň velkým problémem demokratického zřízení, které je s liberálním kapitalismem v západních zemích spjato.

Zhruba od konce 20. století roste podíl kapitálových příjmů na celkových příjmech populace a tím pádem získávají vlastníci kapitálu čím dál tím větší hospodářskou a politickou moc, díky čemuž se zvyrazňují rozdíly mezi lidmi vlastnícími kapitál a těmi, jejichž příjmy plynou pouze z práce. V meritokratickém kapitalismu plynou vlastníkům kapitálu příjmy i z jejich práce, díky čemuž se může tempo jejich bohatnutí dále zvyšovat.²⁷ Právě to se děje v posledních desetiletích, kdy výrazně roste procento lidí, kteří disponují vysokými příjmy jak z práce, tak z kapitálu. To je velký rozdíl dnešního na západě rozšířeného liberálně meritokratického kapitalismu od jeho klasické podoby, ve kterém plynuly vlastníkům kapitálu příjmy z něho, zatímco pracujícím plynuly příjmy jako odměna za jejich práci.²⁸ Navíc lze předpokládat, že výnosy z kapitálu se budou pravděpodobně v budoucnosti zvětšovat a poplynou především lidem, kteří zároveň stojí vysoko v žebříčku příjmů z pracovní činnosti, čímž se budou nerovnosti dále zvyšovat.²⁹

Také Urbinati přichází s tvrzením, že nerovnosti mohou způsobovat nabeování demokracie. Nerovnosti samy o sobě ale podle ní nemusí být problém, pokud mezi všemi členy společnosti převládá přesvědčení, že každý z nich může mít rovnou politickou moc, pokud by chtěl. Problém nastává ve chvíli, kdy občané vnímají, že nemají rovnou příležitost ovlivňovat politický život země, že jejich hlas nemá moc nic ovlivnit a účast ve volbách je tak vlastně zbytečná. Klíčové pro zachování demokracie podle Urbinati je, aby lidé věděli

---

26 MILANOVIČ, Branko. *Nic než kapitalismus*. Budoucnost systému, který vládne světu, 2022, str. 24.

27 Tamtéž, str. 27-29.

28 Tamtéž, str. 47-49.

29 Tamtéž, str. 40-41.

a věřili tomu, že jejich nerovná ekonomická síla není důvodem k tomu, aby jejich hlas nebyl slyšet.³⁰

Dalším faktor působící na zvyšování nerovností ve společnosti, pojmenovává Milanović jako homogamizaci³¹ manželského soužití, přičemž dříve bylo ve vyspělých západních společnostech běžné, že bohatší muž si bral ženu z chudších poměrů, na rozdíl od dneška, kdy si lidé vybírají protějšky sobě více rovné.³²

Problémem, který se podepisuje na nerovnostech ve společnosti je také fakt, že socioekonomický kapitál a nerovnosti se ve vysoké míře přesouvají z generace na generaci. To se děje díky dědění finančních prostředků a kapitálu, což zapříčiňuje, že startovací plocha není ani zdaleka pro všechny lidi stejná už jenom z toho prostého důvodu, že jejich budoucí život je hodně usměrňován velikostí majetku, který dědí po svých rodičích – tedy majetku, na jehož zisku neměli oni sami žádný podíl. Přesto je ovšem mezigenerační mobilita poměrně značná – rozhodně vyšší než v minulosti, přičemž vyšší třída je poměrně otevřená a ráda mezi sebe integruje nejlepší příslušníky tříd nižších.³³

Historicky došlo k výraznému snížení nerovností ve vyspělých společnostech zhruba mezi koncem druhé světové války a počátkem osmdesátých let. To bylo způsobeno zejména následujícími čtyřmi faktory: silný vliv odborových organizací, rozvoj masového vzdělání, vysoké daně a rozsáhlé státní transfery (přerozdělování bohatství mezi obyvatelstvem). Tento přístup ovšem, podle autora, v jednadvacátém století již k žádným výsledkům nepovede. Proč? Protože členství v odborech se procentuálně snížilo, pracovní síla se přesunula ze sektoru výroby do sektoru služeb a zároveň se často prostorově velice rozptýlila. Horní hranice nárůstu všeobecné vzdělanosti bylo již z velké části dosaženo a víceméně každý může dosáhnout takové úrovně, které je sám schopen. Také výběr daní

---

30 URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, 2018, str. 74-76.

31 Projevuje se sňatky mezi lidmi na stejné úrovni vzdělání a příjmů.

32 MILANOVIČ, Branko. *Nic než kapitalismus. Budoucnost systému, který vládne světu*, 2022, str. 30.

33 Tamtéž, str. 78-80.

a přerozdělování prostředků dosáhl svého stropu a pro vyšší úroveň již není v populaci politická podpora.³⁴

Je-li tedy nevyhnutelné, že nerovnost dále poroste, nabízí Milanović stanovení zcela nového cíle, kterým je „*usilování o rovnostářský kapitalismus, v němž budou mít všichni obyvatelé zhruba stejný kapitál a úroveň kvalifikace.*“³⁵ Pokud jde o kapitál, bylo by možné jeho vlastnictví rozmělnit dekoncentrací vlastnictví, čehož lze dosáhnout několika různými metodami. Jsou jimi daňová opatření, zvýšení kapitálu ve vlastnictví pracovníků prostřednictvím zaměstnaneckých akcií nebo dědické a majetkové daně.³⁶

Důsledkem velkých nerovností a velkým problémem současného demokratického systému vládnutí je i to, že se často mění z demokracie spíše v oligarchii a klíčový vliv v politice má 1 % nejbohatších lidí. To je způsobeno hlavně způsobem financování politických stran a volebních kampaní.³⁷ Děje se tak, že bohatí financují politické strany a jejich kampaně a logicky za to očekávají, že obdarovaní budou v rámci své politiky jednat v jejich zájmu anebo alespoň nepůjdou proti nim, protože k nim budou cítit jakýsi vděk a budou od nich chtít podporu i příště. Tím, že bohatí dokážou tímto způsobem ovlivňovat politické dění, je zajištěna kontinuální existence vyšší třídy.³⁸

Tuto tendenci potvrzuje i Urbinati, která říká, že majetné vrstvy mají mnohem větší vliv a díky tomu mnohem větší možnost ovlivňovat veřejné dění než méně majetní. Nerovná příležitost občanů k prosazování svých politických zájmů má zároveň negativní vliv na jejich víru v rovné příležitosti v rámci jejich politické participace, což může vést až k přesvědčení, že chodit k volbám je zbytečné. Pokud má být veřejné fórum svobodné a neustále činné, tak musí mít každý možnost, podílet se na něm stejnou měrou. Všichni teoretici demokracie se shodnou na tom, že svobodná soutěž politických idejí a vizí je

---

34 MILANOVIČ, Branko. *Nic než kapitalismus*. Budoucnost systému, který vládne světu, 2022, str. 56-58.

35 Tamtéž, str. 60.

36 Tamtéž, str. 61-63.

37 Tamtéž, str. 73.

38 Tamtéž, str. 75.

základním předpokladem pro to, aby byli občané schopni formovat svoje mínění a na základě toho se rozhodovat.³⁹

K rovnosti (nerovnosti) se vyjadřuje i Dahl, podle kterého je prospěch každé lidské bytosti rovnocenný prospěchu kohokoliv jiného. Vztaženo k chodu státu je nutné, aby v rámci rozhodování braly státní orgány na zřetel zájmy každého, kterého se jejich rozhodnutí dotkne. Skutečná politická rovnost je v jeho pojetí zásadou, na které je rozumné založit způsob vládnutí ve státě.⁴⁰

Svoboda vyjadřování a přístup k informacím

Velká nerovnost se projevuje rovněž v tom, jak jsou nebo nejsou jednotlivé hlasy občanů slyšet, což bohužel není stejné a závisí to především na materiálním bohatství. V rámci tohoto bodu považuje Urbinati za nepalčivější problém vlastnictví a kontrolu masových sdělovacích prostředků, v porovnání s nimiž, jsou rétorická obratnost nebo dovednost politického vystupování víceméně bezvýznamné. Díky vlastnictví nebo kontrole masových sdělovacích prostředků mohou mít ekonomicky silnější občané přímý vliv na to, aby byl ve volbách zvolen jimi preferovaný kandidát. V důsledku toho je nezbytné chránit podmínky demokratických procedur a koncepce zákonných intervencí ve prospěch rovné soutěže by měla jednoznačně převýšit liberální koncepci nezasahování.⁴¹

Dnešním občanům prý chybí soběstačnost ve shromažďování a interpretování informací, přičemž tento nedostatek vážně narušuje schopnost jejich politického úsudku a kvůli tomu jsou závislí na řetězcích zprostředkování. Je nesporné, že v demokratickém zřízení by měli být volení zástupci responzivní vůči občanům a je nutné, aby byly politické problémy a zájmy představovány občanům, pokud možno, v nezkrácené podobě.⁴²

Dalším problémem, na který zde narážíme, je svoboda vyjadřování, která může často mít velice negativní, až destruktivní následky, obzvláště tehdy, je-li vyzbrojena mocí médií a prostředky masové komunikace. Navíc může být fórum mínění mobilizováno tím

---

39 URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, 2018, str. 79-85.

40 DAHL, Robert. *O demokracii*. Průvodce pro občany, 2001, str. 62-63.

41 URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, 2018, str. 103-105.

42 Tamtéž, str. 86-93.

způsobem, aby dokázalo sjednotit množství lidí pod jedním dokola opakovaným heslem. Na druhou stranu je však tato svoboda vyjadřování mnohem důležitější, s ohledem na zlo, kterému zabraňuje než kvůli dobru, které působí. Pluralismus a široce otevřené fórum jsou předpoklady pro kontrolu vlády i ochranu před negativní mocí mínění. Je nutné, aby obrana mínění byla principiální, protože jinak by vůbec neměla smysl. Dvojitý význam veřejného mínění tak spočívá v jeho kritické a kontrolující moci.⁴³

Nadia Urbinati předpokládá, že vláda by měla vytvářet takové podmínky, které lidem umožní svobodný přístup k informacím a formování politických postojů. Toto úsilí má dva cíle, za prvé zachovat rovná práva jako předpoklad pluralismu, za druhé čelit koncentraci moci. Protože ovšem současné demokratické společnosti směřují ke koncentraci moci, jeví se zásahy státu, směřující k jejímu opětovnému vyvážení jako nezbytné, a to hlavně kvůli tomu, aby bylo zachováno právo na svobodu projevu.

Autorka nám tady předkládá dvě strategie, jak čelit koncentraci médií ze strany korporací. První je prostřednictvím zákonů zajišťujících volnou soutěž (antimonopolní a mediální legislativa) a druhou je politika finanční podpory mediální diverzity a plurality. Cílem obou strategií je ochránit diverzitu mediálního prostoru. Předpokládá se, že svoboda mínění je integrální součástí politických práv občana a díky tomu ospravedlňuje státní zásahy, s cílem omezení nebo odstranění přílišné koncentrace mediální moci.⁴⁴

Problematika chudoby a nerovností v ČR

Nyní se v rámci charakteristiky nerovností přesuneme od obecných charakteristik k českému kontextu a některým konkrétním pohledům již výše zmíněného českého sociologa Daniela Prokopa.

Od francouzského sociologa Pierra Bourdieu známe koncepci tří typů kapitálu: ekonomického, sociálního a kulturního, od kterých se poté odvíjí postavení člověka ve společnosti a možnosti jeho prosazení se. Z tohoto konceptu, který překonává redukování debaty o nerovnostech pouze na materiální rozdíly, vyšel Daniel Prokop společně s dalšími spolupracovníky a použili ho ve výzkumech české společnosti. Došli k tomu, že v České

---

43 URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, 2018, str. 69-70.

44 Tamtéž, str. 96-103.

republiky máme extrémně úzkou společenskou elitu, čítající řádově pouze tisíce lidí, tedy méně než 1 % obyvatel, což je opravdu extrémně málo – tak málo, že tuto vrstvu společnosti nejsou kvantitativní výzkumy ani schopné zachytit. Naopak lidé, kteří postrádají všechny typy kapitálu, patří do nižší třídy (autor je nazývá strádající třída) a zažívají každodenní starosti s holým živobytím, máme dle stejné metodiky v České republice zhruba 18 %, což už je znatelně více a vlastně poměrně dost – rozhodně tolik, aby to zavadalo příčinu ke znepokojení.⁴⁵

V tuzemských debatách se často zmiňuje nízká úroveň důvěry lidí v systém a instituce, a právě zde je dobré vzít na zřetel, že důvěra v demokracii hodně závisí na tom, jestli daný člověk zažil sociální problémy, či nikoliv,⁴⁶ a jaká je jeho životní úroveň. Tedy jeho důvěra a spokojenost s demokracií je výrazně závislá na jeho socioekonomickém statusu.

Jednou z možností, jak měřit úroveň chudoby, je tzv. relativní příjmová chudoba, podle které je v ČR chudých cca 10 % lidí. Podle Prokopa je to ale vzhledem k metodice výpočtu a nezohlednění dalších průvodních jevů hodně zavádějící číslo a ve skutečnosti je to mnohem více. Například z dat Eurostatu z roku 2014 vyplynulo, že příjmově chudých bylo v ČR v tomto roce zhruba 30 % lidí, zatímco průměr EU byl 24 %.⁴⁷

Příjmová nerovnost je v Česku ve srovnání s dalšími evropskými zeměmi poměrně nízká. Stejně tak inflace byla v době před covidem a válkou na Ukrajině dlouhodobě nízká, ovšem velice nerovnoměrná, přičemž se nejvíce projevovala v nutných výdajích domácností (bydlení, potraviny, léky), což je problém, který samozřejmě nejvíce zasáhne ty nejohroženější skupiny.⁴⁸ Tenhle trend se ještě více prohloubil v posledních měsících, kdy inflace trhala rekordy a náklady na bydlení a potraviny se skokově navyšovaly.

Výrazně větším problémem než nerovnost příjmová, je ale v Česku nerovnost majetková, a to ať už se jedná o vlastněné nemovitosti či úspory a další majetek. Daniel Prokop tuto

---

45 PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny*. O chudobě, vzdělání, populismu a dalších výzvách české společnosti, 2020, str. 25-27.

46 Tamtéž, str. 30.

47 Tamtéž, str. 33-34.

48 Tamtéž, str. 36.

situaci celkem pěkně přibližuje tak, že brát minimální mzdu a bydlet na vesnici ve vlastním domě se asi dá snést, ale brát minimální mzdu a platit nájem ve městě je často téměř neúnosné. Specifikem Česka jsou také výrazné regionální rozdíly, kde dlouhodobě nejhorsšími regiony jsou Ústecký, Karlovarský a Moravskoslezský kraj.⁴⁹

Velkým stínem České republiky, který diskvalifikuje velkou část populace z možnosti růstu životní úrovně a podle Prokopa asi největším selháním státu v porevolučním období je dodnes přetrvávající problém s exekucemi, kdy má exekuci stále téměř desetina dospělé populace, a přestože počet poslední dobou klesal, tak se tento pokles v posledním roce zastavil a celkový počet exekucí je aktuálně (květen 2023) přes 4 miliony, přičemž celkový objem za poslední rok opět narostl.⁵⁰

Naprosto neuvěřitelné je, že příčinou pádu do exekuce byla často pokuta za nezaplacený odpad nebo pokuta v městské hromadné dopravě. V rámci domácností byly největším problémem krátkodobé spotřební půjčky, většinou od nebankovních společností, jejichž regulace byla ještě v době finanční krize zcela nedostatečná.⁵¹

Možný budoucí vývoj kapitalismu

Na závěr této části práce tu ještě společně s Brankem Milanovićem stručně představím možný budoucí vývoj kapitalismu, který by mohl vzhledem k výše popsaným problémům nastat.

Zmíněné myšlenky zcela přirozeně nabádají k uvažování o tom, jestli by nebylo vhodné nahradit onen hyperkomercializovaný⁵² kapitalismus nějakým jiným systémem. Potíž je ovšem v tom, že žádná životaschopná alternativa, alespoň podle Milanoviće, neexistuje. Jedinou možností, jak se z tohoto systému vymanit, by mohla být naprostá osobní izolace

---

49 PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny*. O chudobě, vzdělání, populismu a dalších výzvách české společnosti, 2020, str. 37-38.

50 Statistiky. *Otevřená data o exekucích* [online]. Exekutorská komora České republiky, ©2009–2023. [cit. 15. 5. 2023]. Dostupné z: <https://statistiky.ekcr.info/statistiky>

51 PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny*. O chudobě, vzdělání, populismu a dalších výzvách české společnosti, 2020, str. 46-47.

52 Takto ho označuje sám Milanović.

a život někde stranou veškeré civilizace, to je však myslitelné pouze u jedinců nebo velice malých skupin.⁵³

Jako východisko budoucího vývoje navrhuje Milanović směřování současného meritokratického kapitalismu k vyššímu vývojovému stupni, kapitalismu rovnostářskému či lidovému (malá nerovnost mezi lidmi, dostupné bezplatné služby jako je zdravotní péče a školství, relativní rovnost příležitostí). Jestli je ovšem toto směřování žádoucí či nikoliv, nechává jako otevřenou otázku k úvaze.⁵⁴

Pro směřování ke zmíněnému cíli (rovnostářský či lidový kapitalismus) navrhuje autor čtyři konkrétní politická opatření, která by bylo třeba realizovat. Jsou to daňová zvýhodnění střední třídy, zvýšená zdanění bohatých a vysoké zdanění dědictví, navýšení financování a výrazné zlepšení kvality veřejných škol, umožnění migrace a současné předcházení odporu proti ní zavedením nižších stupňů občanství, které by migrantům omezovalo přístup k různým výhodám, a nakonec velké omezení a striktně veřejné financování politických kampaní, aby bylo bohatým zamezeno kontrolovat politický proces.⁵⁵ Kontrola politického procesu nejbohatší vrstvou je problém, kterému se věnuje také Nadia Urbinati a výše už byl též nastíněn. Naopak problematice škol bude věnována následující kapitola. Cílem všech popsanych opatření by mělo být snížení nerovností ve společnosti a poskytnutí rovných příležitostí všem, čímž by byla zajištěna kontinuita současného demokratického systému.

1.2.2 Věčné téma českého školství

Školství a vzdělávání v České republice je oblast, o které se často a dlouze hovoří, často je vnímána jako velice problematická a prakticky před každými volbami se jednotlivé strany předhánějí v tom, kdo dává školství větší prioritu. V praxi se ovšem často změny dějí spíše na papíře než ve skutečnosti a dovolím si říci, že jakékoliv zavádění reforem bývá dosti chaotické a nepřipravené. Zásadně chybí nějaká jednotící linka, jasně definovaný, a především všeobecně přijímaný společný směr, kterým bychom se v Česku v této oblasti

---

53 MILANOVIČ, Branko. *Nic než kapitalismus*. Budoucnost systému, který vládne světu, 2022, str. 214-216.

54 Tamtéž, str. 247.

55 Tamtéž, str. 248.

ubírali a který by nebyl závislý na tom, kdo zrovna vyhraje volby, přestože se o to snaží dokument *Strategie 2030+*. Poněkud tragikomicky a jako pomyslná špička ledovce působí fakt, že za posledních třicet let se u nás vystřídal dvacet dva ministrů a ministryň školství⁵⁶ a pokud bychom počítali jenom současnou vládu (červen 2021), tak je Mikuláš Bek už třetím ministrem – to mluví samo za sebe.

V návaznosti na první část této kapitoly o problémech současné demokracie můžeme říci, že velkým problémem soudobého českého školství jsou nerovnosti, myšleno nerovnosti šancí a přístupu ke kvalitnímu vzdělání, přičemž klíčovým faktorem, který ovšem nikdo z nás nedokáže ovlivnit, je to, v jaké rodině a regionu se člověk narodí. Dosažená úroveň vzdělání se v Česku hodně odvíjí od socioekonomického statusu rodiny a často se dědí z generace na generaci. Toto je věc, která se může zdát na první pohled přirozená, ale v rámci srovnání dat OECD patříme mezi nejhorší a třeba v sousedním Polsku jsou na tom z tohoto hlediska mnohem lépe. Hlavním důvodem velké nerovnosti je velice různorodá kvalita škol,⁵⁷ která ve velké míře ovlivňuje i budoucí životní osudy absolventů. Toto je problém, který vyvstal ve své surovosti právě v aktuálních dnech (jaro 2023), kdy se řada dětí nedostane na tu školu, kam by chtěla, a musí se spokojit s místem, které na ně zbude.

V rámci školství a kvality škol se ve velkém projevuje obecný problém České republiky, kterým je obecně velká regionální odlišnost a dlouhodobé zaostávání některých regionů (což už bylo zmíněno v rámci problematiky nerovností). Dokladem toho je třeba situace v Karlovarském kraji, kde je běžné, že ve školách vyučují nekvalifikovaní a neaprobovaní učitelé, protože kvalifikovaných odborníků je zoufalý nedostatek. Zásadním zádrhelem je třeba i velký nedostatek školních psychologů a speciálních pedagogů.⁵⁸

Velkou bolestí českého školství je také předčasné třídění dětí, které je často způsobené absencí dětí ve školce (kromě povinného předškolního ročníku) a poté odchodem výsledkově lepších na víceletá gymnázia, kde ovšem více než o schopnosti dětí jde o

---

56 Ministři školství od roku 1848. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. MŠMT, ©2013 – 2023. [cit. 16. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/ministri-skolstvi-od-roku-1848>

57 PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny*. O chudobě, vzdělání, populismu a dalších výzvách české společnosti, 2020, str. 67.

58 Tamtéž, str. 68-69.

aspirace rodičů, jejich ochotu a možnost platit přípravné kurzy atp. Daniel Prokop tady dokonce užívá zajímavou metaforu, v níž říká, že v důsledku selekce se spolu doktor a zedník naposledy potkají v páté třídě.⁵⁹ Důsledkem fungování systému, kde úroveň vzdělání závisí do velké míry na vzdělání a aspiracích rodičů, jsou poté mezigenerační přenos chudoby a výrazně omezená sociální mobilita.⁶⁰ České školství bohužel většinou nedokáže překonat socioekonomický status rodiny, ze které dítě pochází a místo toho, aby škola sloužila jako pomyslný sociální výtah, o kterém se zmiňoval i současný ministr Bek, tak obrazně řečeno pouze reprodukuje socioekonomický status rodičů, což dále přispívá ke štěpení společnosti. Chudí zůstávají chudými a bohatí bohatými.

Prokop také uvádí, že velice pozitivní vliv na pozdější studijní výsledky a životní uplatnění dětí má dle výzkumů docházka do školky, která ovšem musí být minimálně dvouletá a jeden povinný ročník tedy bohužel nestačí. Docházka do školky může mít velký vliv i na narovnávání příležitostí pro děti ze sociálně znevýhodněných rodin a vyloučených lokalit. Možnost bezplatného předškolního vzdělávání pro všechny sice stojí státní kasu nemalé částky, ale z různých výzkumů plyne, že pozdější návratnost (uplatnění lidí na trhu práce, menší kriminalita, ušetřené peníze na sociálních dávkách) je několikanásobná, takže se tato investice rozhodně vyplatí. Pozitivní efekt školky se navíc ukazuje nejen u dětí ze sociálně slabých, ale i středostavovských rodin.⁶¹

Školství je také oblastí, ve které stále převažuje reálná diskriminace a příležitosti pro romské obyvatele rozhodně nejsou stejné jako ty, které má majoritní populace. Prokop tvrdí, že často až do očí bijící segregace romských dětí nevede k ničemu jinému než ke kopírování socioekonomického statusu rodičů.⁶² To je vlastně podobné jako je to s majoritním českým obyvatelstvem, ale u romské menšiny je tento problém ještě mnohem více zřetelný.

---

59 PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny*. O chudobě, vzdělání, populismu a dalších výzvách české společnosti, 2020, str. 73.

60 Tamtéž, str. 70-72.

61 Tamtéž, str. 83-85.

62 Tamtéž, str. 118-122.

Problematicke školství se věnuje také Milanović, který vidí ve zvyšování kvality veřejných škol podstatný krok, vedoucí ke snižování nerovností. Zároveň předkládá tvrzení, že je potřebné pracovat na snižování rozdílnosti kvalit škol, tak, aby mezi absolventy stejné úrovně vzdělání uměle nevznikala příjmová nerovnost, což by v praxi vyžadovalo hlavně zlepšení úrovně státních škol.⁶³ Nutno dodat, že rozdílnost kvality veřejných a soukromých škol (speciálně vysokých škol) je třeba v USA násobně větší problém než v Česku, kde mívají třeba soukromé vysoké školy mnohem menší renomé než ty státní.

Na závěr tady ještě zmíním, že vzdělávání považuje za klíčové pro fungování demokratického státu a osvojování demokratických kompetencí také Robert Alan Dahl, podle kterého potřebují být občané vzdělání, aby byli schopní se samostatně rozhodovat a sami si vládnout v rámci demokratických procesů.⁶⁴

1.2.3 Populismus a jeho hrozby

Dalším velkým tématem současnosti je populismus, na který se v diskusích často odvoláváme a mnozí ho, třeba i oprávněně, považují za strašáka. Nad podstatou populismu se ovšem příliš lidé nezamýšlí a pojmenovat jeho podstatu a to, v čem přesně spočívá jeho nebezpečí, často nejsou schopní.

Pokud se vrátíme k diarchickému struktuře, kterou představuje Urbinati, tak v rámci ní se rodí tendence populismu a plebiscitarismu, které mají za úkol překonat vzdálenost mezi míněním a vůlí a dosáhnout tak homogenity a jednomyslnosti. Kvůli tomu je politická reprezentace nucena věnovat velkou pozornost podmínkám, za nichž se vytváří mínění, a také minimalizaci překážek, které brání občanům podílet se na jeho formování.⁶⁵

Teoretici populismu spatřují výhodu davu v jeho schopnosti mobilizovat lidi. Velkým problémem populismu je ale to, že chybně zaměňuje vůli části lidu za vůli celku, referenční bod populistického řízení státu stojí mimo politický proces a je jím onen „lid“. Populistické řízení státu se snaží o centralizaci moci, oslabení systému brzd a rovnováh,

---

63 MILANOVIČ, Branko. *Nic než kapitalismus*. Budoucnost systému, který vládne světu, 2022, str. 65.

64 DAHL, Robert. *O demokracii*. Průvodce pro občany, 2001, str. 74.

65 URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, 2018, str. 41-45.

posílení exekutivy, přehlíží opozici a má tendenci směřovat k proměně voleb v plebiscit o jednom vybraném vůdci.⁶⁶

Dle populistické ideologie by měly být překonány rozporné zájmy a vytvořen polarizovaný scénář, který lidu přímo poskytne možnost přiklonit se na jednu ze stran. Zjednodušení a polarizace poté ústí v hluboké sjednocení mas pod charismatickým vůdcem. Společnost je v důsledku této ideologie obrazně rozdělena na dvě homogenní skupiny, kterými jsou ctnostná většina (masa lidí) a zkažená menšina (volené nebo byrokraticky jmenované elity). Populismus je založen na koncentraci moci, a přestože volá po přímém propojení mezi míněním a vůlí lidu, není ve svém důsledku vůči demokracii přátelský. Mínění zastávané velkou většinou by v rámci populismu mělo získat nadvládu nad celou společností a všemi jejími menšinami. Projekt populismu, usilující o sjednocení, tak směřuje k postupnému zjednodušení politického prostoru.⁶⁷

Cílem populistů je překonání pluralismu mínění a vytvoření dominantního všeobíhajícího narativu. Populistická hnutí často kritizují parlamentní politiku jako elitářskou a antidemokratickou kvůli tomu, že se snaží nenechat se pohltit míněním lidu. Charakteristickou vlastností populismu je mobilizace lidu, dalšími můžou být protesty proti intelektuálům, vysoké kultuře, vzdělaným lidem a apelování na „zdravý rozum“ normálních lidí. Populismus zároveň představuje politiku odvolávání se na lid, ovšem jádrem populismu není lid sám, ale ideologie lidu, která zaměňuje rovnost za jednotu a staví se tak proti politickému i sociálnímu pluralismu. Populismus je nepřátelský vůči vládě ustavené na základě diskuse a také vůči parlamentarismu, přičemž touží po ústřední roli výkonné moci,⁶⁸ která by byla pouze minimálně omezována. Podobně populističtí lídři často prosazují většinové volební systémy.

Populismus odmítá legitimitu moci vzešlé z voleb jakožto výraz formalismu a obhájí ideologickou legitimitu vůdce. V okamžiku, kdy se populistický vůdce prohlásí za skutečného reprezentanta lidové vůle, který stojí nad mandátem vzešlým z voleb, tak se

---

66 URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, 2018, str. 175-176.

67 Tamtéž, str. 179-180.

68 Tamtéž, str. 181-205.

dávají do pohybu destruktivní procesy, které narušují samotný demokratický systém. Populistické odvolávání se na vůli lidu ústí do situace, kdy vyvstane jeden reprezentativní vůdce a udělení vůdcovství už nemá podobu volby,⁶⁹ nýbrž spíše aklamace.⁷⁰

Nový populismus

Na problém populismu upozorňuje i Daniel Prokop, který mluví o tzv. novém populismu, který se ovšem v mnohém shoduje s tím již popsáním. Pro nový populismus je podle něj charakteristické vytváření distance mezi „běžným lidem“ a elitami, které mu vnucují svoje zájmy a konají proti němu. Zároveň přichází s myšlenkou, že populismus je možná lepší chápat jako určitou komunikační strategii než jako samostatnou ideologii, kde se populisté pokouší proměnit veškerá relevantní témata v součást kulturní války a sjednotit masu lidí k boji proti společnému nepříteli. Nový populismus představuje pro demokracii nebezpečí hlavně díky zneviditelnění lobbismu a ovládnutí politiky oligarchickými a korporátními zájmy, což je umožněno díky odlákání pozornosti od klíčových otázek společnosti k oněm kulturním válkám a skandálům. To se děje pomocí zaplavení veřejného prostoru nepodstatnými a zavádějícími informacemi, přičemž opravdovým mistrem v této strategii je třeba Donald Trump a jeho tým.⁷¹

Noví populisté vynášejí na světlo světa tři významné apely. Prvním je narativ návratu k silné a stabilní národní ekonomice, druhým je narativ místa a komunity, na které elity zapomněly a třetím je vytváření nové kulturní identity a třídního uvědomění. S novou fragmentací společnosti se fragmentuje i politická scéna a strategickou reakcí populistů je právě spojování nespokojených částí veřejnosti v tzv. běžný lid a vymezování se vůči společnému nepříteli, tedy zrádným elitám a vnitřnímu nepříteli, zatímco reálné problémy jsou přehlíženy.⁷²

---

69 URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, 2018, str. 206-215.

70 Aklamace = souhlasné veřejné svolání

71 PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny*. O chudobě, vzdělání, populismu a dalších výzvách české společnosti, 2020, str. 137-138.

72 Tamtéž, str. 141-143.

Populismus podle Jana-Wernera Müllera

Populismu se věnuje také významný německý politolog, působící na Princeton University, Jan-Werner Müller, který ho chápe jako hlavní nebezpečí pro současnou demokracii a mluví o něm jako o „degradované formě demokracie“.⁷³

Müller definuje populismus takto: „Specifická moralistická představa politiky neboli způsob vnímání politického světa, který staví morálně čistý a plně sjednocený lid proti elitám, které jsou zkorumpované nebo nějakým jiným způsobem morálně podřadnější.“⁷⁴

Populistická vláda podle něj vykazuje tři podstatné rysy, jimiž jsou snaha o zmocnění se státního aparátu, korupci spojenou s hromadně rozšířeným klientelismem a tendenci k systematickému potlačování občanské společnosti.⁷⁵

U všech třech zmíněných autorů (Urbinati, Prokop, Müller) vidíme důraz na diferenci mezi prostým lidem a zkaženými elitami, což by se tedy dalo označit za hlavní a typický, byť ne jediný, znak populismu – těm se věnuje následující odstavec.

Müller mluví o definičních znacích, podle kterých je možné populistu poznat. Prvním je kritika a vystupování proti elitám. Není to ovšem jediné kritérium, protože pokud bychom to přijali jako jediný důležitý znak, poté by byl třeba v amerických prezidentských volbách populistou vlastně každý kandidát, který není úřadujícím prezidentem. Druhým znakem je opozice vůči pluralismu spojená s tvrzením, že pouze daný populistu zastupuje celý lid a kdo ho nepodporuje, ten je zrádce a k lidu nepatří. Protivníci populistů jsou označováni za součást zkorumpované elity nebo „nepřátele lidu“ a pokud populisté vládnou, nejsou ochotní uznat legitimitu jakékoliv opozice. Toto nabourává demokratický princip plurality a respektu k menšinovým názorům.⁷⁶

Plebiscitářská transformace demokratického systému

Pokud spojíme masovou společnost a prostředky masové komunikace s dovoláváním se lidu (populistické tendence), tak to může vést k plebiscitářské transformaci demokracie,

---

73 MÜLLER, Jan-Werner. *Co je to populismus?*, 2017, str. 19.

74 Tamtéž, str. 32.

75 Tamtéž, str. 18.

76 Tamtéž, str. 16-17.

což znamená, že se lid postupně stává pasivním divákem pouze sledujícím politické elity. Velké nebezpečí spočívá v tom, že pokud se populistický vůdce obrací přímo na lid, tak se díky tomu některá témata velice radikalizují. Mýtus o jednotě a jednomyslnosti poté poskytuje plebiscitářské politice podobu jakési „opravdovější demokracie“. Plebiscitarismus poskytuje lidu pouze roli pasivního přítomného s pozorovací funkcí a vyzdvihuje roli masových médií jako dohlížejícího faktoru. K plebiscitární transformaci dochází uvnitř demokracií z různých důvodů, přičemž nejdůležitější roli v tom hrají úpadek tradičních politických stran a velký rozvoj prostředků masové komunikace.⁷⁷

Politoložka Urbinati píše, že požadavek legitimizování moci naplňuje plebiscitarismus přímo skrze lid jako suveréna a formální souhlas je ústředním tématem plebiscitarismu, jelikož se jedná o znak svěření moci a důvěry v ruce vůdce. Další odkazování na lid se děje skrze transparentnost a tendenci být stále na očích, hlavně v televizi. Plebiscitářská transformace má tendenci být naplňována především v prezidentských systémech, a to díky přímé volbě. V plebiscitu jde v této koncepci více o potvrzení už rozhodnutého než o volbu a spíše o účast mas než o samotné hlasování, přičemž hlasování má spíše podobu aklamace než voleb. Přejít k plebiscitářské demokracii znamená kolaps procedurální podoby demokracie a naplnění podstaty plebiscitarismu znamená v praxi odstranění veškeré distance mezi vůdcem a lidem a zároveň splynutí „veřejného“ s „populárním“.⁷⁸

Plebiscitářská demokracie přisuzuje veřejnému mínění funkci vytváření autority a budování důvěry ve vládu. V současných „videodemokraciích“ ovládá dav svého vůdce tím, že ho nutí neustále ukazovat své jednání na veřejnosti. Vůdce je v rámci plebiscitářské demokracie zcela v rukou lidí, jelikož je jim (a vlastně i musí být) stále na očích.⁷⁹

Svoji definici plebiscitní (ve stejném významu jako plebiscitářská) demokracie nám představuje i Andrew Heywood. Ten ji chápe jako formu demokratického vládnutí, jenž funguje skrze nezprostředkovanou vazbu mezi vládnoucími a ovládanými, které se

---

77 URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, 2018, str. 229-231.

78 Tamtéž, str. 232-246.

79 Tamtéž, str. 269-276.

dosahuje pomocí plebiscitů⁸⁰. Plebiscity umožňují veřejnosti vyjadřovat svůj názor a jedná se tedy o formu přímé demokracie. Takový typ vládnutí má ovšem svá úskalí, hlavně v tom, že dává prostor demagogii (vláda vůdce, který zmanipuluje dav) a v praxi se tento typ demokracie vlastně mění v masovou aklamaci.⁸¹

Při porovnání si můžeme všimnout, že se Urbinati i Heywood ve svém popisu prakticky shodují a dávají důraz na smazávání rozdílů mezi vůlí a míněním (vládnoucími a ovládanými), roli manipulativního vůdce a proměnu voleb v jakousi aklamaci.

1.2.4 Epistemické znetvoření demokracie a depolitizace rozhodování

Zajímavým problémem demokracie, který drtivá většina lidí nedokáže vnímat a mnozí po něm třeba i nevědomky volají a který také můžeme v současné době identifikovat, je epistemologizace⁸² a depolitizace demokratického procesu.

Urbinati vidí nepolitickou reinterpretaci procedurálního systému demokracie jako podstatný zdroj nerovnováhy mezi dvěma definovanými složkami diarchické moci, která přichází s tím, že voliči ani volení reprezentanti nejsou schopni docházet ke správným rozhodnutím. Epistéme (odbornost) si tedy získává novou pozornost jako náhrada za doxa (veřejné mínění) a epistemické paradigma se snaží najít kritérium posuzování toho, co je dobré či správné mimo samotný politický proces. Nepolitické epistemické stanovisko tvrdí, že otázkám veřejného zájmu by se mělo dostat nepolitické (depolitizované) odpovědi. Autorka ovšem v opozici k tomuto tvrdí, že demokracie pro to, aby byla legitimní, nemusí nutně usilovat o konečnou pravdu. Jak v situaci, kdy dojdeme k dobrým, tak ke špatným výsledkům, budou mít podle ní demokratické procedury svoji legitimitu právě proto, že budou chránit svobodu občanů dojít ke špatným výsledkům, což je v demokratickém zřízení běžné.⁸³

Zde uvádím citát, kterým Urbinati ospravedlňuje demokracii a její možnost dojít svými procesy ke špatným rozhodnutím: „*Demokracie není lepším režimem než všechny ostatní*

---

80 Plebiscit = všelidové hlasování

81 HEYWOOD, Andrew. *Politologie*, 2004, str. 90.

82 Odvozeno z *epistéme* = pravé poznání/vědění

83 URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, 2018, str. 113-137.

*proto, že by nutně vedla k dobrým rozhodnutím, nýbrž proto, že umožňuje, abychom se cítili přímo odpovědní za rozhodnutí, která učiníme.*⁸⁴

Podle Dahla byl požadavek předání státní moci do rukou odborníků, kteří budou pracovat ve prospěch všech a díky svým znalostem a odborným kvalitám jsou nadřazeni běžným občanům, odjakživa hlavním nepřítelem demokratických myšlenek. Tato tendence, která se nazývá poručnictví, vlastně popírá schopnost obyčejných lidí sami sobě vládnout, čímž se autor dostává zpět k tématu politické rovnosti (již byla výše rozebrána), kterou vyžaduje a která by tím byla velice podstatně nabourána.⁸⁵

Dahl k tomu dále dodává, že problém není, pokud fungují odborné poradní orgány, nýbrž nastává v okamžiku, kdy by těmto orgánům byla svěřena rozhodovací moc. Přináší pro to také několik argumentů, například že vládnutí není v pravém slova smyslu věda a často záleží na etických soudech, politické otázky často nelze vyřešit odborně (vědecky), že důležitá je kromě volby cílů také volba prostředků jejich dosažení a také empiricky ověřená skutečnost, že ať chceme nebo nechceme, tak moc vždy korumpuje a čím déle jí mám, tím více ji budu zneužívat.⁸⁶

V rámci demokratických režimů je běžné zřizování a fungování odborných nestranných (deliberativních) komisí, vybraných odborníků a porot. Ty v sobě nesou ideu toho, že reprezentativní tělesa jsou svázána svou stranickostí, a tudíž neschopná posoudit veřejné dobro, čímž jsou zároveň zpochybňovány základní instituce demokracie, což jsou volby a zastupitelské sbory. Obhájci těchto tendencí dokonce přicházejí s tím, že by měla být tato tělesa nadřazena voleným orgánům. Toto je ze své podstaty velké potenciální narušení demokracie jako vlády lidu skrze volené zástupce. Nestrannost není cílem politického rozhodování a politická aréna by každopádně měla zůstat otevřená pro soupeřící politické programy a skupiny, které je prosazují.⁸⁷

---

84 URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, 2018, str. 145.

85 DAHL, Robert. *O demokracii*. Průvodce pro občany, 2001, str. 66-67.

86 Tamtéž, str. 67-70.

87 URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, 2018, str. 154-174.

Urbinati definuje zachování procesu demokratického rozhodování v rovnováze s mocí jako úkol, který by měla současná demokracie naplňovat, aby tak chránila samu sebe. Tento úkol bude naplňován tím, že stát občanům umožní spolupodílet se na vytváření pravidel, která mají dodržovat (tvorba zákonů) a tím, že jim ukáže, že podmínky, ve kterých se toto odehrává, jsou férové, protože jsou rovné pro všechny.⁸⁸ Zde se znovu oklikou vracíme k požadavkům, které vznesl na demokratický způsob vládnutí Dahl, i k problematice rovnosti, o které zevrubně hovoří Milanović.

1.2.5 Shrnutí

Nerovnosti jsou zásadní věcí, ovlivňující v mnohém naši každodenní realitu a týkající se každého jednotlivého člověka. Nerovnosti nejsou ničím novým, ale přesto je důležité o nich mluvit, protože mají tendenci se stále více zvyšovat a propast mezi bohatými a chudými se prohlubuje. Velké nerovnosti zároveň podkopávají demokratický systém a důvěru lidí v něj. Ekonomická nerovnost se totiž nepodepisuje pouze na kvalitě života, ale ve svých důsledcích i na možnosti lidí být slyšen a rovným způsobem se podílet na demokratickém procesu, čímž je narušena i rovnost politická.

Nerovnosti se projevují i ve vzdělávání a kvalita škol hodně je diferencovaná. Přestože vzdělání do značné míry předurčuje budoucí životní dráhu a blahobyt každého člověka, tak jeho dosažená úroveň je často závislá na aspiracích a možnostech rodičů, což je faktor, který nemohou děti samotné nijak ovlivnit a nijak to nesouvisí s jejich nadáním a predispozicemi. Velkou bolestí vzdělávacího systému, která se velké míře projevuje v Česku je to, že do značné míry pouze kopíruje socioekonomický status napříč generacemi a princip rovných příležitostí je tím fatálně narušen.

Výrazným problémem naší současnosti je vzestup populismu, vyhraňující se vůči elitám a destabilizující demokratické procesy. Do náruče populistů jsou často hnáni právě lidé, kteří hledají nějaká jednoduchá řešení, jsou nespokojeni se současným stavem nebo se svou nízkou životní úrovní, mají nízké vzdělání, případně se prostě jenom cítí zapomenuti a přehlíženi (často velice oprávněně) a mohou poté mnohem snadněji podléhat demagogii. Populismus může díky prostředkům masové komunikace sklouzávat až k plebiscitářské

---

88 URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, 2018, str. 110.

transformaci, kde se lid dostává do role jakéhosi pasivního diváka a volby se stávají spíše aklamací.

Zajímavým a málo veřejně diskutovaným problémem a narušením demokratických procesů je tzv. epistemické znetvoření, které se projevuje v předávání moci, jež by všechna měla vycházet z rukou lidu, do rukou vybraných odborníků. Lidem se tím tedy odpírá možnost rozhodovat sami o sobě, podílet se na demokratickém procesu a nést za svá rozhodnutí odpovědnost. Tuto tendenci vidíme běžně okolo sebe v rámci vytváření různých komisí a rad. Poradní orgány nejsou v zásadě problém, v zájmu zachování demokracie by jim ovšem neměla být svěřována žádná rozhodovací pravomoc.

1.3 Uchopení tématu v RVP G

Rámcové vzdělávací programy (dále jen RVP) jsou kurikulární dokumenty, které byly do českého vzdělávacího systému zavedeny v roce 2004, v rámci tzv. školského zákona (zákon č. 561/2004 Sb.).⁸⁹ RVP vydává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, jsou veřejně přístupné a pravidelně procházejí různými aktualizacemi.

RVP vymezují závazné rámce vzdělávání pro jeho jednotlivé etapy i úrovně. Známe RVP pro předškolní, základní, základní umělecké, gymnaziální, střední odborné i speciální vzdělávání. RVP by měl odpovídat jak nejnovějším poznatkům jednotlivých vědních disciplín, jejichž obsah a využití má vzdělávání zprostředkovávat, tak i pedagogickým a psychologickým poznatkům o účinných metodách a organizačním uspořádání vzdělávání.

RVP stanovuje především cíle, formy, délku a povinné obsahy vzdělávání, jeho organizační uspořádání, podmínky průběhu a ukončení. RVP dále řeší také podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, materiální a personální organizační podmínky a podmínky bezpečnosti a ochrany zdraví.

Podle zásad ukotvených v RVP si každá škola povinně tvoří svůj vlastní školní vzdělávací program (dále jen ŠVP), který je poté pro danou školu závazný, je kontrolován a vyhodnocován.

---

⁸⁹ *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, 2007.

1.3.1 Rámcový vzdělávací program pro gymnázia

RVP G vymezuje rámce vzdělávání na čtyřletých gymnáziích, tedy výběrových středních školách. Vzdělávání na čtyřletých a vyšších stupních víceletých gymnázií probíhá většinou v denní prezenční formě a je ukončeno maturitní zkouškou, která se v současnosti skládá ze společné (v rámci systému jednotných státních maturit) a profilové části. Pro studium na gymnáziu je třeba úspěšně vykonat přijímací zkoušky a splnit ostatní podmínky pro přijetí.

Gymnaziální vzdělávání by mělo studenty vybavit klíčovými kompetencemi a všeobecným přehledem na úrovni středoškolského vzdělání. Gymnaziální vzdělávání má zároveň za úkol především studenty připravit pro pozdější studium na vysoké škole nebo jiné formě terciárního vzdělávání. Jelikož absolventi gymnázia nedisponují po zakončení studia žádnými specifickými profesními dovednostmi, bývá jejich další vzdělání podmínkou pro úspěšný profesní život.

Studium na gymnáziu má také připravit studentům půdu pro celoživotní učení, které se zdá být jednou z hlavních podmínek a charakteristik úspěšného profesního života v podmínkách 21. století stejně jako pro občanské a osobní uplatnění.⁹⁰

1.3.2 Téma demokracie v RVP G

Téma demokracie patří zcela logicky do výuky předmětu Základů společenských věd (na různých školách může být pojmenován různě), který RVP G pojímá jako vzdělávací obor „Občanský a společenskovědní základ“, a ten je zařazen do vzdělávací oblasti „Člověk a společnost“. Tato vzdělávací oblast by měla zahrnovat kritickou reflexi společenské skutečnosti, uchování kontinuity hodnot naší civilizace, občanské vzdělávání mládeže, posilování respektu vůči základním principům demokracie a přípravu studentů na odpovědný občanský život v rámci demokratické společnosti.⁹¹

Už z této základní charakteristiky vzdělávací oblasti je patrné, že problematika života v demokratickém zřízení je zde poměrně zřetelně akcentována a dále se to projevuje také na cílech, ke kterým by oblast měla směřovat.

---

⁹⁰ Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007.

⁹¹ Tamtéž, str. 38.

Mezi cíle této vzdělávací oblasti patří mimo jiné orientace ve společenských jevech a procesech tvořících rámec každodenního života, uplatňování tolerantních postojů vůči minoritám ve společnosti, osvojení základů společenskovední analýzy a rozvíjení pozitivního hodnotového systému, upevňování pocitu odpovědnosti za sebe i celé společenství, rozvoj zralých forem soužití s druhými lidmi a podílení se na společenském životě, osvojení demokratických principů v mezilidské komunikaci nebo rozvíjení schopnosti diskutovat o veřejných záležitostech.⁹²

Zmíněné cíle sice mohou vypadat na první pohled poměrně dost abstraktně a neuchopitelně, ale je na nich znovu dobře znát důraz na předávání a osvojování demokratických hodnot a směřování k výchově aktivních občanů společnosti. Tematika problémů demokratického vládnutí nebo věnování pozornosti v první části této práce zmíněným úskalím, kterým v současné době musíme čelit, se zde ovšem nevyskytuje vůbec, přestože je pro pochopení naší současnosti klíčové a v rámci výuky tohoto tematického celku by mu měl být věnován adekvátní prostor.

Konkrétně je téma demokracie zahrnuto v okruhu „Občan ve státě“ a při jeho výuce by měly být, dle RVP G, naplňovány následující očekávané výstupy:⁹³

- rozlišuje a porovnává historické i současné typy států (forem vlády)
- vymezí, jakou funkci plní ve státě ústava a které oblasti života upravuje
- objasní, proč je státní moc v ČR rozdělena na tři nezávislé složky, rozlišuje a porovnává funkce a úkoly orgánů státní moci ČR
- vyloží podstatu komunálních a parlamentních voleb, na příkladech ilustruje možné formy aktivní participace občanů v životě obce či širších společenstev
- obhájí svá lidská práva, respektuje lidská práva druhých lidí a uvážlivě vystupuje proti jejich porušování
- uvede okruhy problémů, s nimiž se může občan obracet na jednotlivé státní instituce, zvládá komunikaci ve styku s úřady

---

92 *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, 2007, str. 39.

93 *Tamtéž*, str. 40-41.

- uvede příklady projevů korupce, analyzuje její příčiny a domýšlí její možné důsledky
- vyloží podstatu demokracie, odliší ji od nedemokratických forem řízení sociálních skupin a státu, porovná postavení občana v demokratickém a totalitním státě
- objasní podstatu a význam politického pluralismu pro život ve státě, uvede příklady politického extremismu a objasní, v čem spočívá nebezpečí ideologií
- rozlišuje složky politického spektra, porovnává přístupy vybraných politických seskupení k řešení různých otázek a problémů každodenního života občanů
- uvede příklady, jak může občan ovlivňovat společenské dění v obci a ve státě a jakým způsobem může přispívat k řešení záležitostí týkajících se veřejného zájmu
- vyloží podstatu komunálních a parlamentních voleb, na příkladech ilustruje možné formy aktivní participace občanů v životě obce či širších společenstev

Mezi očekávanými výstupy si můžeme všimnout dvou formulací: „*uvede příklady projevů korupce, analyzuje její příčiny a domýšlí její možné důsledky*“ a „*uvede příklady politického extremismu.*“ Tyto očekávané výstupy by již mohly směřovat k podpoře nastoleného tématu, jelikož korupce stejně tak jako politický extremismus určitě patří mezi problémy demokracie, které by si ve výuce zasloužily pozornost, nicméně konkrétně motivům rozebíraným v rámci první části této práce zde není věnována žádná zmínka. U ostatních výstupů je nicméně patrné, že vedou spíše k popisu a analýze systému než k jeho kritickému zkoumání a odhalování jeho problémů.

RVP G zároveň zmiňuje konkrétní učivo, skrze které by měly být výše zmíněné očekávané výstupy naplňovány. Učivo je v rámci tematického celku demokracie konkretizováno následovně:⁹⁴

- demokracie – principy a podoby; občanská práva a povinnosti, podstata občanské společnosti, její instituce; politické subjekty, politický život ve státě; volby, volební systémy; úřady

Vidíme, že ani mezi konkrétním učivem nejsou problémy současné demokracie nijak zmíněny. Díky komplexitě a vzájemné provázanosti společenských věd, která se propisuje

---

94 *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, 2007, str. 41.

i do RVP G se s nimi nicméně můžeme setkat v dalších dvou okruzích, které se tématu demokracie a jejích současných problémů dotýkají. Jsou to okruhy „Člověk ve společnosti“ a „Mezinárodní vztahy, globální svět.“

V okruhu „Člověk ve společnosti“ nalezneme společně s dalšími také tyto očekávané výstupy:⁹⁵

- posoudí úlohu sociálních změn v individuálním i společenském vývoji, rozlišuje změny konstruktivní a destruktivní
- objasní podstatu některých sociálních problémů současnosti a popíše možné dopady sociálně-patologického chování na jedince a společnost

Úloha sociálních změn a podstata sociálních problémů současnosti jsou zcela nepochybně bytostně spjaty s problémy demokracie. Zmíněné výstupy by měly být naplňovány skrze toto konkrétní učivo:⁹⁶

- sociální struktura společnosti – sociální útvary, společenské instituce; sociální nerovnost, sociální mobilita; jedinec ve skupině (vztahy, role, normy chování)
- sociální fenomény a procesy – rodina, práce, masmédiá, životní prostředí; sociální deviace, sociální problémy (nezaměstnanost, kriminalita, extremismus)

Z uvedeného učiva nás budou zcela jistě nejvíce zajímat sociální nerovnost, sociální mobilita a sociální problémy, které vedou ke kultivaci našeho tématu. Je škoda, že témata nerovnosti a sociální mobility jsou prezentována samostatně a již se zde neřeší, proč bychom se jimi měli zabývat a nejsou zde patrné souvislosti s politikou a účastí na politickém rozhodování.

Pokud upřeme pozornost ještě na okruh „Mezinárodní vztahy, globální svět“, tak zde nalezneme očekávaný výstup „*posoudí projevy globalizace, uvede příklady globálních problémů současnosti, analyzuje jejich příčiny a domýšlí jejich možné důsledky*“⁹⁷

---

95 *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, 2007, str. 40.

96 Tamtéž.

97 Tamtéž, str. 42.

I v rámci tohoto okruhu tedy narážíme na výstup, který má se zkoumaným tématem souvislost, přestože pouze na obecné úrovni.

1.3.3 Průřezová témata

RVP G dále řeší také tzv. průřezová témata, tedy témata, která jsou v současné době aktuální a věnují se závažným společenským problémům a trendům. Výuka průřezových témat by měla směřovat hlavně k ovlivňování postojů a hodnotového systému studentů. Průřezová témata se prolínají napříč různými předměty a snaží se spojovat různé získané vědomosti a dovednosti do smysluplných celků. Průřezová témata by zároveň měla pozitivně ovlivňovat osobnostní vývoj každého jednotlivého studenta.⁹⁸

Výuka průřezových témat je povinnou součástí gymnaziálního vzdělávání, nicméně přístup k nim si jednotlivé školy stanovují samy. Je možné je zařazovat v rámci jednotlivých předmětů nebo jako předměty samostatné. Také se nabízí realizace různých projektů, kurzů, besed nebo exkurzí, která budou výuku průřezových podporovat a naplňovat.

Pro čtyřletá a vyšší stupně víceletých gymnázií je v RVP G definován pět průřezových témat a u nich popsány tematické okruhy, které jsou v rámci tohoto tématu problematizovány. Konkrétně se jedná o tato průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, multikulturní výchova, enviromentální výchova, mediální výchova.⁹⁹

Pro tuto práci jsou ze zmíněných pěti témat důležitá dvě, protože se svým obsahem dotýkají současné demokracie a jejích problémů. Prvním je výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, která zahrnuje tyto okruhy: globalizační a rozvojové procesy, globální problémy, jejich příčiny a důsledky, humanitární pomoc a mezinárodní rozvojová spolupráce, život v Evropě, vzdělávání v Evropě a ve světě.¹⁰⁰ Druhým tématem je multikulturní výchova, která zahrnuje základní problémy

---

⁹⁸ *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, 2007, str. 65.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 71-73.

sociokulturních rozdílů, psychosociální aspekty multikulturality, vztah k multilingvní situaci a ke spolupráci mezi lidmi z různého kulturního prostředí.¹⁰¹

Běžně se sice průřezová témata v jednotlivých ŠVP objevují, ale jejich zapojování do každodenní výuky pokulhává. Speciálně na gymnáziích, kde často vyučující nejsou schopní nebo spíše ochotni vidět za horizont svého předmětu, bývá výuka průřezových témat realizována více na papíře než v praxi.

1.3.4 Shrnutí

RVP G klade poměrně velký důraz na osvojení si demokratických hodnot a začlenění jedince do demokratické společnosti, což se projevuje i v rámci definovaných průřezových témat. Snaha o výchovu lidí, kteří budou platnými občany naší společnosti a budou ctít demokratické i obecně lidské hodnoty je velice chvályhodná a je dobře, že se tomu kurikulární dokumenty věnují, ale podle mě zde chybí jakýsi kritický přístup, důraz na pojmenování konkrétních problémů a jejich následná reflexe.

Celkově narážíme na téma demokracie a demokratické společnosti v rámci více okruhů, nicméně vše je hodně obecné a popisné. V RVP G zároveň postrádám důraz na současnost a problematizaci námi žité každodenní reality, kterou považuji ve výuce za mnohem důležitější než obecné poučky. I pro studenty je vždycky mnohem lépe uchopitelné, pokud se může problematika probíraná v hodinách ukazovat skrze věci, které zažívají nebo nějakým způsobem znají ze svého běžného života – v případě společenských věd tedy především z médií.

1.4 Zpracování tématu ve vybraných ŠVP

V této kapitole bude analyzováno a porovnáno zakomponování a zpracování tématu problémů současné demokracie v některých vybraných ŠVP. Budou zde zároveň uvedeny formulace z oněch vybraných ŠVP, obsahující konkrétní učivo a výstupy, které by mohly k řešení tohoto tématu směřovat a ve kterých by mohlo být obsaženo.

Jako první bude představeno ŠVP Gymnázia Turnov, a to z toho důvodu, že se jedná o mateřskou instituci autora této diplomové práce. Následně bude prostor věnován dalším

---

¹⁰¹ *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, 2007, str. 74-75.

gymnáziím, které se nacházejí v okolí a celkově se tedy jedná o školy z regionu na pomezí severních, východních a středních Čech.

1.4.1 Gymnázium Turnov

Ve školním vzdělávacím programu turnovského gymnázia nalezneme v rámci předmětu Základy společenských věd pro 5. A (kvintu) tuto definovanou cílovou dovednost, která má zastupovat očekávané výstupy a má s nimi stejný význam:

- vysvětlí podstatu některých sociálních problémů současnosti a popíše možné dopady sociálně-patologického chování na jedince a společnost

Mezi učivem, které má tvořit náplň hodin jsou poté dvě témata, která se týkají problémů současné demokracie, a to konkrétně „*rovnost a nerovnost ve společnosti; sociální konflikt a kontrola*“ a „*politické vztahy, problém demokracie*.“¹⁰²

Dále nalezneme téma demokracie v rámci politologie, které je věnován značný prostor ve třídě 6. A (sexta). Zde jsou definovány tyto cílové dovednosti:

- objasní význam politického pluralismu pro fungování demokracie
- vysvětlí pojem demokracie, porovná postavení občana v demokratickém a nedemokratickém státě

V rámci konkrétního učiva se zde nachází téma „*Demokracie – principy demokracie, přímá a zastupitelská demokracie, dělba moci, volební právo*.“¹⁰³

V ŠVP turnovského gymnázia je pro naše analyzované téma klíčový výstup, který se věnuje vysvětlení podstaty některých sociálních problémů a učivo týkající se nerovností a sociálních konfliktů. Pro naplnění tohoto výstupu by mohlo být přínosné využití navržených hodin, které jsou obsahem druhé části této práce. Zajímavé je také zařazení učiva „problém demokracie“, což sice zní dost neurčitě, ale vlastně by pod ně bylo možné

---

102 Školní vzdělávací program Gymnázia Turnov pro osmiletý vzdělávací program [online]. Turnov: GyTu, 2022 [cit. 28. 5. 2023]. Dostupné z: <https://gytu.cz/studenti/zakovske-dokumenty?download=116:svp-osmilete-gymnazium&start=20>

103 Školní vzdělávací program Gymnázia Turnov pro osmiletý vzdělávací program [online]. Turnov: GyTu, 2022 [cit. 28. 5. 2023]. Dostupné z: <https://gytu.cz/studenti/zakovske-dokumenty?download=116:svp-osmilete-gymnazium&start=20>

zařadit všechna témata, kterým se v této práci věnuji, jelikož je téměř shodné s jejím názvem. V rámci politologie je poté obsaženo téma demokracie jako takové, to je však poměrně obecně popsáno a žádnou tendenci ke zkoumání současných problémů zde nespátřuji. Přesto by se třeba téma populismu a plebiscitářské transformace dalo zařadit k objasnění významu politickému pluralismu.

1.4.2 Gymnázium Mnichovo Hradiště

V ŠVP mnichovohradištského gymnázia nalezneme výslovný důraz na „*sledování současné politické situace, zaujímání odpovídajícího stanoviska k danému dění a zorientování se v otázce hodnot demokratické společnosti.*“¹⁰⁴

V rámci tématu „člověk ve společnosti“ se zde vyskytuje výstup „*objasní podstatu některých sociálních problémů současnosti*“ a poté v oblasti „občan ve státě“ výstupy „*vyloží podstatu demokracie, odliší ji od nedemokratických forem řízení sociálních skupin a státu; porovná postavení občana v demokratickém a totalitním státě; objasní podstatu a význam politického pluralismu pro život ve státě; uvede příklady politického extremismu a objasní, v čem spočívá nebezpečí ideologií; rozlišuje složky politického spektra, porovnává přístupy vybraných politických seskupení k řešení různých otázek a problémů každodenního života občanů.*“¹⁰⁵

K naplnování těchto výstupů by mělo pravděpodobně sloužit především učivo „*demokracie – principy a podoby; občanská práva a povinnosti, podstata občanské společnosti, její instituce.*“¹⁰⁶

---

104 Školní vzdělávací program *Osmileté (5. – 8. ročník) a čtyřleté studium (1.A – 4.A), část B* [online]. Mnichovo Hradiště: Gymnázium Mnichovo Hradiště, 2020 [cit. 28. 5. 2023]. Dostupné z: https://gmh.cz/sites/user-image/user-image/SVP/2020-2021/SVP_cast_B_kvinta-okt%C3%A1va_%2C1A-4A_v1_5.pdf

105 Školní vzdělávací program *Osmileté (5. – 8. ročník) a čtyřleté studium (1.A – 4.A), část B* [online]. Mnichovo Hradiště: Gymnázium Mnichovo Hradiště, 2020 [cit. 28. 5. 2023]. Dostupné z: https://gmh.cz/sites/user-image/user-image/SVP/2020-2021/SVP_cast_B_kvinta-okt%C3%A1va_%2C1A-4A_v1_5.pdf

106 Školní vzdělávací program *Osmileté (5. – 8. ročník) a čtyřleté studium (1.A – 4.A), část B* [online]. Mnichovo Hradiště: Gymnázium Mnichovo Hradiště, 2020 [cit. 28. 5. 2023]. Dostupné z:

Deklarovaným důraz na sledování současné politické situace a orientace v demokratických hodnotách je věc vedoucí k rozvoji afektivních cílů, které jsou popsány třeba v průřezových tématech a která může být velice prospěšná. Zároveň zde znovu vidíme objasnění sociálních problémů současnosti, politický pluralismus a čtenáře jistě zaujme i přístup politických uskupení k problémům každodenního života. Schází zde ovšem pojmenování těchto problémů. Určitě by stálo za to jít dále a na současné problémy se více zaměřit, případně nastínit, kterým konkrétním tématům by se mělo učivo věnovat.

1.4.3 Lepařovo gymnázium Jičín

ŠVP jičínského gymnázia je poněkud skromnější a obsah učiva v rámci základů společenských věd je celkově orientovaný spíše k osobnostnímu rozvoji studentů, což je určitě obhajitelný přístup, ale za cenu toho, že hodně věcí bude vypuštěno nebo velice podstatně osekáno.

K vidění je zde v rámci oblasti „sociologie“ učivo „*Současné problémy společenského života*“ a poté v rámci oblasti „*státověda, dělba moci, instituce*“ je uvedeno učivo „*demokratický právní stát, principy demokracie*.“¹⁰⁷

K tomuto uvedenému učivu jsou definovány výsledky vzdělávání, které jsou v bodech definovány následovně:

- porovná postavení občana v demokratickém a totalitním státě
- vyloží podstatu demokracie

Stejně jako u předchozích ŠVP je i zde v rámci sociologie učivo týkající se současných problémů společenského života, tentokrát však opravdu pouze bodem zmíněno, bez jakéhokoliv dalšího komentáře nebo nějaké specifikace a výklad demokracie se omezuje pouze na základní charakteristiku demokratického státu bez jakéhokoliv dalšího rozšíření.

---

https://gmh.cz/sites/user-image/user-image/SVP/2020-2021/SVP_cast_B_kvinta-okt%C3%A1va_%2C1A-4A_v1_5.pdf

107 *Školní vzdělávací program Lepařova gymnázia Jičín* [online]. Jičín: Lepařovo gymnázium Jičín, 2017 [cit. 29. 5. 2023]. Dostupné z: <https://gymjc.cz/wp-content/uploads/2021/09/%C5%A0VP-platnost-z%C3%A1%C5%99%C3%AD-2017.docx>

Na Jičínském gymnáziu tedy spatřuji v rámci našeho tématu opravdu velkou redukci a možná až přehnané zeštíhlení ŠVP.

1.4.4 Gymnázium U Balvanu Jablonec nad Nisou

Jablonecké gymnázium U Balvanu má ve svém ŠVP obecně poměrně velké množství očekávaných výstupů, z nichž našeho tématu by se mohly týkat následující:

- vyloží podstatu demokracie, odliší ji od nedemokratických forem řízení sociálních skupin a státu, porovná postavení občana v demokratickém a totalitním státě
- objasní podstatu a význam politického pluralismu pro život ve státě, uvede příklady politického extremismu a objasní, v čem spočívá nebezpečí ideologií
- rozlišuje složky politického spektra, porovnává přístupy vybraných politických seskupení k řešení různých otázek a problémů každodenního života občanů¹⁰⁸

K naplnění těchto výstupů by měla vést „realizace výstupu = učivo“, v rámci okruhu politologie, konkrétně: „demokracie přímá a nepřímá, formy přímé demokracie v současném státě a politika, politická činnost, politické strany.“¹⁰⁹

Tradičně se na jabloneckém gymnáziu věnují podstatě demokracie, popisu politického procesu a opět je zde zmíněn i přístup politických uskupení k různým problémům života občanů. Stejně jako u předešlých zde postrádám kritický přístup nebo pojmenování problémů naší současné demokracie, kterým je tato práce věnována.

1.4.5 Shrnutí

Při analýze a porovnávání jednotlivých ŠVP je poměrně dobře patrné, že se od sebe příliš neliší a podstatné rysy bývají víceméně stejné. Tato podobnost je dána především tím, že hodně vychází z RVP, což sice musí, ovšem nějaká vlastní iniciativa není ani v jednom ze zmíněných ŠVP příliš patrná.

---

108 Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium [online]. Jablonec nad Nisou: Gymnázium U Balvanu Jablonec nad Nisou, 2020 [cit. 29. 5. 2023]. Dostupné z: https://www.gymjbc.cz/wp-content/uploads/svp_2020.pdf

109 Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium [online]. Jablonec nad Nisou: Gymnázium U Balvanu Jablonec nad Nisou, 2020 [cit. 29. 5. 2023]. Dostupné z: https://www.gymjbc.cz/wp-content/uploads/svp_2020.pdf

Očekávané výstupy i učivo jsou při porovnání často téměř identické a kopírují formulace z RVP. I v jednotlivých ŠVP je tedy znát, že k danému tématu je přistupováno spíše z formálního hlediska a chybí zde hlubší propracování a kritická reflexe spojená s pojmenováním a analýzou problémů, což je podle mého názoru ve výuce klíčové.

Celkově lze shrnout, že z hlediska tématu problémů současné demokracie a jeho přítomnosti ve školních vzdělávacích programech vybraných čtyř gymnázií je na tom pravděpodobně nejlépe to turnovské, zatímco nejhůře vychází jičínské, které pouze formálně nastoluje témata obsažená v ústavě.

Ve druhé části práce jsou sestavené a popsány čtyři vyučovací hodiny, které se problémům současné demokracie, tedy tématu, které je v ŠVP jednotlivých škol zastoupeno poměrně dosti vágně, věnují a kladou si za cíl ho studentům alespoň částečně zprostředkovat.

1.5 Analýza přítomnosti tématu v učebnicích

V této kapitole bude analyzována a popsána přítomnost tématu v aktuálně používaných učebnicích základů společenských věd pro střední školy, které disponují doložkou MŠMT, což jsou pouze dvě učebnicové série. Konkrétně se jedná o učebnice od nakladatelství Didaktis a Computer Media.

1.5.1 Učebnice nakladatelství Didaktis

Nakladatelství Didaktis vydalo pro střední školy čtyřdílnou sérii učebnic *Společenské vědy pro střední školy*, přičemž pro téma demokracie a jejích problémů je důležitý druhý díl, ve kterém je prostor věnován sociologii a politologii.¹¹⁰ Ke každému dílu této série učebnic je zároveň vydán pracovní sešit.

V oddílu *Složitá společnost* zde nalezneme kapitolu, věnující se sociální stratifikaci a nerovnostem, kde jsou popsány stratifikační systémy a původy nerovnosti ve společnosti. Kromě toho tu nalezneme také zmínku o chudobě v ČR a fenoménu příjmové chudoby, je to ovšem zmíněno spíše na okraj. Poté je v další kapitole věnována pozornost také sociální mobilitě a posléze současné české společnosti, učebnice ovšem pochází z roku 2010 a tím pádem už není zcela aktuální. Prostor zde dostává nízká porodnost, stárnutí populace nebo

---

¹¹⁰ DUFEK, Pavel a kol. *Společenské vědy pro střední školy 2. díl*, 2010.

imigrace. V dalším oddíle *Měníci se společnost* a jeho jednotlivých částech se učebnice věnuje také globalizaci a jejím problémům a fenoménu multikulturalismu, integrace a segregace ve společnosti.

Podstatným oddílem pro naši problematiku je v učebnici *Stát a demokracie*, ve kterém se nachází kapitola, která se přímo jmenuje „*Problémy současné demokracie*“.¹¹¹ V této kapitole jsou otevřeny, ne však nijak více řešeny, otázky tyranie většiny a veřejného mínění, nezájmu lidí o věci veřejné, odcizení elit od běžných občanů, korupce, rozporu mezi veřejným míněním a hlasem odborníků a nerovného vlivu na společenské dění v rámci různých majetkových vrstev společnosti.

1.5.2 Učebnice nakladatelství Computer Media

V rámci nakladatelství Computer Media vyšlo sedm učebnic pro střední školy, které se zabývají jednotlivými společenskými vědami, série nese titul *Občanský a společenskovědní základ*. Z těchto sedmi titulů jsou pro naše téma důležité dva, a to *Politologie, člověk v mezinárodním prostředí*¹¹² a *Sociologie, média*.¹¹³

V díle, věnovaném sociologii se nachází oddíl *Struktura společnosti*, ve kterém je prostor věnován nerovnostem ve společnosti, jejich původu a také sociální stratifikaci. Jde ovšem víceméně pouze o základní vymezení a definice, nic víc.

Další díl, který se zabývá politologií, obsahuje oddíly *Člověk jako občan demokratického státu* a *Demokracie a jiné formy vlády*, nějaký příspěvek k tématu problémy současné demokracie nebo kritický přístup k tématu se zde ovšem nenalézá. Zčásti se našeho tématu dotýká pouze podkapitola *Negativa globalizace*, zahrnutá v oddíle *Dopady globalizace na stát a společnost*, to je ovšem prakticky zanedbatelné. Učebnice obsahuje velké množství různých okének a sond s příklady z historie, ovšem hlubší zájem o současnost zde bohužel téměř zcela chybí.

---

111 DUFEK, Pavel a kol. *Společenské vědy pro střední školy 2. díl*, 2010, str. 50-51.

112 KOHLERÖVÁ, Tereza, MOUDRÝ, Marek. *Občanský a společenskovědní základ*, 2015.

113 KOHLERÖVÁ, Tereza a kol. *Občanský a společenskovědní základ*, 2018, str. 35-37.

1.5.3 Shrnutí

V sérii učebnic od Didaktisu se nalézá poměrně hodně podkapitol, které se tématu problémů současné demokracie dotýkají a jedna je dokonce věnována přímo jemu, což je věc, kterou vzhledem k tématu této práce a jeho, z mého pohledu, nedostatečnému zpracování v RVP velice oceňuji. Při srovnání s učebnicemi od Computer Media, které jsou celkově poměrně stručné a pozornost je věnována spíše historickým příkladům než současnosti (stránky učebnice často připomínají spíše dějepis), tedy vychází učebnice od nakladatelství Didaktis výrazně lépe.

Je ovšem důležité zde zmínit, že přestože se učebnice Didaktisu problémům současné demokracie věnuje, tak se ale bohužel jedná spíše o nastolení otázek a některých témat, než jejich skutečné rozebírání a zkoumání. To je dáno i tím, že se jedná „pouze“ o jednu kapitolu o dvou stranách, takže výklad je zákonitě hodně povrchní.

Celkově je tedy tématu problémů současné demokracie, které je dle mého názoru ve výuce společenských věd naprosto zásadní a které je často předmětem vášnivých společenských debat, věnováno mnohem méně prostoru, než by bylo třeba a než by bylo pro dobré fungování a další vývoj naší společnosti prospěšné.

2 Návrh a reflexe vyučovacích hodin

V rámci této části práce budou představeny čtyři konkrétní vyučovací hodiny, které zpracovávají téma problémů současné demokracie, přičemž jsou témata vztažena k českému prostředí tak, aby byla pro studenty snáze uchopitelná. Hodiny se budou týkat chudoby a nerovností, problému vzdělávání a přenášení nerovností napříč generacemi skrze vzdělávací systém, populismu a jeho projevům a poslední hodina se bude týkat epistemického znetvoření demokratického systému vládnutí.

Každá hodina je nejprve představena, poté je popsána metodika práce a přiložen pracovní list v podobě, v jaké byl použit při výuce, tedy bez úprav. Následně je prezentována reflexe a vyhodnocení proběhlé výuky a stanovených edukačních cílů. Důležitou součástí jsou také návrhy na případné úpravy a zlepšení. Součástí příloh jsou poté upravené pracovní listy, ve kterých jsou zakomponovány zmíněné návrhy a úpravy a které by bylo možné zkopírovat a využít pro další výuku.

2.1 Celková charakteristika vyučovacích hodin

Všechny hodiny jsou založeny na principu aktivní práce studentů, vyhledávání a práci s informacemi a řešení problémů. Ke každé hodině je vytvořen pracovní list, který studenty celou výukovou jednotkou provede a mají na něm všechny materiály, které ve výuce budou potřebovat. Zároveň do pracovních listů zaznamenávají svoje zjištění a dělají si do nich poznámky. Jednotlivé pracovní listy jsou obsaženy v návrzích hodiny níže.

V rámci navržených hodin studenti pracují samostatně, případně ve dvojicích a průběžně vyplňují pracovní listy a odpovídají na otázky. Odpovědi poté sdílí s vyučujícím i ostatními spolužáky a dostávají k výsledkům své práce bezprostřední zpětnou vazbu.

Připravené vyučovací hodiny na sebe navazují a bylo by proto dobré, aby byli v navrženém pořadí také aplikovány do výuky jako jeden souvislý tematický celek (problémy současné demokracie). Zároveň jsou ovšem postavené tak, aby bylo případně možné je uplatnit ve výuce i samostatně nebo zařadit jenom některé. Svým obsahem se připravené hodiny pohybují na hranici mezi politologií a sociologií, takže by bylo možné je přiřadit k oběma těmto okruhům, zahrnutým ve výuce společenských věd. Primárně jsou ovšem určeny pro sextu (2. ročník) gymnázia.

Obsahově hodiny vycházejí z problémů, jenž byly rozebrány v první kapitole této práce a mají ambici pokusit se suplovat prvky, které v první části shledávám jako chybějící nebo příliš vágně zpracovaná, jak v RVP, tak ve zkoumaných ŠVP.

2.2 Vyučovací hodina 1

První vyučovací hodina se týká chudoby a nerovností. To je zásadní téma, které ovlivňuje a do značné míry z něj vycházejí ty další, které budou tematizovány v následujících hodinách. Téma nerovností je často na gymnáziích, kde většinou studují děti z těch spíše „lepších“ rodin, přehlíženo. To jsou důvody, proč je zařazeno jako první.

Studenti pracují samostatně. Nejdříve se studenti obecně seznámí s chudobou, pokusí se ji definovat a také by si měli uvědomit, co to znamená, jaké má chudoba důsledky pro život a které skupiny mohou být chudobou nejvíce ohroženy. Chudoba vychází z nerovností, k nimž se následně stáčí pozornost. Nejprve studenti zkoumají nerovnosti ve výši příjmů a jejich mezinárodní porovnání, poté se seznámí s fenoménem příjmové chudoby a zamyslí se nad jejími důsledky pro společnost. V mnoha ohledech je ovšem ještě mnohem důležitějším faktorem než nerovnost ve výši příjmů, nerovnost majetková, která je problematizována na závěr hodiny. Studenti se také zamýšlí nad jejími souvislostmi a odlišnostmi s příjmovou chudobou a srovnání Česka v evropském měřítku, na základě čehož by měli dojít k tomu, že v ČR existuje relativně malá nerovnost ve výši příjmů, ale zásadní nerovnost ve výši majetku.

Studenti by si měli uvědomit, že velké nerovnosti mohou být zásadní problém a že velké procento lidí zatížených příjmovou chudobou naznačuje jakousi disfunkci systému. Zároveň analyzují zásadní rozdíl mezi příjmovou a majetkovou nerovností.

2.2.1 Chudoba a nerovnosti – metodika

Určeno pro: sexta/2. ročník

Délka hodiny: 45 minut

Rozvoj klíčových kompetencí: kompetence k řešení problémů, kompetence občanská

Vzdělávací cíle hodiny:

- student definuje chudobu

- student identifikuje skupiny ohrožené chudobou v ČR
- student porovná nerovnosti v rozdělení příjmů v evropských zemích
- student vysvětlí, co je to příjmová chudoba a její důsledky
- student analyzuje nerovnoměrné rozdělení bohatství a porovná příjmovou nerovnost s nerovností majetkovou

Předpokládané znalosti a dovednosti: studenti mají základní představu o tom, co je to chudoba a jak ovlivňuje život lidí, studenti znají základní matematické pojmy (podíl, procento, medián)

Formy a metody: samostatná práce s pracovními listy a poté sdílení odpovědí; vytváření vlastní definice, analýza a porovnání grafů

Koncepce hodiny:

- studenti v úvodní části nejprve vlastními slovy definují chudobu (7 minut)
- studenti odpovídají na otázky ohledně hranice absolutní chudoby a prezentují svoje odpovědi (7 minut)
- studenti porovnávají úroveň nerovnosti v distribuci příjmů v evropských státech a postavení ČR (5 minut)
- studenti odpovídají na otázky spojené s příjmovou chudobou a poté prezentují svoje odpovědi (8 minut)
- studenti odpovídají na otázky spojené s aktuální distribucí majetku v ČR a poté prezentují svoje odpovědi (8 minut)
- studenti porovnávají nerovnosti v příjmech s nerovnostmi v rozdělení majetku, odpovídají na otázky a poté prezentují svoje odpovědi (7 minut)
- vybraní studenti stručně zhodnotí hodinu a svoji práci v ní (3 minuty)

Evaluace a reflexe výuky: vyhodnocení pracovních listů, zpětná vazba studentů a vyučujícího na průběh hodiny

2.2.2 Chudoba a nerovnosti – pracovní list

- 1) Pokus se vlastními slovy definovat chudobu a definici napiš, můžeš se nechat inspirovat následujícím citátem:

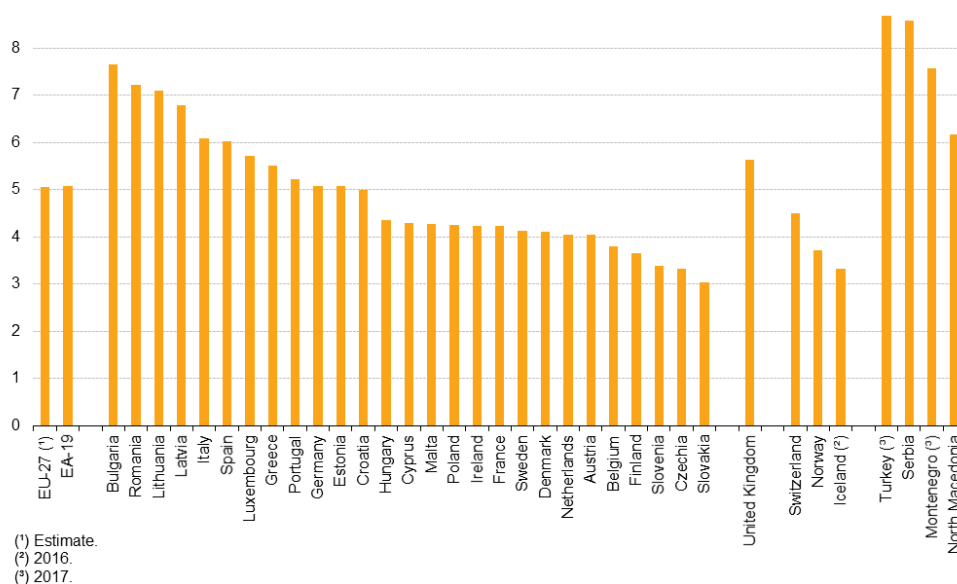
„Chudoba znamená vyloučení ze standardu života a životních šancí, konzumních aspirací, ze zdravotní péče a vzdělání. Chudoba ničí lidské schopnosti a životní šance a je doprovázena demoralizací beznadějí, apatií a zoufalstvím.“¹¹⁴

2) Hranice extrémní chudoby je od roku 2015 Světovou bankou stanovena na příjem 1,90 dolaru na osobu a den, což je částka, se kterou si musí člověk vystačit.¹¹⁵

- Je možné s takovou částkou přežít?
- Jsou v České republice lidé, kteří disponují pouze takovou částkou?
- Které skupiny obyvatel mohou být chudobou nejvíce ohroženy?

3) Na grafu z produkce Eurostatu si můžeme všimnout nerovností v rozdělení příjmů z roku 2018. Hodnoty grafu představují poměr velikosti disponibilních příjmů mezi 20 % obyvatel s nejvyššími příjmy a 20 % obyvatel s příjmy nejnižšími.¹¹⁶

- Jak si vede Česko v porovnání s dalšími evropskými státy?

114 MAREŠ, Petr. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*. Roč. 36 (2000), č. 3, str. 289.

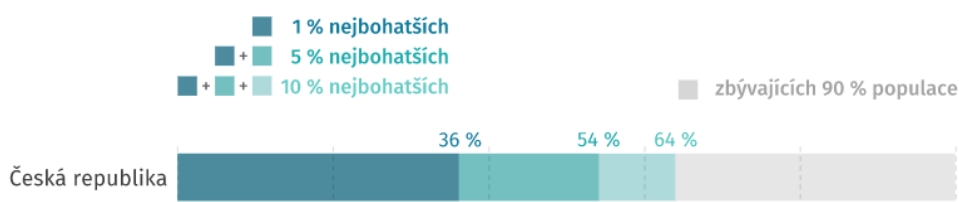
115 PIGULA, Topi. Svět na cestě z chudoby. In: *Statistika&My* [online]. 11.8.2020 [cit. 30. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2020/08/11/svet-na-cestech-z-chudoby>

116 Statistika příjmové chudoby. In: *eurostat Statistics Explained* [online]. 4.11.2020 [cit. 30.5.2023]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Income_poverty_statistics/cs&oldid=507713#M.C3.ADra_a_hranice_ohr_o.C5.BEen.C3.AD_chudobou

4) Kromě prosté chudoby je důležitá také tzv. příjmová chudoba. Hranice příjmové chudoby je určena jako 60 % mediánu disponibilního příjmu domácnosti a zohledňuje také velikost a složení domácnosti (počet dospělých a dětí). Míra ohrožení příjmovou chudobou je poté vyjádřena podílem osob žijících v domácnostech, jejichž příjem je nižší než stanovená hranice. V roce 2022 dosáhl v České republice podíl těchto osob 10,2 %, což je více než 1 mil. obyvatel.¹¹⁷

- Je to hodně nebo málo?
- Co nám říká existence příjmové chudoby o fungování systému a státu?

5) Kromě nerovností v oblastech příjmů je samozřejmě druhým klíčovým faktorem majetek. Na dalším grafu níže můžeme vidět aktuální distribuci vlastnictví majetku v České republice.¹¹⁸

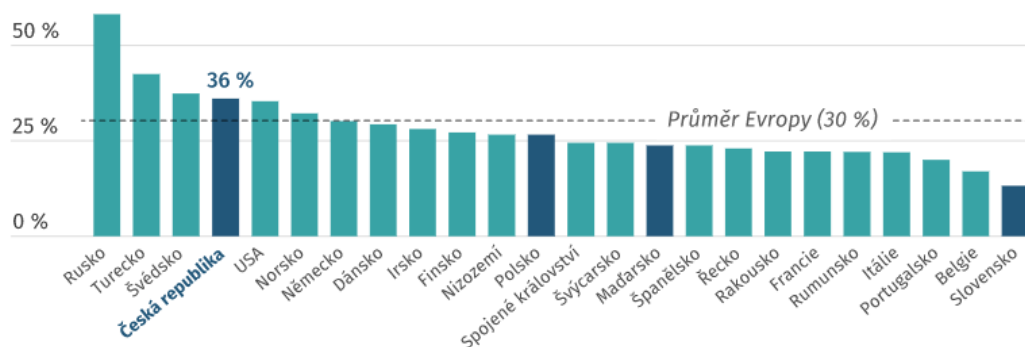
6) Na posledním grafu, na kterém vidíme podíl jednoho procenta nejmajetnějších na celkovém bohatství, můžeme porovnat údaje s dalšími evropskými státy.¹¹⁹

- Jak si stojí Česko v porovnání s dalšími evropskými zeměmi?
- Je zde patrný nějaký rozdíl oproti grafu příjmové nerovnosti?

117 Příjmy a životní podmínky domácností – 2022. In: *Český statistický úřad* [online]. 2.2.2023 [cit. 30.5.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-7isum3msez>

118 KRAVIECOVÁ, Nela, 2021. Studie: Česko je rovnostářské v příjmech, u majetku panuje větší nerovnost než v USA nebo Británii. In: *iROZHLAS* [online]. 29.10.2021 [cit. 30.5.2023]. Dostupné z: https://www.irozhlaz.cz/ekonomika/dan-z-nemovitosti-bohatsvi-paq-research-majetkova-nerovnost-datova-zurnalistika_2110290500_nkr

119 Tamtéž.

2.2.3 Reflexe výuky

V rámci druhé úlohy se rozvinula poměrně zajímavá debata o tom, co to znamená přežít a jaký je rozdíl mezi žitím a přežíváním. Pokud jde o identifikaci obyvatel ohrožených chudobou, tak byli často zmiňováni třeba lidé se základním vzděláním, narkomani a bezdomovci, ale nikdo nezmínil například rodiče samoživitele nebo samostatně žijící důchodce. Ve čtvrté a páté úloze bylo hodně patrné většinové nastavení studentů, které bych interpretoval tak, že nerovnosti jsou v pořádku, jsou přirozené a není nutné se o nich nijak do hloubky bavit, což určitě vychází z již výše zmíněného faktu, že drtivá většina studentů pochází z rodin, kterých se tyto problémy netýkají. Chudobu vidí jako něco, s čím se „normální lidé“ nemusí nijak zabývat, protože se s ní nepotkají. V rámci hodnocení hodiny studenti vyjádřili prospěšnost postupného vniknutí do tématu, jak na sebe jednotlivé úlohy postupně navazovaly a zároveň ocenili zamyšlení nad jednotlivými grafy.

Vzdělávací cíle byly dle analýzy pracovních listů převážně naplněny, byť samozřejmě ne u všech studentů, to bych ale připisoval celkovému nezájmu některých o daný předmět a určitou roztěkaností na konci školního roku.

Pokud jde o úpravy, tak ve čtvrté úloze bylo přidáno stručné vysvětlení příjmové chudoby, které tam chybělo. Zároveň byly implementovány některé úpravy spíše kosmetického rázu a několik otázek týkajících se grafů bylo lehce přeformulováno, aby byly pro studenty lépe pochopitelné, ovšem jejich obsah zůstal stejný. Zároveň je určitě důležité věnovat několik minut na začátku hodiny úvodu v rámci kterého bude představeno téma hodiny a nastíněn způsob práce v ní.

2.3 Vyučovací hodina 2

Druhá vyučovací hodina je věnována problematice vzdělávání. Velká část se týká nerovností ve vzdělávání a také tomu, jak vzdělávací systém přispívá k procesu, kdy se nerovnosti kopírují z generace na generaci, čímž navazuje na první hodinu týkající se nerovností obecněji. Tématika vzdělávání je pro studenty blízká už jenom proto, že chodí do školy a s fenomény, o kterých se mluví, jsou v každodenním kontaktu.

V první části hodiny se studenti nejprve seznámí s aktuální průměrnou mzdou a s tím, jak je její výše zásadně svázaná s úrovní dosaženého vzdělání. Na tomto jednoduchém ekonomickém ukazateli si uvědomí důležitost vzdělání a také to, jak klíčově ovlivňuje životy každého z nás. Zároveň to v nich evokuje minulou hodinu, kde byly tematizovány nerovnosti. Následně studenti čtou a analyzují text pocházející ze studie, která se týká nerovností ve vzdělávání a neefektivity českého vzdělávacího systému, přičemž si u každého odstavce poznamenají klíčový bod, kterého se ten odstavec týká a poté si vypsané body společně s vyučujícím projdou. Při procházení odpovědí se vyučující může doptávat na konkrétní příklady nebo zkušenosti studentů s danou problematikou. V této části hodiny jsou tedy studentům představeny klíčové problémové body (reprodukce nerovností a podmíněnost školní úspěšnosti sociálním zázemím, nízká gramotnost sociálně slabých žáků, rozdílnost škol a tzv. zbytkové školy, vliv exekucí a nekvalitního bydlení, důležitost školek, segregace Romů). Pokud se stane, že budou studenti problémy zlehčovat a neuvědomí si, že se můžou týkat téměř kohokoliv, měl by vyučující apelovat na to, že rodiče, sociální zázemí ani místo narození si nikdo z nás nevybírá. Na závěr následuje část, ve které pracují ve dvojicích, vyberou si dva konkrétní problémy a snaží se navrhnout jejich obecné řešení, které posléze prezentují ostatním.

Studenti by měli identifikovat, v čem spočívá neefektivita našeho vzdělávacího systému, jak to souvisí s rovností příležitostí a jak vzdělávací systém podporuje reprodukci nerovností, se kterými se seznamovali již během první hodiny.

2.3.1 Vzdělávání a jeho význam – metodika

Určeno pro: sexta/2. ročník

Délka hodiny: 45 minut

Rozvoj klíčových kompetencí: kompetence k řešení problémů, kompetence občanská, kompetence komunikativní, kompetence sociální

Vzdělávací cíle hodiny:

- student vysvětlí souvislost mezi dosaženým vzděláním a výší příjmů
- student analyzuje text a abstrahuje z něj klíčové body
- student popíše vybraný problém českého vzdělávání a navrhne jeho řešení

Předpokládané znalosti a dovednosti: obecný přehled o vzdělávací soustavě ČR a různých stupních dosaženého vzdělání

Formy a metody: samostatná práce s pracovními listy a poté sdílení odpovědí, analýza a interpretace textu; práce ve dvojicích na navržení konkrétních řešení

Koncepce hodiny:

- studenti v úvodní části nejprve analyzují vztah mezi úrovní dosaženého vzdělání a výší příjmů, poté sdílí zjištěné informace (5 minut)
- studenti čtou a analyzují text, přičemž si u každého odstavce poznamenají klíčovou informaci nebo bod, který je v něm řešen (15 minut)
- studenti prezentují vypsané klíčové body textu a odpovídají na případné doplňující otázky vyučujícího (5 minut)
- studenti pracují ve dvojicích a navrhují řešení vybraného problému (10 minut)
- studenti sdílí svoje návrhy s ostatními (7 minut)
- vybraní studenti stručně zhodnotí hodinu a svoji práci v ní (3 minuty)

Evaluace a reflexe výuky: vyhodnocení pracovních listů a analýza popsaných řešení, zpětná vazba studentů a vyučujícího na průběh hodiny

2.3.2 Vzdělávání a jeho význam – pracovní list

1) Podle dat ČSÚ byla ve 4. čtvrtletí roku 2022 průměrná hrubá měsíční mzda v ČR celkem 43 412 Kč a medián (střední hodnota) mezd činil 37 463 Kč.¹²⁰

---

¹²⁰ Průměrné mzdy – 4. čtvrtletí 2022. In: *Český statistický úřad* [online]. 6.3.2023 [cit. 31.5.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2022>

2) Na následujícím grafu¹²¹ si můžeme všimnout průměrné výše mzdy v rámci jednotlivých vzdělanostních skupin. Přestože data pocházejí z roku 2019, lze předpokládat, že poměr výše příjmu mezi jednotlivými skupinami bude podobný.

Hrubá měsíční mzda podle vzdělání

stupeň dosaženého vzdělání (KKOV)		počet zaměstnanců tis. osob	hrubá měsíční mzda	
			medián	meziroční změna
			Kč/měs	%
Základní a nedokončené	A-C	209,1	23 595	108,1
Střední bez maturity	D,E,H,J	1 087,8	27 034	105,4
Střední s maturitou	K-M	1 075,1	31 245	106,1
Vyšší odborné a bakalářské	N,P,R	148,1	35 557	108,3
Vysokoškolské	T,V	463,8	46 601	108,3
Neuvedeno		85,4	24 368	99,4
CELKEM - mzdová sféra ČR		3 069,3	30 142	106,0

- Jak ovlivňuje dosažené vzdělání průměrnou výši příjmu?
- Které skupiny jsou na tom nejlépe a které naopak nejhůře?

3) Přečti si následující text, který pochází ze studie *Nerovnosti ve vzdělávání jako zdroj neefektivity*.¹²² Po přečtení každého odstavce si zapiš jedno klíčové slovo nebo slovní spojení, které vystihuje problém, o kterém se v daném odstavci hovoří.

Vzdělávání je v Česku často nástrojem reprodukce nerovností mezi generacemi. Vysoké příjmy a majetek rodičů, jejich společenské kontakty a lidský kapitál výrazně zvyšují pravděpodobnost, že jejich dítě dosáhne vysokoškolského vzdělání. A toto vzdělání výrazně zvyšuje šanci, že dobrého příjmu, majetku a sociálních kontaktů dosáhne i samo dítě. V českém vzdělávacím systému se tak dědí nerovnosti. A to nejen ty ekonomické. Mimo jiné i kvůli brzkému rozdělování vzdělávacích drah a kvality škol se mezigeneračně

121 Informační systém o průměrném výdělků. Rok 2019 – Mzdová sféra. In: *ISPV* [online]. 24. 3. 2021 [cit. 31.5.2023]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/1203935/ISPV_194_MZS.pdf/44d88b1c-217d-bd81-3af5-978d3bb9ad4b

122 PAQ research, think-tank IDEA. *Mají děti v Česku stejné šance ve vzdělávání?* Hlavní zjištění studie *Nerovnosti ve vzdělávání jako zdroj neefektivity*, 2020, str. 2-3

přenáší i sociální kapitál (kolik užitečných kontaktů v důležitých oborech mám) a lidský kapitál (znalost jazyků, ICT).

V Česku jsou školní výsledky dětí silněji podmíněny sociálním původem než například v Polsku nebo Estonsku – postkomunistických zemích, kde se zlepšují celkové vzdělávací výsledky PISA (Programme for International Student Assessment). České děti ze sociálně slabších rodin dosahují o zhruba 50 až 70 bodů PISA horších výsledků v matematice a čtenářské gramotnosti. Nejde ale o výhodný trade-off. České děti s dobrým zázemím svým vrstevníkům z Polska a Estonska sotva konkurují.

V počtu žáků s nízkou gramotností jsme na tom hůře než některé postkomunistické státy (Polsko, Estonsko, Slovinsko) a situace se dlouhodobě nemění. Každý pátý žák základní školy v Česku má problémy porozumět psanému textu a špatně se orientuje v matematice.

Ve Finsku, Estonsku či v Polsku dosahuje většina škol standardních a srovnatelných výsledků, školy se méně liší z hlediska sociálního složení a výsledky škol závisí méně na sociálním původu dětí. V Česku a Slovensku existují různé vzdělávací světy – rozdíly mezi školami jsou zásadní, vzniká skupina úspěšných a podprůměrných škol. Závislost průměrných výsledků na tom, jaké děti do škol chodí, je vysoká.

Prostředí „zbytkových“ škol, kam chodí děti z chudšího prostředí, není podnětné ani pro jinak nadané žáky. Žáci ze sociálně slabších škol mají až o 10 % menší pravděpodobnost, že budou uvažovat o studiu na univerzitě, než děti z průměrných základních škol. A to i když dosahují stejných úrovní matematické a čtenářské gramotnosti a pocházejí z jinak srovnatelných rodin. Oproti žákům víceletých gymnázií jsou aspirace sníženy o 20 až 25 %.

Předčasné odchody ze základních a středních škol, propadání a absence v regionech závisí silně na rozšíření exekucí a bytové nouze v rodinách, které je destabilizují, vedou ke změnám škol, vyššímu stresu a horšímu prostředí výchovy. Exekvovanost rodičů v obcích s rozšířenou působností vysvětluje 46 % vzdělávací neúspěšnosti v obcích s rozšířenou působností. Nejde přitom jen o problém těžce sociálně vyloučených rodin – v některých regionech je v exekuci přes 30 % rodičů a devět tříd ZŠ nedokončuje přes 10 % dětí.

Nedokončování středních škol nejvíce postihuje regiony Karlovarského a Ústeckého kraje a stále zde roste. Středoškolské vzdělání zde nedokončí šestina mladých lidí a toto číslo v čase stoupá.

Nekvalitní a nestabilní bydlení přímo souvisí s problémy dětí ve škole. Děti z chudého prostředí mají dvakrát až třikrát větší šanci, že budou mít problémy ve škole, pokud se hodně stěhují či bydlí na ubytovnách nebo v azylových domech. A to i při očištění vlivu dalších faktorů (vzdělání a pracovní status rodičů apod.).

Začlenění znevýhodněných dětí do základního školství stejně jako v zahraničí souvisí s předškolní výchovou. Děti z lokalit ohrožených sociálním vyloučením mají více než dvakrát vyšší šanci, že se začlení do standardní základní školy, pokud chodí alespoň dva roky do školky. A to i pokud pochází z jinak stejně (ne)vzdělaných rodin a lokalit.

Česko stále segreguje romské děti – v některých obcích cíleně, v jiných ignorováním tohoto problému a tichou shodou místních aktérů. V Česku existuje 80 segregovaných škol s převahou romských dětí. Zhruba třetina z problémových obcí dle výzkumů aktivně segreguje děti například určováním spádových oblastí. Další polovina segregaci nebrání. Existují ale i obce, které školství úspěšně desegregovaly.

- 4) Pracuj ve dvojici. Vyberte si z pojmenovaných problémů dva konkrétní a zkuste navrhnout řešení, které by mohlo dané problémy odstranit nebo alespoň mít výrazný vliv na jejich nápravu.
- 5) Ze dvou návrhů si zvol jeden a ten prezentuj ostatním.

2.3.3 Reflexe výuky

Při výuce bylo znát, že studenty dané problematika opravdu hodně oslovuje a zajímá. Analýza textu fungovala opravdu velice dobře a následně si slovo chtěli brát téměř všichni, přičemž to samé platí i o návrzích řešení. Stanovené vzdělávací cíle byly tedy naplněny, uvědomil jsem si ale, že by to chtělo přidat ještě jeden, který by zněl: „*student vysvětlí, v čem spočívá neefektivita vzdělávacího systému*“.

U druhé úlohy by bylo třeba ke grafu doplnit vysvětlení, co je to medián a také zmínit, že tabulka se týká pouze zaměstnanců a nejsou v ní zahrnuty OSVČ. Zvláště u mediánu znalo tento pojem pouze minimum studentů a bylo nutné tento pojem při výuce dovysvětlit.

Pro práci s textem i následné prezentaci odpovědí by bylo dobré nechat mnohem více času, aby si ho studenti mohli opravdu pečlivě pročíst a zamyslet se nad ním. Zároveň by bylo dobré odstavce pro větší přehlednost očíslovat a přidat otázku, která se bude ptát na to, v čem spočívá zmíněná neefektivita, přičemž tato otázka při práci s pracovními listy znatelně chyběla. Pro návrh řešení doporučuji věnovat se pouze jednomu konkrétnímu problému, který bude rozebrán, namísto dvěma. Celkově by tedy asi bylo lepší roztáhnout celou výuku do dvou hodin, aby byl dostatečný prostor pro práci s textem a diskuzi o konkrétních tématech a návrzích řešení.

2.4 Vyučovací hodina 3

Třetí vyučovací hodina se věnuje populismu, tedy v posledních letech téměř vyprázdněnému termínu, který používá kdekdokdo a málokdo se nad jeho významem a souvislostmi zamýšlí. V předchozích hodinách se studenti věnovali nerovnostem a vzdělávacímu systému, a právě lidé z nižších sociálních vrstev, lidé nízko vzdělání nebo lidé frustrovaní jsou často hnáni do náruče populistů a nechávají se strhnout jejich komunikačními strategiemi nebo mnohem snáze podléhají pocitu, že populisté jejich problémům na rozdíl od ostatních politiků rozumí a bojují za ně.

Vzhledem k tomu, že všechny hodiny se týkají problémů demokracie, tak na začátku se studenti nejprve seznámí s grafem, na kterém je znázorněn podíl lidí, spokojených s fungováním demokracie a poté si v dalším grafu uvědomí, že ta spokojenost je závislá především na životní úrovni, i když samozřejmě ne pouze na ni. Téma je tedy úzce propojeno s nerovnostmi i vzděláváním. Studenti by měli také identifikovat spojitost mezi životní úrovní a politickými preferencemi lidí. Poté se seznámí s definicemi populismu a zjistí, v čem populismus spočívá. Následuje hlavní aktivita, ve které studenti ve dvojici analyzují programy vybraných českých politických stran a odhalují v nich populistické prvky, které poté prezentují ostatním.

2.4.1 Populismus v ČR – metodika

Určeno pro: sexta/2. ročník

Délka hodiny: 45 minut

Rozvoj klíčových kompetencí: kompetence občanská

Vzdělávací cíle hodiny:

- student analyzuje grafy a odhalí, na čem závisí spokojenost občanů s fungováním demokracie
- student vysvětlí, co je to populismus
- student identifikuje populistické prvky v programech českých politických uskupení

Předpokládané znalosti a dovednosti: schopnost číst grafy, základní čtenářská gramotnost

Formy a metody: samostatná práce s pracovními listy a poté sdílení odpovědí, interpretace grafu a vyvození závěrů; práce ve dvojicích s textem, prezentace výsledků

Koncepce hodiny:

- studenti nejdříve analyzují výzkum spokojenosti s demokracií (práce s grafy) a na čem závisí, odpovídají na otázky v pracovním listu (5 minut)
- studenti si společně s vyučujícím přečtou definice a odhalují, v čem spočívá podstata populismu a jeho nebezpečí (7 minut)
- studenti pracují ve dvojici, čtou a analyzují text, ve kterém označují klíčové pasáže a body, které lze zařadit do populistické komunikační strategie (20 minut)
- studenti prezentují a sdílí s ostatními, co v textu odhalili (10 minut)
- vybraní studenti stručně zhodnotí hodinu a svoji práci v ní (3 minuty)

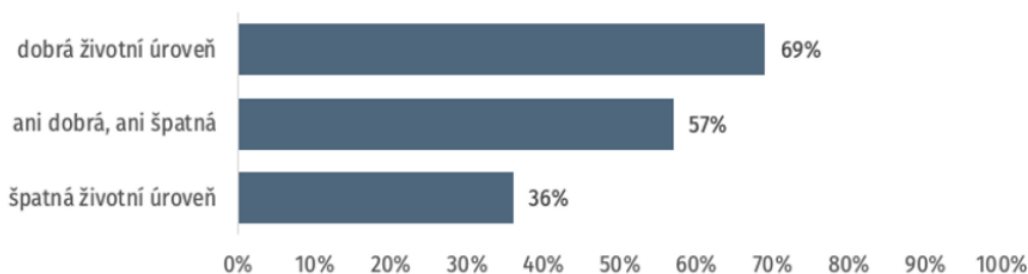
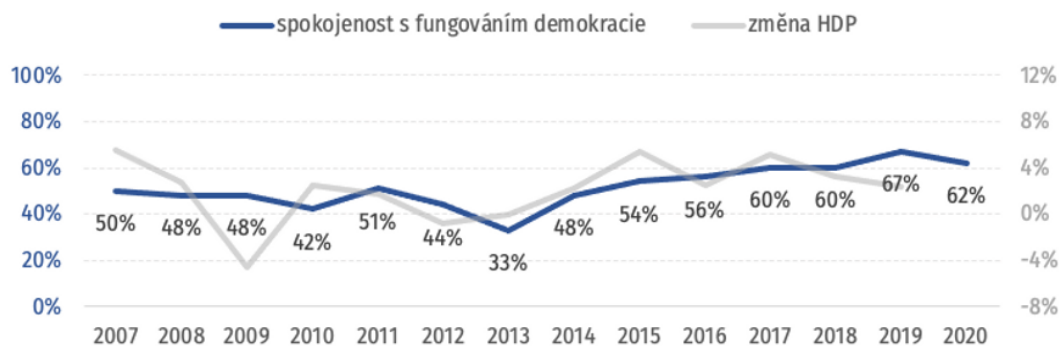
Evaluace a reflexe výuky: vyhodnocení pracovních listů, zpětná vazba studentů a vyučujícího na průběh hodiny

2.4.2 Populismus v ČR – pracovní list

- 1) V následujících dvou grafech vidíme data o spokojenosti s fungováním demokracie a podíl občanů spokojených s fungováním demokracie, dle životní úrovně.¹²³

---

123 PROKOP, Daniel. Na čem nejvíce závisí, zda důvěřujeme demokracii? Na kvalitě života. In: *PAQ Resesarch* [online]. 22.7.2021. Aktualizace 25.7.2021 [cit. 2.6.2023]. Dostupné z: https://www.paqresearch.cz/post/duvera_v_demokracii

- Na čem závisí spokojenost občanů s fungováním demokracie?
- Jak se hodnocení demokracie liší v jednotlivých sociálních skupinách?
- Jaké další faktory budou hrát v hodnocení demokracie roli?
- Jaké politické preference budou pravděpodobně převažovat u nespokojených lidí?

2) Definice populismu – sociologická encyklopedie

Populismus (z lat. *populus* = lid) – součást politické kultury, dovedné využívání prvků lidovosti v utváření image vlády, politické strany, respektive jedince usilujícího o politickou popularitu. Součástí populistické strategie je navrhování i prosazování populárních politických opatření (např. v oblasti sociální politiky, zajišťování veřejné bezpečnosti, boje proti korupci apod.), ale i sociální demagogie spojená s prvky aktivní sociální politiky.¹²⁴

124 LINHART, Jiří. Populismus. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. 11.12.2017 [cit. 2.6.2023]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Populismus>

3) Populismus podle Jana-Wenera Müllera

„Specifická moralistická představa politiky neboli způsob vnímání politického světa, který staví morálně čistý a plně sjednocený lid proti elitám, které jsou zkorumpované nebo nějakým jiným způsobem morálně podřadnější.“¹²⁵

4) Charakteristika populismu dle Daniela Prokopa

Pro moderní populismus je typické vytváření distance mezi „běžným lidem“ a elitami, které mu vnucují svoje zájmy a konají proti němu. Populismus je dobré vnímat jako určitou komunikační strategii, která se snaží proměnit veškerá témata v součást kulturní války a sjednotit masu lidí k boji proti společnému nepříteli.¹²⁶

Noví populisté přicházejí se třemi výraznými narativy. Prvním je návrat k silné a stabilní národní ekonomice, druhým je narativ místa a komunity, na které elity zapomněly a třetím je vytváření nové kulturní identity a třídního uvědomění. Strategii populistů je spojování nespokojených částí veřejnosti v tzv. běžný lid a vymezování se vůči společnému nepříteli, jak vnitřnímu, tak vnějšímu.¹²⁷

5) Pracujte ve dvojicích. Identifikujte prvky populismu a populistické komunikační strategie (na základě výše uvedených informací) v programech a charakteristikách českých politických uskupení, převzatých přímo z jejich oficiálních internetových stránek, nijak neupravených. Označ v textu klíčová slova nebo pasáže.

Program č. 1¹²⁸

XY je politické hnutí, které prosazuje zásadní ústavní a legislativní změny směřující k obraně svobody a demokracie v České republice. Za základní princip obrany demokracie považujeme zavedení přímé demokracie a široké zapojení občanů do řízení země. Považujeme za nutné ukončit demo-demokracii, ve které vládnou kmotrovské stranické

---

125 MÜLLER, Jan-Werner. *Co je to populismus?*, 2017, str. 32.

126 PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny*. O chudobě, vzdělání, populismu a dalších výzvách české společnosti, 2020, str. 137.

127 Tamtéž, str. 141-143.

128 Program. *SPD: Svoboda a přímá demokracie* [online]. Svoboda a přímá demokracie (SPD), @ 2020. [cit. 2.6.2023]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/program-vypis/>

mafie. Falešné hry politických stran na levici a pravici přivedly naši republiku do bludného kruhu hlubokých dluhů, vysokých daní a krizí. Musíme prosadit změny, které vrátí občanům důvěru v budoucnost. Změny, které vrátí smysl „férovému“ podnikání a poctivé práci. Lidé musí znovu vědět, že za svou práci dostanou důstojnou mzdu a za své daně důstojnou penzi, vzdělání, zdravotní a sociální péči. Stát musí být garantem jejich bezpečí a strážcem práva a svobody. Prosazujeme systém sociální solidarity společnosti k potřebným. Především k seniorům, dětem a invalidům.

Podporujeme tradiční hodnoty naší společnosti a považujeme fungující rodinu za její podstatu. Rodina zasluhuje ochranu a podporu. Za základ rodiny považujeme tradiční svazek muže a ženy. Odmítáme propagaci a podporu názorů a chování, které ohrožují fungování rodin a výchovu dětí v rodině. Podporujeme systém rovnováhy občanských svobod a povinností. Občané mají právo na ochranu svého soukromí, identity, osobních informací a dat před preventivním špehováním státu. Občané mají právo sdílet a využívat svobodně informace na internetu, pokud se to nedotýká práv a svobod jiných občanů. Základem naší prosperity je práce široké střední třídy zaměstnanců, malých a středních podnikatelů a firem. Tito lidé jsou oporou státu. Musíme podporovat jejich aktivitu, podnikavost, pracovitost a vzdělanost. Stát jim musí sloužit, protože oni jsou plátcí daní, z kterých žije.

XY je vlastenecké a demokratické hnutí, které povede nekompromisní politický zápas za nezávislost a suverenitu českého státu. Současná podoba evropské integrace je chybným projektem vytvoření evropského superstátu. Projekt je spojen s faktickým oslabením a likvidací národních států a národů Evropy. Žádáme právo občanů rozhodnout v referendu o vystoupení z EU. Projekt stávající evropské integrace také přímo ohrozí svobodu a demokracii v Evropě. Součástí tohoto procesu je řízená islamizace Evropy. Probíhající nelegální imigrace je počáteční fází konfliktu, který v konečném důsledku ohrozí svobodu, demokracii i samotnou existenci České republiky a našeho národa. Nehlásáme nenávist k žádnému národu, rase, kultuře, nebo náboženství. Naše společnost má národní tradice vycházející z kořenů židovské, antické a křesťanské kultury a civilizace. Tyto hodnoty budeme chránit. Jsou základem demokracie, svobody a lidských práv. Probíhající islamizace evropských zemí je s těmito hodnotami neslučitelná.

Důsledně odmítáme multikulturní ideologii, která je nástrojem islamizace. Nahlas říkáme, že není naší povinností otevřít dveře každému, kdo si řekne, že se u nás usadí, ale že pobyt v našem domově je pro cizince privilegiem. Pokud někdo chce u nás pracovat a žít, musí respektovat naše hodnoty a přizpůsobit se. Naši vlast budovali po staletí naši předkové. Buďme skutečnými pány ve své zemi. Buďme dobrými vlastenci. Vážme si a respektujme jiné národy, ale žádejme stejný respekt od nich. Podporujeme spolupráci svobodných evropských států a států Visegrádské čtyřky na zásadě společných zájmů, otevřeného trhu, svobodného obchodu, pohybu a obrany.

Program č. 2 ¹²⁹

Jsmo XY. Nelžeme, nekrademe a pracujeme pro vás.

Nechtěli jsme se smířit s tím, že naše děti budou žít v zemi, v jaké jsme žili my. V zemi rozkradené a zkorumpované. Vzbouřili jsme se. A přišli jsme do politiky konečně zavést princip řádného hospodáře a k němu vedeme i všechny, kteří se s námi na správě naší země chtějí podílet a pomáhat nám. Máme za sebou výsledky, kterých nikdo před námi nedosáhl. Hlavně ve výběru daní a v boji proti korupci. A nasloucháme lidem. I to z nás udělalo hlavní politickou sílu v zemi.

Nejsme tradiční politická strana. Máme mnohem víc než program na jedno volební období. Máme totiž vizi, kam chceme Českou republiku posunout a každé volební období chápeme jako další krok, kterým ji naplňujeme. Jde o první politickou vizi této země od doby, kdy Jan Antonín Baťa napsal Budujme stát pro 40 milionů lidí. To bylo v roce 1937. Od té doby nikdo další žádnou vizi této země nedefinoval. Až YX v knížce O čem sním, když náhodou spím. Už ji četlo víc než 300 000 lidí.

Ušli jsme za těch pár let dlouhou cestu. Na jejím začátku stálo rozhodnutí jednoho člověka. V roce 2011 jsme měli nulové zkušenosti s politikou. Ale velice rychle jsme získali obrovskou, nečekanou podporu lidí. Všichni čekali na změnu. Čekali, že teď už se to podaří. Že někdo ten nesnesitelný spletenec korupce, klientelismu a zneužívání státních firem konečně porazí. Spletenec, který přiškrcuje celý národ.

---

129 Jsmo hnutí ANO. Nelžeme, nekrademe a pracujeme pro vás. *ANO, bude líp* [online]. ANO, © 2021. [cit. 2.6.2023]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/par-slov-o-ano/>

V roce 2013 vypukly předčasné volby. Chtěli jsme v kampani vyjádřit to, co nás všechny štvě. To, co cítila spousta lidí zklamaných tradičními politiky. A přišli jsme na to: “Jsme schopný národ, jen nás řídí nemehla.” A k tomu jsme přidali náš největší cíl: “Aby tu chtěly žít naše děti.”

A vy jste to cítili stejně. Ve volbách jsme získali neuvěřitelných 18,65 procent. Z outsidera se stala druhá nejsilnější vládní strana. A už tehdy začali kmotři panikařit. Rozjeli očerňující kampaň snad za desítky milionů. My jsme se nedali. YX se v nové vládě stal vicepremiérem a ministrem financí. Vzali jsme si na starost i ministerstvo spravedlnosti, dopravy, obrany, životního prostředí a ministerstvo pro místní rozvoj.

O rok později jsme šli do evropských voleb, protože chceme, aby měly v Evropě šanci i naše děti. A z téhle myšlenky se stal náš další volební slogan. Vyhráli jsme se ziskem 16,13 procent a získali jsme čtyři europoslance. Ještě v tomto roce jsme v komunálních volbách získali devět míst primátorů v největších městech této země, a tisíce zastupitelských mandátů.

V roce 2016 přišly krajské volby. To už jsme vám nepotřebovali z billboardů říkat, jaké máme ideály. Znali jste je. Tohle už byl čas konkrétní práce. Takže jsme vám prostě řekli, na čem makáme: dálnice, obchvaty, silnice, bezpečnější Česko. Krajské volby jsme vyhráli. Drtivě, s 21,05 procenty, zvítězili jsme v devíti ze třinácti krajů.

Víc než volební výsledky za nás ale promluvila naše práce. Jako první v novodobých dějinách jsme snížili státní dluh, a to dokonce o 70 miliard korun, vybrali jsme o stovky miliard na daních víc, než naši předchůdci a udělali přebytek státního rozpočtu 61,8 miliard – a to je další rekord v dějinách tohoto státu. Kromě našich ministrů se činí i primátoři a starostové v Ostravě, Brně, Příbrami a dalších městech. Na Facebooku pravidelně reportujeme, jak makáme pro lidi v České republice.

Na jaře 2017 ukázaly volební průzkumy, že se ANO v preferencích přehouplo přes 30 procent. Tradiční politické strany, a také mafiánské struktury na ně napojené, spustily v naprosté panice další, ještě masivnější očerňující kampaň, než jakou jsme zažili ve volebním roce 2013. Tehdejší premiér Bohuslav Sobotka naprosto nepochopitelně odvolal

YX z funkce ministra financí, ačkoli to byl právě on, který dosáhl do té doby nevídaných výsledků.

Bylo ale pozdě. Příliš pozdě na to se nás zbavit. O osudu našeho hnutí nerozhodli politici, ale lidi. A bylo jich milion a půl. V říjnu 2017 přišly parlamentní volby a my vám na billboardech řekli to hlavní. To, co bylo v tu chvíli jediné podstatné: “Nenecháme se zastavit”. Vyhráli jsme ve všech krajích i v hlavním městě. Prostě, všude. Konečný výsledek 29,64 procent znamenal, že jsme zvítězili se skoro trojnásobným náskokem před ostatními stranami. Proto makáme s takovým nasazením. Cítíme vaši důvěru. A nikdy ji nezklameme.

Dál vám budeme naslouchat, dál budeme jezdit do všech regionů a povídat si s vámi. A budeme moc rádi, když nám i vy napíšete na náš Facebook, anebo na Facebook nebo Twitter pana YX. Váš názor je pro nás důležitý, protože jste to vy, pro koho makáme.

Program č. 3¹³⁰

BRÁNÍME NORMÁLNÍ SVĚT

Stát má sloužit lidem, nikoliv se je snažit vychovávat. Politiky si neplatíme, aby vymýšleli nesmyslné vyhlášky a zákony. Právních předpisů má být málo, ale mají být všeobecně respektované. Stát má zaručovat základní (negativní) práva – tedy právo na život, svobodu a vlastnictví. V drtivé většině dalších aktivit náleží státu zdrženlivost.

- Dostaneme peníze z našich daní k dobrým učitelům a ředitelům, které necháme pracovat.
- Zrušíme tzv. plošnou inkluzi.
- Zastavíme ideologickou indoktrinaci dětí ve školách.
- Ochráníme české řidiče. Doprava musí být především rychlá a plynulá.
- Definici manželství jako svazku muže a ženy pevně zakotvíme v Ústavě.
- Podpoříme rodiny. Rodinu tvoří otec, matka a děti.

---

130 Program – bráníme normální svět. *TRIKOLORA* [online]. TRIKOLORA, © 2019–2023. [cit. 2.6.2023]. Dostupné z: <https://volimtrikoloru.cz/program/>

- Chráníme přírodu pro lidi, nikoliv proti lidem. Aktivisté nebudou rozhodovat o kůrovci ani o občanech žijících na chráněných územích.
- V boji s korupcí budeme tvrdě potírat organizované skupiny rozkrádající miliardy, nikoli vytvářet policejně-udavačsko-digitální stát, ve kterém je vše zakázáno.
- Vždy budeme stát na straně řadových policistů zajišťujících bezpečí na našich ulicích.

BOHATSTVÍ VZNIKÁ Z PRÁCE

Bohatství společnosti vzniká spontánními aktivitami svobodných lidí (a firem), nikoli regulacemi, dotacemi nebo přerozdělováním. Daně mají být nízké a přehledné. Zrušíme zbytečné a nefunkční či vysloveně nebezpečné instituce a úřady. Budeme dlouhodobě, radikálně snižovat výdaje státu.

- Zjednodušíme daňový systém a některé daně úplně zrušíme.
- Snížíme zdanění práce. Za všech okolností se musí vyplatit pracovat, nikoliv čerpat dávky.
- Zjednodušíme sociální systém. Sociálních dávek má být málo a jejich systém přehledný.
- Stát má sloužit jako poslední záchrana, když selže vše ostatní.
- Zrušíme dotace ze státního rozpočtu pro politické neziskovky.
- Zastavíme dotace velkým korporacím.
- Nebudeme poskytovat zahraničním firmám investiční pobídky.
- Budeme podporovat české firmy doma i v zahraničí.
- Naší prioritou ve výdajích budou starobní důchody. Jsou oceněním lidí, kteří pro tuto republiku pracovali celý život.

ČESKÉ ZÁJMY NA PRVNÍM MÍSTĚ

Demokracie je národní záležitostí. Lidé musí mít možnost demokraticky kontrolovat veřejnou moc. O českých zákonech musí rozhodovat čeští politici, kteří skládají účty českým voličům. Ne nikým nevolení úředníci, aktivisté a lobbisté. Občanské svobody českých občanů jsou dnes v největším ohrožení za posledních 30 let. Náš život se odehrává

v České republice, řešme tedy především tuzemské problémy a zájmy, nikoli zájmy někoho jiného (příkladem nám může být Maďarsko a Polsko).

- Podpoříme všechny iniciativy, jež povedou k posílení naší suverenity, respektive k rozvolnění našich vztahů s EU, včetně vystoupení z EU.
- Nepřipustíme předávání dalších pravomocí EU.
- Občan-rodina-obec-stát jsou základní jednotky společnosti. Budeme je hájit.
- Zrušíme desítky úřadů (nejen ombudsmana).
- Budeme hájit svobodu slova ve veřejném prostoru. Zabráníme cenzuře názorů na Facebooku a dalších sociálních sítích.
- Zastavíme politické aktivity, které jsou placeny zahraničními organizacemi a působí v našem „neziskovém“ sektoru.
- Naší měnou zůstane česká koruna.
- Prosadíme, aby hlavním úkolem armády byla ochrana národní svrchovanosti a územní celistvosti.

SVOBODNÝ A SUVERÉNNÍ STÁT. VYSPĚLÁ ZEMĚ A SEBEVĚDOMÍ OBČANÉ

Hájíme slušnost, svobodu a respekt k naší zemi. Máme právo určovat svět, ve kterém žijeme. Bojujeme za Českou republiku sebevědomých občanů, ve které státní aparát občanům slouží a nevytváří zbytečné překážky. S tím se pojí i přijetí odpovědnosti každého z nás za lepší budoucnost, která vzniká naším kolektivním snažením. Podporujeme svobodné podnikání za rovných a férových podmínek, soukromý majetek považujeme za nedotknutelný. Zároveň pokládáme za nevyhnutelné obnovit naši zemi zasaženou pandemií covid-19.

2.4.3 Reflexe výuky

Celkově byla tato hodina pro studenty poměrně zajímavá (i dle jejich vlastních slov) a při analýze programů dokonce někteří nevěřili, že jsou texty autentické, což byl velice výrazný moment a několikrát se o tom znovu ujišťovali. Na tvářích některých byl dokonce patrný úsměv a občas měli potřebu se o humorné pasáže bezprostředně podělit s ostatními spolužáky. Dle pracovních listů došlo k naplnění vzdělávacích cílů a celkově studenti pracovali uspokojivě.

V rámci úprav by bylo prospěšné precizovat zadání a otázky v první úloze, týkající se práce s grafy. Otázky by měly více souviset daty, která lze z grafů vyčíst a také směřovat k agendě, která bude pro nespokojené lidi zajímavá. Další doporučenou úpravou je přidání úkolu směřujícího k charakterizování populismu na základě uvedených zdrojů, případně by bylo možné nechat studenty nejprve charakteristiku vytvořit a poté teprve přidat odborná hlediska. Také bude určitě nutné nechat studentům na úlohy, týkající se charakteristiky populismu, více času, než je navrženo v metodice k této hodině. Více času by bylo třeba i na práci s texty, které by měly, vzhledem ke své délce, projít určitou redukcí, a také by bylo dobré přidat ještě na závěr úlohu, obsahující další otázky, směřující k tomu, v čem se jednotlivé programy shodují a v čem se rozcházejí, koho budou předložené programy oslovovat a proč budou pro lidi zajímavé a přitažlivé.

Celkově tedy navrhuji i tomuto tématu věnovat dvě vyučovací hodiny, aby se vše stihlo a byl prostor pro zodpovězení otázek a případné diskuse.

2.5 Vyučovací hodina 4

Poslední vyučovací hodina se věnuje epistemickému znetvoření neboli depolitizaci rozhodovacího procesu. Tato závěrečná hodina problematizuje fenomén, se kterým se speciálně dnes často setkáváme a zároveň doplňuje a uzavírá celek všech čtyř hodin.

Studenti si nejprve přečtou dvě zprávy, týkající se činnosti odborných komisí a poté odhalují, o jaké orgány se jedná, jaká je jejich činnost a jejich účel. Následně si projdou vybrané pasáže ústavy, zkoumají tendence v nich obsažené a odhalují, v čem si formulace v ústavě mohou odporovat s tendencemi a fungováním popsaných orgánů. Zároveň s tím se zamýšlí nad podstatou procesu demokratického rozhodování. Poté následuje vsuvka, kde si společně s vyučujícím vysvětlí rozdíl mezi epistémé a doxá, aby následně byli schopní identifikovat, v čem spočívá epistemické znetvoření demokratického procesu.

Nakonec studenti tvoří krátkou esej, ve které rozeberou vybraný problém demokracie a měli by v ní zohlednit i předchozí proběhlé hodiny – nemělo by se jednat o volnou úvahu. Esej bude zároveň sloužit pro vyhodnocení toho, co si z hodin studenti odnesli a jestli dokáží problémy reflektovat.

2.5.1 Epistemické znetvoření demokracie – metodika

Určeno pro: sexta/2. ročník

Délka hodiny: 45 minut

Rozvoj klíčových kompetencí: kompetence k řešení problémů, kompetence občanská

Vzdělávací cíle hodiny:

- student vysvětlí, v čem spočívá epistemické znetvoření demokracie
- student popíše rozdíl mezi epistémé a doxá
- student napíše krátkou esej, ve které rozebere jeden vybraný problém

Předpokládané znalosti a dovednosti: absolvování předchozích hodin a přehled o problémech, kterým čelí současná demokracie

Formy a metody: samostatná práce s pracovním listem, analýza a porovnání textu, prezentace odpovědí, tvorba krátké eseje

Koncepce hodiny:

- studenti si v úvodní části projdou spolu s vyučujícím dva texty, které poté analyzují a porovnávají (7 minut)
- studenti odpovídají na otázky na pracovním listu a prezentují svoje odpovědi (8 minut)
- studenti společně s vyučujícím rozeberou rozdíl mezi epistémé a doxá a odpovídají na otázku v pracovním listu (7 minut)
- studenti tvoří na základě zadání krátkou esej (20 minut)
- vybraní studenti stručně zhodnotí hodinu a svoji práci v ní (3 minuty)

Evaluace a reflexe výuky: vyhodnocení pracovních listů a závěrečné eseje

2.5.2 Epistemické znetvoření demokracie – pracovní list

1) Přečti si následující dva texty, soustřed' se na obsah.

Článek z webových stránek vlády ČR¹³¹ – kráceno

Národní ekonomická rada vlády představila předsedovi vlády a ekonomickým ministryním a ministrům dva materiály týkající se konsolidace veřejných rozpočtů a energetické krize.

Náměty NERV budou podle dohody s ekonomickými ministry dále rozpracovány a vláda poté bude diskutovat, které z nich využije, realizuje či zařadí do programového prohlášení vlády, které bude vlivem externích událostí, jako jsou válka a energetická krize, nutné začátkem roku 2023 aktualizovat. Na jednání expertů s vládou nebylo cílem uvést všechna navržená opatření do praxe, ale otevřít tím debatu, která může vyústit v kompromis u některých námětů.

Konsolidace státního rozpočtu, který nyní musí čelit výzvám kvůli enormnímu růstu cen energií, je úkolem pro následující roky. NERV se proto snažil k problematice přistoupit systémově a označil sílu podpory daných návrhů, kterou měly mezi členy NERV. V návrhu na snížení výdajů a zvýšení příjmů veřejných rozpočtů je též odhad rychlosti náběhu pozitivních efektů daného opatření a také jeho dopad na strukturální saldo, tedy bilanci rozpočtu očištěnou od cyklického „krizového“ vývoje.

Druhý materiál týkající se energetické krize a průmyslu uvádí set námětů a nových pohledů, jak řešit situaci. Označil také existující řešení, která členové NERV považují za klíčová a doporučují maximální urychlení. Doplnili také mezinárodní srovnání a vhodné příklady řešení energetických problémů ze zahraničí. Materiál též obsahuje analytické vysvětlení příčin a hlavních faktorů, ke kterým je nutné při hledání fungujících opatření přihlížet.

---

131 NERV prezentoval vládě náměty z oblasti rozpočtu a energetické krize. *Vláda České republiky* [online]. Vláda ČR, (c) 2009-2023. 3.11.2022 [cit. 16.6.2023]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/nerv/aktuality/nerv-prezentoval-vlade-namety-z-oblasti-rozpocetu-a-energeticke-krize-200401/#>

Komise pro spravedlivé důchody – tisková zpráva¹³²

Ministryně práce a sociálních věcí Jana Maláčová (ČSSD) dnes představila složení komise pro spravedlivé důchody v čele s předsedkyní Danuší Nerudovou, profesorkou Mendelovy univerzity. Komise pro spravedlivé důchody vzniká v souladu s Programovým prohlášením vlády pod záštitou Ministerstva práce a sociálních věcí a stane se základnou pro návrhy na zajištění budoucích příjmů seniorů. Měla by také významně přispět ke kvalitě předkládaných návrhů v oblasti důchodové politiky a bude sdružovat zástupce všech parlamentních politických stran, sociálních partnerů, akademické veřejnosti a dalších relevantních zájmových skupin a proseniorských organizací. Faktické zahájení činnosti a první jednání odborného týmu je naplánováno na 22. února 2019.

2) Odpověz na následující otázky

- Činnost jakých orgánů je v textech popisována?
- Jaké shodné tendence lze v textech vysledovat?

3) Ústava České republiky¹³³ – projdi si vybrané pasáže ze základních ustanovení ústavy.

Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.

Lid je zdrojem veškeré státní moci; vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.

Ústavní zákon může stanovit, kdy lid vykonává státní moc přímo.

Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.

Politický systém je založen na svobodném a dobrovolném vzniku a volné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů.

---

132 Ministryně Maláčová představila komisi pro spravedlivé důchody. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. © Ministerstvo práce a sociálních věcí. 1.1.2019 [cit. 16.6.2023]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/ministryne-malacova-predstavila-komisi-pro-spravedlive-duchody>

133 Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ze dne 16. prosince 1992, Ústava České republiky.

Politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním. Rozhodování většiny dbá ochrany menšin.

4) Odpověz na následující otázky:

- V čem si navzájem odporují formulace, obsažené v ústavě, s tendencemi představovanými v textech?
- Musí být výsledky demokratických procesů vždycky správné? Kdo to posoudí?
- Jak lze v rámci demokratických procesů napravovat chyby, které mohou vzniknout?

5) *Epistémé* = pravé vědění/poznání

Doxá = mínění/zdání

- V čem spočívá ono *epistemické znetvoření demokracie*?

6) Vyber si jeden konkrétní problém naší současné demokracie, který ty osobně vnímáš jako významný a napiš krátkou esej (alespoň deset vět), ve které ho rozebereš a v hrubých obrysech zkusíš navrhnout řešení.

Můžeš vycházet z informací, které byly probírány na této i minulých hodinách.

2.5.3 Reflexe výuky

Podle vypracovaných pracovních listů i zpětné vazby samotných studentů se jednalo o nejtěžší ze všech čtyř sestavených vyučovacích hodin. Vyučovací cíle byly naplněny pouze u menší části studentů a bylo to opravdu obtížné.

K pochopení této tendence a proniknutí do podstaty problému by mělo pomoci zjednodušení textů a doplnění konkrétních příkladů, což je také doporučení pro úpravu zároveň s úpravou a přidáním některých otázek.

V rámci esejí studenti nejvíce zmiňovali rasové problémy, segregaci a školství, často ve spojení těchto dvou témat, tak jak to probírali ve druhé navržené hodině. Často se objevoval i evergreen naší současnosti, Andrej Babiš, zmíněný v souvislosti se střetem zájmů, korupcí, prezidentskými volbami i samostatně (jedna studentka pojmenovala problém, který vnímá jako největší zkrátka „Andrej Babiš“, což ale bohužel svědčí o nedostatečném pochopení prezentovaného tematického celku). U různých studentů bylo také znát, že je zajímavá nějaké téma jim blízké mnohem více než cokoliv, co se řeší ve

škole. Příkladem mohou být manželství pro všechny, válka na Ukrajině nebo energetika a při pročítání esejí lze narazit i na obecné problémy typu polarizace nebo důvěra v politiky.

Další doporučenou úpravou je zařazení zpracování eseje jako samostatný blok, tedy na další vyučovací hodině, jako závěrečnou aktivitu, která by celé téma uzavírala a zhodnotila. Zadání by mělo být konkrétnější, aby se nestalo, že to někteří pojmu jako volnou úvahu na nějaké téma, které je aktuálně trápí nebo zajímá. Jako navázání na celý tento výukový blok by také bylo dobré vyhradit si čas (ideálně celou jednu vyučovací hodinu) na debatu se studenty o problémech, které v esejích popisují a které vnímají jako důležité, proč je zmiňují a jak to může ovlivňovat společnost i je samotné.

Závěr

Tato diplomová práce nabídla čtenářům několik pohledů na současné problémy naší demokracie a učitelům vyzkoušené a reflektované hodiny, jejichž upravenou podobu můžou využít při výkonu své profese – výuce.

Prvním cílem práce bylo analyzovat některá vybraná pojetí demokracie. Ten byl naplněn skrze představení demokracie podle Heywooda, Urbinati a Dahla, přičemž diarchické pojetí Nadii Urbinati bylo poté rozebíráno i v dalších kapitolách. Dalším cílem bylo představit vybrané současné problémy demokracie, které byly identifikovány celkem čtyři. Vybranými důležitými problémy současné demokracie jsou nerovnosti spojené s chudobou, fungování školství a vzdělávání, které nerovnosti přenáší z generace na generaci, populismus, přítomný velkou měrou v naší současnosti, který může často přerůst až v tzv. plebiscitarismus a epistemické znetvoření a depolitizace politického rozhodování. Problémy byly kontextualizovány a nahlédnuty z několika úhlů pohledu podle různých autorů.

Nerovnosti jsou příčinou mnoha problémů a ve velké míře ovlivňují prakticky celý demokratický systém, přičemž jejich zvětšování může celý demokratický systém zcela nabourávat. Školství bohužel není příliš efektivní a často pouze reprodukuje zmíněné nerovnosti z generace na generaci. Dosažená úroveň vzdělání ovlivňuje zásadně životní úroveň občanů, dosažená úroveň vzdělání ovšem často závisí více na socioekonomickém statusu rodiny než na nadání a schopnostech dětí. Nízko vzdělání a nespokojení občané jsou často hnáni do náručí populistů, přičemž populismus velice negativně nabourává demokratický systém vlády. Depolitizace rozhodovacího procesu bere moc z rukou občanů a dává jí do rukou odborníků, což může na první pohled vypadat přínosně, ale popírá to základní demokratický princip, že v politickém procesu mají být zastoupeny zájmy všech občanů, kteří vyjadřují svoji vůli skrze volené zástupce.

V další kapitole bylo identifikováno, že RVP G klade poměrně značný důraz na osvojování demokratických hodnot, ale citelně zde chybí kritický přístup, pojmenování problémů a vztahení učiva k žité současnosti, přičemž téma demokracie je možné identifikovat ve více oblastech včetně průřezových témat.

Analyzované ŠVP z Turnova, Mnichova Hradiště, Jičína a Jablonce nad Nisou se s tématem problémů současné demokracie vypořádávají poměrně vágně a některé dokonce vůbec, což bylo shledáno jako závažný nedostatek.

Co se týká učebnic, tak zde dvou možných učebnicových řad (Didaktis, Computer Media) byla shledána jako lepší a přínosnější ta od Didaktisu, která ovšem i tak slouží spíše pro nastolení některých témat a otázek, než k jejich hlubší analýze a kritickému zkoumání. Obě ovšem byly vyhodnoceny jako nedostatečné, co se týče přítomnosti a kultivace tématu problémů současné demokracie.

Ve druhé části navržené a poté reflektované čtyři vyučovací hodiny byly všechny vztaženy k českému prostředí a obsahují konkrétní příklady z České republiky. Jako celek splnily téměř všechny vzdělávací cíle, které byly popsány, ale přesto bylo navrženo několik významných úprav, které byly zakomponovány do revidované podoby pracovních listů, obsažených v příloze této práce.

V rámci zpětné vazby od studentů na navržené vyučovací hodiny byly nejlépe vyhodnoceny druhá, týkající se vzdělávání a třetí, ve které pracovali s konkrétními programy českých politických stran a identifikovali v nich populistické prvky. Naopak jako nejnáročnější a nejobtížněji pochopitelná byla vyhodnocena poslední hodina, týkající se epistemického znetvoření neboli depolitizace rozhodování. Celkově ovšem většina studentů na všech hodinách aktivně pracovala a zároveň měli možnost se k problémům vyjadřovat a pracovat s relevantními zdroji. Pravděpodobně i díky tomu hodnotili celkově všechny čtyři hodiny velice kladně. I kvůli tomu bych byl velice rád, aby revidované hodiny (pracovní listy jsou obsaženy v příloze) byly případně využity i při nějaké další výuce.

Seznam použitých informačních zdrojů

Literatura

URBINATI, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*. Přeložil J. BÍBA. 1. české vyd. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2018. POLITEIA. ISBN 978-80-246-3661-0.

PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny*. O chudobě, vzdělání, populismu a dalších výzvách české společnosti. 2. rozšířené vyd. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0308-7.

MILANOVIČ, Branko. *Nic než kapitalismus*. Budoucnost systému, který vládne světu. Přeložil J. PILUCHA. 1. vyd. Praha: Argo, 2022. CROSSOVER. ISBN 978-80-257-3806-1.

DOČEKALOVÁ, Pavla, ŠVEC, Kamil a kol. *Úvod do politologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2940-4.

VALIŠOVÁ, Alena, KOVAŘÍKOVÁ, Miroslava. *Obecná didaktika*. A její širší pedagogické souvislosti v úkolech a cvičeních. 1. vyd. Praha: Grada, 2021. ISBN 978-80-271-3249-2.

VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana. *Pedagogika pro učitele*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. 2. vyd. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9.

JEDLIČKA, Richard, KOŤA, Jaroslav, SLAVÍK, Jan. *Pedagogická psychologie pro učitele*. Psychologie ve výchově a vzdělávání. 1. vyd. Praha: Grada, 2018. ISBN 978-80-271-0586-1.

SLAVÍK, Jan. *Hodnocení v současné škole*. Východiska a nové metody pro praxi. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-262-9.

STARÝ, Karel, LAUFKOVÁ, Veronika a kol. *Formativní hodnocení ve výuce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1001-6.

ČAPEK, Robert. *Líný učitel*. Jak učit dobře a efektivně. 1. vyd. Praha: Raabe, 2019. ISBN 978-80-7496-344-5.

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Lexikon výukových a hodnotících metod. 1. vyd. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-3450-7.

JIRÁSKOVÁ, Věra, PELCOVÁ, Nad'a, PEŠKOVÁ, Jaroslava, PURKRÁBEK, Miroslav. *Základy společenských věd II. díl. Péče o obec (O polis)*. 2. vyd. Praha: Eurolex, 2005. ISBN 80-86861-29-5.

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. ISBN 978-80-87000-11-3.

MAREŠ, Petr. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*. Roč. 36 (2000), č. 3, str. 289.

PAQ research, think-tank IDEA. *Mají děti v Česku stejné šance ve vzdělávání?* Hlavní zjištění studie Nerovnosti ve vzdělávání jako zdroj neefektivity. Nadace České spořitelny, 2020.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ze dne 16. prosince 1992, Ústava České republiky.

MÜLLER, Jan-Werner. *Co je to populismus?* 1. vyd. Praha: Dybbuk, 2017. ISBN 978-80-7438-183-6.

HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. 1. vyd. Přeložil Z. MASOPUST. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-95-5.

DVOŘÁK, Jan a kol. *Odmaturuj ze společenských věd*. 2. přepracované vyd. – dotisk. Brno: Didaktis, 2015. ISBN 978-80-7358-243-2.

DAHL, Robert. *O demokracii*. Průvodce pro občany. 1. vyd. Přeložil J. FOLTÝN. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-422-2.

Internetové zdroje

PIGULA, Topi. Svět na cestě z chudoby. In: *Statistika&My* [online]. 11.8.2020 [cit. 30. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2020/08/11/svet-na-ceste-z-chudoby>

Statistiky. *Otevřená data o exekucích* [online]. Exekutorská komora České republiky, ©2009–2023. [cit. 15. 5. 2023]. Dostupné z: <https://statistiky.ekcr.info/statistiky>

Příjmy a životní podmínky domácností – 2022. In: *Český statistický úřad* [online]. 2.2.2023 [cit. 30.5.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-7isum3msez>

Průměrné mzdy – 4. čtvrtletí 2022. In: *Český statistický úřad* [online]. 6.3.2023 [cit. 31.5.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2022>

LINHART, Jiří. Populismus. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. 11.12.2017 [cit. 2.6.2023]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Populismus>

Program. *SPD: Svoboda a přímá demokracie* [online]. Svoboda a přímá demokracie (SPD), @ 2020. [cit. 2.6.2023]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/program-vypis/>

Jsme hnutí ANO. Nelžeme, nekrademe a pracujeme pro vás. *ANO, bude líp* [online]. ANO, © 2021. [cit. 2.6.2023]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/par-slov-o-ano/>

Program – bráníme normální svět. *TRIKOLORA* [online]. TRIKOLORA, © 2019–2023. [cit. 2.6.2023]. Dostupné z: <https://volimtrikoloru.cz/program/>

NERV prezentoval vládě náměty z oblasti rozpočtu a energetické krize. *Vláda České republiky* [online]. Vláda ČR, (c) 2009-2023. 3.11.2022 [cit. 16.6.2023]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/nerv/aktuality/nerv-prezentoval-vlade-namety-z-oblasti-rozpocet-a-energeticke-krize-200401/#>

Ministryně Maláčová představila komisi pro spravedlivé důchody. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. © Ministerstvo práce a sociálních věcí. 1.1.2019 [cit. 16.6.2023]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/ministryne-malacova-predstavila-komisi-pro-spravedlive- Duchody>

ŠVP

Školní vzdělávací program Gymnázia Turnov pro osmiletý vzdělávací program [online]. Turnov: GyTu, 2022 [cit. 28. 5. 2023]. Dostupné z: <https://gytu.cz/studenti/zakovske-dokumenty?download=116:svp-osmilet-gymnazium&start=20>

Školní vzdělávací program Osmileté (5. – 8. ročník) a čtyřleté studium (1.A – 4.A), část B [online]. Mnichovo Hradiště: Gymnázium Mnichovo Hradiště, 2020 [cit. 28. 5. 2023].

Dostupné z: https://gmh.cz/sites/user-image/user-image/SVP/2020-2021/SVP_cast_B_kvinta-okt%C3%A1va_%2C1A-4A_v1_5.pdf

Školní vzdělávací program Lepařova gymnázia Jičín [online]. Jičín: Lepařovo gymnázium Jičín, 2017 [cit. 29. 5. 2023]. Dostupné z: <https://gymjc.cz/wp-content/uploads/2021/09/%C5%A0VP-platnost-z%C3%A1%C5%99%C3%AD-2017.docx>

Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium [online]. Jablonec nad Nisou: Gymnázium U Balvanu Jablonec nad Nisou, 2020 [cit. 29. 5. 2023]. Dostupné z: https://www.gymjbc.cz/wp-content/uploads/svp_2020.pdf

Učebnice

DUFEK, Pavel a kol. *Společenské vědy pro střední školy 2. díl*. Učebnice. 1. vyd. Brno: Didaktis, 2010. ISBN 978-80-7358-152-7.

KOHLERÖVÁ, Tereza a kol. *Občanský a společenskovední základ*. Sociologie. Média. 2. vyd. Prostějov: Computer Media, 2018. ISBN 978-80-7402-239-5.

KOHLERÖVÁ, Tereza, MOUDRÝ, Marek. *Občanský a společenskovední základ*. Politologie. Člověk v mezinárodním prostředí. 2. vyd. Prostějov: Computer Media, 2015. ISBN 978-80-7402-163-3.

Obrázky a grafy

Statistiky příjmové chudoby. In: *eurostat Statistics Explained* [online]. 4.11.2020 [cit. 30.5.2023]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Income_poverty_statistics/cs&oldid=507713#M.C3.ADra_a_hranice_ohro.C5.BEen.C3.AD_chudobou

KRAVIECOVÁ, Nela, 2021. Studie: Česko je rovnostářské v příjmech, u majetku panuje větší nerovnost než v USA nebo Británii. In: *iROZHLAS* [online]. 29.10.2021 [cit. 30.5.2023]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/ekonomika/dan-z-nemovitosti-bohatsvi-paq-research-majetkova-nerovnost-datova-zurnalistika_2110290500_nkr

Informační systém o průměrném výdělku. Rok 2019 – Mzdová sféra. In: *ISPV* [online]. 24. 3. 2021 [cit. 31.5.2023]. Dostupné z:

https://www.mpsv.cz/documents/20142/1203935/ISPV_194_MZS.pdf/44d88b1c-217d-bd81-3af5-978d3bb9ad4b

PROKOP, Daniel. Na čem nejvíce závisí, zda důvěřujeme demokracii? Na kvalitě života. In: *PAQ Resesarch* [online]. 22.7.2021. Aktualizace 25.7.2021 [cit. 2.6.2023]. Dostupné z: https://www.paqresearch.cz/post/duvera_v_demokracii

Seznam příloh

Příloha 1 – Chudoba a nerovnosti – pracovní list

Příloha 2 – Vzdělávání a jeho význam – pracovní list

Příloha 3 – Populismus v ČR – pracovní list

Příloha 4 – Epistemické znetvoření demokracie – pracovní list

Příloha 5 – Závěrečná esej – zadání

Příloha 1 – Chudoba a nerovnosti – pracovní list

- 1) Pokus se vlastními slovy definovat chudobu a definici napiš, můžeš se nechat inspirovat následujícím citátem:

*Chudoba znamená vyloučení ze standardu života a životních šancí, konzumních aspirací, ze zdravotní péče a vzdělání. Chudoba ničí lidské schopnosti a životní šance a je doprovázena demoralizací beznadějí, apatií a zoufalstvím.*¹³⁴

- 2) Hranice extrémní chudoby je od roku 2015 Světovou bankou stanovena na příjem 1,90 dolaru na osobu a den, což je částka, se kterou si musí člověk vystačit.¹³⁵

- Je možné s takovou částkou přežít?
- Jsou v České republice lidé, kteří disponují pouze takovou částkou?
- Které skupiny obyvatel v ČR mohou být chudobou nejvíce ohroženy?

- 3) Dostáváme se k problematice nerovností. Na grafu z produkce Eurostatu si můžeme všimnout nerovností v rozdělení příjmů z roku 2018. Hodnoty grafu představují poměr velikosti disponibilních příjmů mezi 20 % obyvatel s nejvyššími příjmy a 20 % obyvatel s příjmy nejnižšími.¹³⁶

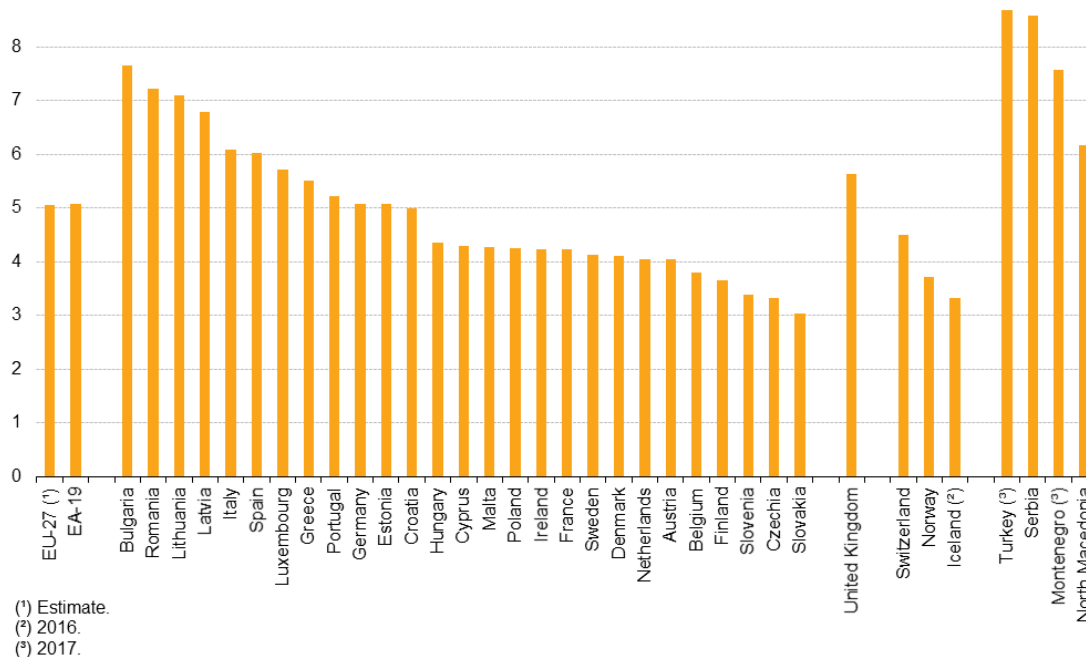
---

134 MAREŠ, Petr. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*. Roč. 36 (2000), č. 3, str. 289.

135 PIGULA, Topi. Svět na cestě z chudoby. In: *Statistika&My* [online]. 11.8.2020 [cit. 30. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2020/08/11/svet-na-ceste-z-chudoby>

136 Statistiky příjmové chudoby. In: *eurostat Statistics Explained* [online]. 4.11.2020 [cit. 30.5.2023]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics->

- Jaká bude tvoje interpretace tohoto grafu?
- Jak si vede Česko v porovnání s dalšími evropskými státy?

4) Kromě prosté chudoby je důležitá také tzv. příjmová chudoba (lidé pracují a mají stálý příjem, přesto mají problém s uspokojením základních životních potřeb). Hranice příjmové chudoby je určena jako 60 % mediánu disponibilního příjmu domácnosti a zohledňuje také velikost a složení domácnosti (počet dospělých a dětí). Míra ohrožení příjmovou chudobou je poté vyjádřena podílem osob žijících v domácnostech, jejichž příjem je nižší než stanovená hranice. V roce 2022 dosáhl v České republice podíl těchto osob 10,2 %, což je více než 1 mil. obyvatel.¹³⁷

- Je to hodně nebo málo? Jaký je tvůj názor?

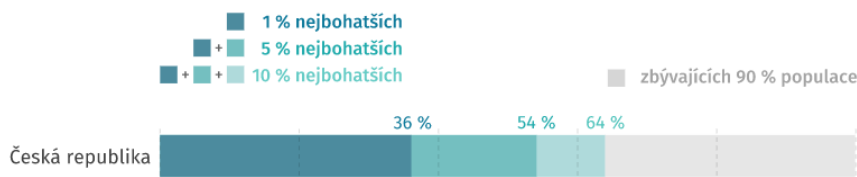
[explained/index.php?title=Archive:Income_poverty_statistics/cs&oldid=507713#M.C3.ADra_a_hranice_ohr.o.C5.BEen.C3.AD_chudobou](https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-7isum3msez-explained/index.php?title=Archive:Income_poverty_statistics/cs&oldid=507713#M.C3.ADra_a_hranice_ohr.o.C5.BEen.C3.AD_chudobou)

137 Příjmy a životní podmínky domácností – 2022. In: *Český statistický úřad* [online]. 2.2.2023 [cit. 30.5.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-7isum3msez>

- Co nám říká existence příjmové chudoby o fungování systému a státu?

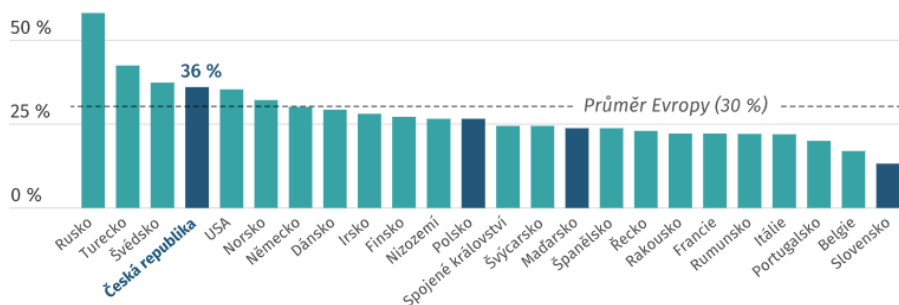
5) Kromě nerovností v oblastech příjmů je samozřejmě druhým klíčovým faktorem majetek. Na dalším grafu níže, můžeme vidět aktuální distribuci vlastnictví majetku v České republice.¹³⁸

- Jak je majetek rozdělen mezi jednotlivé vrstvy?
- Je toto rozdělení spravedlivé a prospěšné pro společnost?

6) Na posledním grafu, na kterém vidíme podíl jednoho procenta nejmajetnějších na celkovém bohatství, můžeme porovnat údaje s dalšími evropskými státy.¹³⁹

- Jak si stojí Česko v porovnání s dalšími evropskými zeměmi?
- Je zde patrný nějaký rozdíl oproti grafu příjmové nerovnosti?

138 KRAVIECOVÁ, Nela, 2021. Studie: Česko je rovnostářské v příjmech, u majetku panuje větší nerovnost než v USA nebo Británii. In: *iROZHLAS* [online]. 29.10.2021 [cit. 30.5.2023]. Dostupné z: https://www.irozhlaz.cz/ekonomika/dan-z-nemovitosti-bohatsvi-paq-research-majetkova-nerovnost-datova-zurnalistika_2110290500_nkr

139 Tamtéž

Příloha 2 – Vzdělávání a jeho význam – pracovní list

- 1) Podle dat ČSÚ byla ve 4. čtvrtletí roku 2022 průměrná hrubá měsíční mzda v ČR celkem 43 412 Kč a medián (střední hodnota) mezd činil 37 463 Kč.¹⁴⁰
- 2) Na následujícím grafu¹⁴¹ si můžeme všimnout průměrné výše mzdy v rámci jednotlivých vzdělanostních skupin. Přestože data pocházejí z roku 2019, lze předpokládat, že poměr výše příjmu mezi jednotlivými skupinami bude podobný. Data se ovšem týkají pouze zaměstnanců a nejsou v nich zahrnuti OSVČ, tedy skupina čítající více než 2 miliony osob. Medián je střední hodnota, pokud tedy pobírám mzdu, která se rovná mediánu, tak to znamená, že půlka lidí má více a půlka lidí méně. Je tedy důležité vnímat rozdíl mezi mediánem a průměrem, přičemž průměr bývá vyšší.

Hrubá měsíční mzda podle vzdělání

stupeň dosaženého vzdělání (KKOV)		počet zaměstnanců	hrubá měsíční mzda	
			medián	meziroční změna
			tis. osob	Kč/měs
Základní a nedokončené	A-C	209,1	23 595	108,1
Střední bez maturity	D,E,H,J	1 087,8	27 034	105,4
Střední s maturitou	K-M	1 075,1	31 245	106,1
Vyšší odborné a bakalářské	N,P,R	148,1	35 557	108,3
Vysokoškolské	T,V	463,8	46 601	108,3
Neuvedeno		85,4	24 368	99,4
CELKEM - mzdová sféra ČR		3 069,3	30 142	106,0

- Jak ovlivňuje dosažené vzdělání průměrnou výši příjmu?
- Které skupiny jsou na tom nejlépe a které naopak nejhůře?

140 Průměrné mzdy – 4. čtvrtletí 2022. In: *Český statistický úřad* [online]. 6.3.2023 [cit. 31.5.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2022>

141 Informační systém o průměrném výděлку. Rok 2019 – Mzdová sféra. In: *ISPV* [online]. 24. 3. 2021 [cit. 31.5.2023]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/1203935/ISPV_194_MZS.pdf/44d88b1c-217d-bd81-3af5-978d3bb9ad4b

3) Přečti si následující text, který pochází ze studie *Nerovnosti ve vzdělávání jako zdroj neefektivity*.¹⁴² Po přečtení každého odstavce si запиš jedno klíčové slovo nebo slovní spojení, které vystihuje problém, o kterém se v daném odstavci hovoří.

1. Vzdělávání je v Česku často nástrojem reprodukce nerovností mezi generacemi. Vysoké příjmy a majetek rodičů, jejich společenské kontakty a lidský kapitál výrazně zvyšují pravděpodobnost, že jejich dítě dosáhne vysokoškolského vzdělání. A toto vzdělání výrazně zvyšuje šanci, že dobrého příjmu, majetku a sociálních kontaktů dosáhne i samo dítě. V českém vzdělávacím systému se tak dědí nerovnosti. A to nejen ty ekonomické. Mimo jiné i kvůli brzkému rozdělování vzdělávacích drah a kvality škol se mezigeneračně přenáší i sociální kapitál (kolik užitečných kontaktů v důležitých oborech mám) a lidský kapitál (znalost jazyků, ICT).

2. V Česku jsou školní výsledky dětí silněji podmíněny sociálním původem než například v Polsku nebo Estonsku – postkomunistických zemích, kde se zlepšují celkové vzdělávací výsledky PISA (Programme for International Student Assessment). České děti ze sociálně slabších rodin dosahují o zhruba 50 až 70 bodů PISA horších výsledků v matematice a čtenářské gramotnosti. Nejde ale o výhodný trade-off. České děti s dobrým zázemím svým vrstevníkům z Polska a Estonska sotva konkurují.

3. V počtu žáků s nízkou gramotností jsme na tom hůře než některé postkomunistické státy (Polsko, Estonsko, Slovinsko) a situace se dlouhodobě nemění. Každý pátý žák základní školy v Česku má problémy porozumět psanému textu a špatně se orientuje v matematice.

4. Ve Finsku, Estonsku či v Polsku dosahuje většina škol standardních a srovnatelných výsledků, školy se méně liší z hlediska sociálního složení a výsledky škol závisí méně na sociálním původu dětí. V Česku a Slovensku existují různé vzdělávací světy – rozdíly mezi

---

142 PAQ research, think-tank IDEA. *Mají děti v Česku stejné šance ve vzdělávání?* Hlavní zjištění studie *Nerovnosti ve vzdělávání jako zdroj neefektivity*, 2020, str. 2-3

školy jsou zásadní, vzniká skupina úspěšných a podprůměrných škol. Závislost průměrných výsledků na tom, jaké děti do škol chodí, je vysoká.

5. Prostředí „zbytkových“ škol, kam chodí děti z chudšího prostředí, není podnětné ani pro jinak nadané žáky. Žáci ze sociálně slabších škol mají až o 10 % menší pravděpodobnost, že budou uvažovat o studiu na univerzitě než děti z průměrných základních škol. A to i když dosahují stejných úrovní matematické a čtenářské gramotnosti a pocházejí z jinak srovnatelných rodin. Oproti žákům víceletých gymnázií jsou aspirace sníženy o 20 až 25 %.

6. Předčasné odchody ze základních a středních škol, propadání a absence v regionech závisí silně na rozšíření exekucí a bytové nouze v rodinách, které je destabilizují, vedou ke změnám škol, vyššímu stresu a horšímu prostředí výchovy. Exekvovanost rodičů v obcích s rozšířenou působností vysvětluje 46 % vzdělávací neúspěšnosti v obcích s rozšířenou působností. Nejde přitom jen o problém těžce sociálně vyloučených rodin – v některých regionech je v exekuci přes 30 % rodičů a devět tříd ZŠ nedokončuje přes 10 % dětí.

7. Nedokončování středních škol nejvíce postihuje regiony Karlovarského a Ústeckého kraje a stále zde roste. Středoškolské vzdělání zde nedokončí šestina mladých lidí a toto číslo v čase stoupá.

8. Nekvalitní a nestabilní bydlení přímo souvisí s problémy dětí ve škole. Děti z chudého prostředí mají dvakrát až třikrát větší šanci, že budou mít problémy ve škole, pokud se hodně stěhují či bydlí na ubytovnách nebo v azylových domech. A to i při očištění vlivu dalších faktorů (vzdělání a pracovní status rodičů apod.).

9. Začlenění znevýhodněných dětí do základního školství stejně jako v zahraničí souvisí s předškolní výchovou. Děti z lokalit ohrožených sociálním vyloučením mají více než

dvakrát vyšší šanci, že se začlení do standardní základní školy, pokud chodí alespoň dva roky do školky. A to i pokud pochází z jinak stejně (ne)vzdělaných rodin a lokalit.

10. Česko stále segreguje romské děti – v některých obcích cíleně, v jiných ignorováním tohoto problému a tichou shodou místních aktérů. V Česku existuje 80 segregovaných škol s převahou romských dětí. Zhruba třetina z problémových obcí dle výzkumů aktivně segreguje děti například určováním spádových oblastí. Další polovina segregaci nebrání. Existují ale i obce, které školství úspěšně desegregovaly.

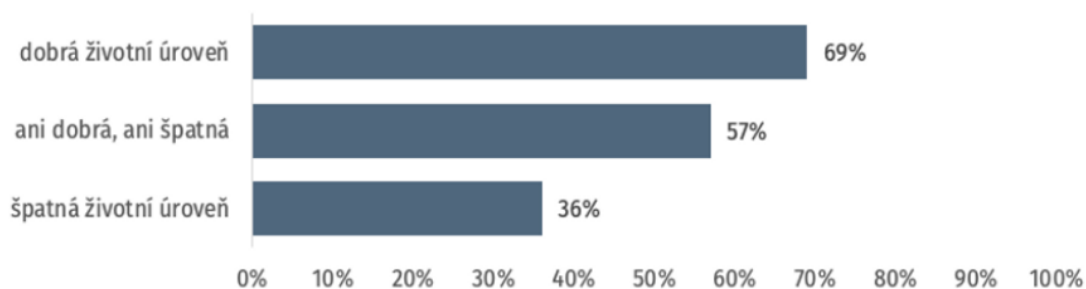
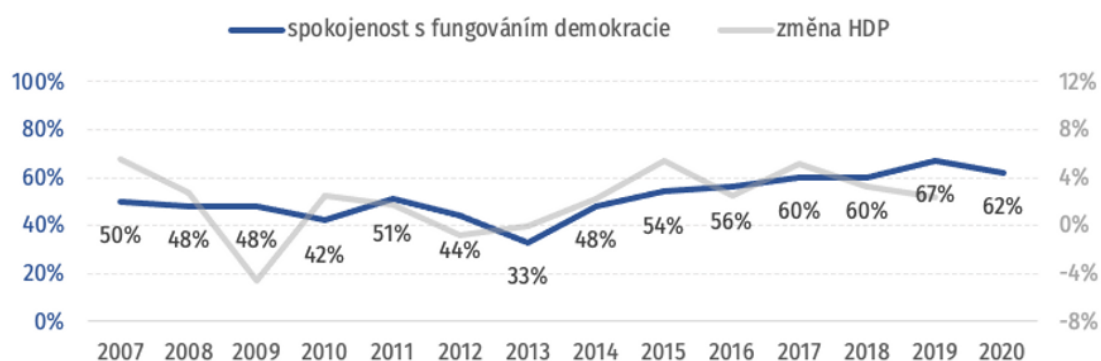
4) V čem spočívá ta zmíněná neefektivita?

5) Pracuj ve dvojici. Vyberte si z pojmenovaných problémů jeden konkrétní a zkuste navrhnout řešení, které by mohlo dané problémy odstranit nebo alespoň mít výrazný vliv na jejich nápravu.

6) Svůj návrh prezentuj ostatním.

Příloha 3 – Populismus v ČR – pracovní list

1) V následujících dvou grafech vidíme data o spokojenosti s fungováním demokracie v ČR. První nám na modré křivce ukazuje vývoj procenta lidí, kteří deklarují, že jsou spokojeni a šedivá křivka nám na stejném grafu zobrazuje vývoj HDP opět v procentech. Druhý graf odhaluje podíl občanů spokojených s fungováním demokracie, dle jejich životní úrovně.¹⁴³ Prohlédni si je a odpověz na otázky níže.

- Jak souvisí vývoj spokojenosti s demokracií a vývoj HDP?
- Jaké různé faktory budou hrát v hodnocení demokracie roli?
- Jak se hodnocení demokracie liší v jednotlivých sociálních skupinách?

¹⁴³ PROKOP, Daniel. Na čem nejvíce závisí, zda důvěřujeme demokracii? Na kvalitě života. In: *PAQ Resesarch* [online]. 22.7.2021. Aktualizace 25.7.2021 [cit. 2.6.2023]. Dostupné z: https://www.paqresearch.cz/post/duvera_v_demokracii

- Která témata budou pravděpodobně chtít nespokojení lidé od politiků slyšet a jaká hesla by je mohla oslovovat?
- Jaký typ politických subjektů budou pravděpodobně preferovat nespokojení lidé?

2) Definice populismu – sociologická encyklopedie

Populismus (z lat. *populus* = lid) – součást politické kultury, dovedné využívání prvků lidovosti v utváření image vlády, politické strany, respektive jedince usilujícího o politickou popularitu. Součástí populistické strategie je navrhování i prosazování populárních politických opatření (např. v oblasti sociální politiky, zajišťování veřejné bezpečnosti, boje proti korupci apod.), ale i sociální demagogie spojená s prvky aktivní sociální politiky.¹⁴⁴

3) Populismus podle Jan-Wenera Müllera

„Specifická moralistická představa politiky neboli způsob vnímání politického světa, který staví morálně čistý a plně sjednocený lid proti elitám, které jsou zkorumpované nebo nějakým jiným způsobem morálně podřadnější.“¹⁴⁵

4) Charakteristika populismu dle Daniela Prokopa

Pro moderní populismus je typické vytváření distance mezi „běžným lidem“ a elitami, které mu vnucují svoje zájmy a konají proti němu. Populismus je dobré vnímat jako určitou komunikační strategii, která se snaží proměnit veškerá témata v součást kulturní války a sjednotit masu lidí k boji proti společnému nepříteli.¹⁴⁶

---

144 LINHART, Jiří. Populismus. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. 11.12.2017 [cit. 2.6.2023]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Populismus>

145 MÜLLER, Jan-Werner. *Co je to populismus?*, 2017, str. 32

146 PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny*. O chudobě, vzdělání, populismu a dalších výzvách české společnosti, 2020, str. 137

Noví populisté přicházejí se třemi výraznými narativy. Prvním je návrat k silné a stabilní národní ekonomice, druhým je narativ místa a komunity, na které elity zapomněli a třetím je vytváření nové kulturní identity a třídního uvědomění. Strategií populistů je spojování nespokojených částí veřejnosti v tzv. běžný lid a vymezování se vůči společnému nepříteli, jak vnitřnímu, tak vnějšímu.¹⁴⁷

- Pokus se vlastními slovy stručně charakterizovat populismus.

5) Pracujte ve dvojicích. Identifikujte prvky populismu a populistické komunikační strategie (na základě výše uvedených informací) v programech a charakteristikách českých politických uskupení, převzatých přímo z jejich oficiálních internetových stránek, nijak neupravených, pouze lehce zkrácených. Označte v textu klíčová slova nebo pasáže, které poté budete sdílet s ostatními spolužáky.

Program č. 1¹⁴⁸

XY je politické hnutí, které prosazuje zásadní ústavní a legislativní změny směřující k obraně svobody a demokracie v České republice. Za základní princip obrany demokracie považujeme zavedení přímé demokracie a široké zapojení občanů do řízení země. Považujeme za nutné ukončit demo-demokracii, ve které vládou kmotrovské stranické mafie. Falešné hry politických stran na levici a pravici přivedly naši republiku do bludného kruhu hlubokých dluhů, vysokých daní a krizí. Musíme prosadit změny, které vrátí občanům důvěru v budoucnost. Změny, které vrátí smysl „férovému“ podnikání a poctivé práci. Lidé musí znovu vědět, že za svou práci dostanou důstojnou mzdu a za své daně důstojnou penzi, vzdělání, zdravotní a sociální péči. Stát musí být garantem jejich bezpečí a strážcem práva a svobody. Prosazujeme systém sociální solidarity společnosti k potřebným. Především k seniorům, dětem a invalidům.

---

147 PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny*. O chudobě, vzdělání, populismu a dalších výzvách české společnosti, 2020, str. 141-143

148 Program. *SPD: Svoboda a přímá demokracie* [online]. Svoboda a přímá demokracie (SPD), @ 2020. [cit. 2.6.2023]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/program-vypis/>

Podporujeme tradiční hodnoty naší společnosti a považujeme fungující rodinu za její podstatu. Rodina zasluhuje ochranu a podporu. Za základ rodiny považujeme tradiční svazek muže a ženy. Odmítáme propagaci a podporu názorů a chování, které ohrožují fungování rodin a výchovu dětí v rodině. Podporujeme systém rovnováhy občanských svobod a povinností. Občané mají právo na ochranu svého soukromí, identity, osobních informací a dat před preventivním špehováním státu. Občané mají právo sdílet a využívat svobodně informace na internetu, pokud se to nedotýká práv a svobod jiných občanů. Základem naší prosperity je práce široké střední třídy zaměstnanců, malých a středních podnikatelů a firem. Tito lidé jsou oporou státu. Musíme podporovat jejich aktivitu, podnikavost, pracovitost a vzdělanost. Stát jim musí sloužit, protože oni jsou plátcí daní, z kterých žije.

XY je vlastenecké a demokratické hnutí, které povede nekompromisní politický zápas za nezávislost a suverenitu českého státu. Současná podoba evropské integrace je chybným projektem vytvoření evropského superstátu. Projekt je spojen s faktickým oslabením a likvidací národních států a národů Evropy. Žádáme právo občanů rozhodnout v referendu o vystoupení z EU. Projekt stávající evropské integrace také přímo ohrozí svobodu a demokracii v Evropě. Součástí tohoto procesu je řízená islamizace Evropy. Probíhající nelegální imigrace je počáteční fází konfliktu, který v konečném důsledku ohrozí svobodu, demokracii i samotnou existenci České republiky a našeho národa. Nehlásáme nenávist k žádnému národu, rase, kultuře, nebo náboženství. Naše společnost má národní tradice vycházející z kořenů židovské, antické a křesťanské kultury a civilizace. Tyto hodnoty budeme chránit. Jsou základem demokracie, svobody a lidských práv. Probíhající islamizace evropských zemí je s těmito hodnotami neslučitelná.

Důsledně odmítáme multikulturní ideologii, která je nástrojem islamizace. Nahlas říkáme, že není naší povinností otevřít dveře každému, kdo si řekne, že se u nás usadí, ale že pobyt v našem domově je pro cizince privilegiem. Pokud někdo chce u nás pracovat a žít, musí respektovat naše hodnoty a přizpůsobit se. Naši vlast budovali po staletí naši předkové. Buďme skutečnými pány ve své zemi. Buďme dobrými vlastenci. Važme si a respektujme jiné národy, ale žádejme stejný respekt od nich. Podporujeme spolupráci svobodných

evropských států a států Visegrádské čtyřky na zásadě společných zájmů, otevřeného trhu, svobodného obchodu, pohybu a obrany.

Program č. 2 ¹⁴⁹

Jsme XY. Nelžeme, nekrademe a pracujeme pro vás.

Nechtěli jsme se smířit s tím, že naše děti budou žít v zemi, v jaké jsme žili my. V zemi rozkradené a zkorumpované. Vzbouřili jsme se. A přišli jsme do politiky konečně zavést princip řádného hospodáře a k němu vedeme i všechny, kteří se s námi na správě naší země chtějí podílet a pomáhat nám. Máme za sebou výsledky, kterých nikdo před námi nedosáhl. Hlavně ve výběru daní a v boji proti korupci. A nasloucháme lidem. I to z nás udělalo hlavní politickou sílu v zemi.

Nejsme tradiční politická strana. Máme mnohem víc než program na jedno volební období. Máme totiž vizi, kam chceme Českou republiku posunout a každé volební období chápeme jako další krok, kterým ji naplňujeme. Jde o první politickou vizi této země od doby, kdy Jan Antonín Baťa napsal Budujme stát pro 40 milionů lidí. To bylo v roce 1937. Od té doby nikdo další žádnou vizi této země nedefinoval. Až YX v knížce O čem sním, když náhodou spím. Už ji četlo víc než 300 000 lidí.

Ušli jsme za těch pár let dlouhou cestu. Na jejím začátku stálo rozhodnutí jednoho člověka. V roce 2011 jsme měli nulové zkušenosti s politikou. Ale velice rychle jsme získali obrovskou, nečekanou podporu lidí. Všichni čekali na změnu. Čekali, že teď už se to podaří. Že někdo ten nesnesitelný spletenec korupce, klientelismu a zneužívání státních firem konečně porazí. Spletenec, který přiškrcuje celý národ.

V roce 2013 vypukly předčasné volby. Chtěli jsme v kampani vyjádřit to, co nás všechny štvě. To, co cítila spousta lidí zklamaných tradičními politiky. A přišli jsme na to: “Jsme schopný národ, jen nás řídí nemehla.” A k tomu jsme přidali náš největší cíl: “Aby tu chtěly žít naše děti.”

---

149 Jsme hnutí ANO. Nelžeme, nekrademe a pracujeme pro vás. *ANO, bude líp* [online]. ANO, © 2021. [cit. 2.6.2023]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/par-slov-o-ano/>

A vy jste to cítili stejně. Ve volbách jsme získali neuvěřitelných 18,65 procent. Z outsidersera se stala druhá nejsilnější vládní strana. A už tehdy začali kmotři panikařit. Rozjeli očerňující kampaň snad za desítky milionů. My jsme se nedali. YX se v nové vládě stal vicepremiérem a ministrem financí. Vzali jsme si na starost i ministerstvo spravedlnosti, dopravy, obrany, životního prostředí a ministerstvo pro místní rozvoj.

V roce 2016 přišly krajské volby. To už jsme vám nepotřebovali z billboardů říkat, jaké máme ideály. Znali jste je. Tohle už byl čas konkrétní práce. Takže jsme vám prostě řekli, na čem makáme: dálnice, obchvaty, silnice, bezpečnější Česko. Krajské volby jsme vyhráli. Drtivě, s 21,05 procenty, zvítězili jsme v devíti ze třinácti krajů.

Víc než volební výsledky za nás ale promluvila naše práce. Jako první v novodobých dějinách jsme snížili státní dluh, a to dokonce o 70 miliard korun, vybrali jsme o stovky miliard na daních víc, než naši předchůdci a udělali přebytek státního rozpočtu 61,8 miliard – a to je další rekord v dějinách tohoto státu. Kromě našich ministrů se činí i primátoři a starostové v Ostravě, Brně, Příbrami a dalších městech. Na Facebooku pravidelně reportujeme, jak makáme pro lidi v České republice.

Na jaře 2017 ukázaly volební průzkumy, že se ANO v preferencích přehouplo přes 30 procent. Tradiční politické strany, a také mafiánské struktury na ně napojené, spustily v naprosté panice další, ještě masivnější očerňující kampaň, než jakou jsme zažili ve volebním roce 2013. Tehdejší premiér Bohuslav Sobotka naprosto nepochopitelně odvolal YX z funkce ministra financí, ačkoli to byl právě on, který dosáhl do té doby nevídaných výsledků.

V říjnu 2017 přišly parlamentní volby a my vám na billboardech řekli to hlavní. To, co bylo v tu chvíli jediné podstatné: “Nenecháme se zastavit”. Vyhráli jsme ve všech krajích i v hlavním městě. Prostě, všude. Konečný výsledek 29,64 procent znamenal, že jsme zvítězili se skoro trojnásobným náskokem před ostatními stranami. Proto makáme s takovým nasazením. Cítíme vaši důvěru. A nikdy ji nezklameme.

Program č. 3¹⁵⁰

BRÁNÍME NORMÁLNÍ SVĚT

Stát má sloužit lidem, nikoliv se je snažit vychovávat. Politiky si neplatíme, aby vymýšleli nesmyslné vyhlášky a zákony. Právních předpisů má být málo, ale mají být všeobecně respektované. Stát má zaručovat základní (negativní) práva – tedy právo na život, svobodu a vlastnictví. V drtivé většině dalších aktivit náleží státu zdrženlivost.

- Dostaneme peníze z našich daní k dobrým učitelům a ředitelům, které necháme pracovat.
- Zrušíme tzv. plošnou inkluzi.
- Zastavíme ideologickou indoktrinaci dětí ve školách.
- Ochráníme české řidiče. Doprava musí být především rychlá a plynulá.
- Definici manželství jako svazku muže a ženy pevně zakotvíme v Ústavě.
- Podpoříme rodiny. Rodinu tvoří otec, matka a děti.
- Chráníme přírodu pro lidi, nikoliv proti lidem. Aktivisté nebudou rozhodovat o kůrovci ani o občanech žijících na chráněných územích.
- V boji s korupcí budeme tvrdě potírat organizované skupiny rozkrádající miliardy, nikoli vytvářet policejně-udavačsko-digitální stát, ve kterém je vše zakázáno.
- Vždy budeme stát na straně řadových policistů zajišťujících bezpečí na našich ulicích.

BOHATSTVÍ VZNIKÁ Z PRÁCE

Bohatství společnosti vzniká spontánními aktivitami svobodných lidí (a firem), nikoli regulacemi, dotacemi nebo přerozdělováním. Daně mají být nízké a přehledné. Zrušíme zbytečné a nefunkční či vysloveně nebezpečné instituce a úřady. Budeme dlouhodobě, radikálně snižovat výdaje státu.

- Zjednodušíme daňový systém a některé daně úplně zrušíme.

---

150 Program – bráníme normální svět. *TRIKOLORA* [online]. TRIKOLORA, © 2019–2023. [cit. 2.6.2023]. Dostupné z: <https://volimtrikoloru.cz/program/>

- Snížíme zdanění práce. Za všech okolností se musí vyplatit pracovat, nikoliv čerpat dávky.
- Zjednodušíme sociální systém. Sociálních dávek má být málo a jejich systém přehledný.
- Stát má sloužit jako poslední záchrana, když selže vše ostatní.
- Zrušíme dotace ze státního rozpočtu pro politické neziskovky.
- Zastavíme dotace velkým korporacím.
- Nebudeme poskytovat zahraničním firmám investiční pobídky.
- Budeme podporovat české firmy doma i v zahraničí.
- Naší prioritou ve výdajích budou starobní důchody. Jsou oceněním lidí, kteří pro tuto republiku pracovali celý život.

ČESKÉ ZÁJMY NA PRVNÍM MÍSTĚ

Demokracie je národní záležitostí. Lidé musí mít možnost demokraticky kontrolovat veřejnou moc. O českých zákonech musí rozhodovat čeští politici, kteří skládají účty českým voličům. Ne nikým nevolení úředníci, aktivisté a lobbisté. Občanské svobody českých občanů jsou dnes v největším ohrožení za posledních 30 let. Náš život se odehrává v České republice, řešme tedy především tuzemské problémy a zájmy, nikoli zájmy někoho jiného (příkladem nám může být Maďarsko a Polsko).

- Podpoříme všechny iniciativy, jež povedou k posílení naší suverenity, respektive k rozvolnění našich vztahů s EU, včetně vystoupení z EU.
- Nepřipustíme předávání dalších pravomocí EU.
- Občan-rodina-obec-stát jsou základní jednotky společnosti. Budeme je hájit.
- Zrušíme desítky úřadů (nejen ombudsmana).
- Budeme hájit svobodu slova ve veřejném prostoru. Zabráníme cenzuře názorů na Facebooku a dalších sociálních sítích.
- Zastavíme politické aktivity, které jsou placeny zahraničními organizacemi a působí v našem „neziskovém“ sektoru.
- Naší měnou zůstane česká koruna.

- Prosadíme, aby hlavním úkolem armády byla ochrana národní svrchovanosti a územní celistvosti.
- 6) Představte prvky a pasáže, které jste identifikovali jako populistické ostatním spolužákům. Svůj výběr zdůvodněte.
- 7) Odpověz na závěrečné otázky:
- V čem se uvedené programy shodují a v čem se naopak liší?
  - Na co kladou jednotlivé programy největší důraz?
  - Jaký typ lidí budou výše předložené programy oslovovat a proč?
  - S jakými problémy se pravděpodobně potýkají lidé, které tyto programy oslovují?

Příloha 4 – Epistemické znetvoření demokracie – pracovní list

1) Přečti si následující dva texty, soustřeď se na obsah.

Článek z webových stránek vlády ČR¹⁵¹ – kráceno a doplněno

Národní ekonomická rada vlády představila předsedovi vlády a ekonomickým ministryním a ministrům dva materiály, týkající se konsolidace veřejných rozpočtů a energetické krize.

Náměty NERV budou podle dohody s ekonomickými ministry dále rozpracovány a vláda poté bude diskutovat, které z nich využije, realizuje či zařadí do programového prohlášení.

Konsolidace státního rozpočtu, který nyní musí čelit výzvám kvůli enormnímu růstu cen energií, je úkolem pro následující roky. NERV se proto snažil k problematice přistoupit systémově a označil sílu podpory daných návrhů, kterou měly mezi členy NERV.

Mezi návrhy na snížení výdajů státního rozpočtu patří snížení výdajů na důchodový systém, návrat slev na jízděm do stavu k srpnu 2018, zrušení státní podpory stavebního spoření, zvýšení efektivity veřejné správy nebo snížení podpory v nezaměstnanosti. V rámci zvýšení příjmů NERV navrhuje zvýšení zdanění příjmů fyzických osob, revize sazeb spotřební daně, zrušení slevy na nepracující manželku, zvýšení daně z nemovitostí nebo zpoplatnění vysokých škol.

Druhý materiál týkající se energetické krize a průmyslu uvádí set námětů a nových pohledů, jak řešit situaci. Označil také existující řešení, která členové NERV považují za klíčová a doporučují maximální urychlení.

Mezi návrhy v této oblasti NERV prezentuje rychlou realizaci úspornějšího a návratného kurzarbeitu¹⁵², záchranou síť pouze pro definované systémově významné firmy nebo zastropování cen energií pro velké podniky.

---

151 NERV prezentoval vládě náměty z oblasti rozpočtu a energetické krize. *Vláda České republiky* [online]. Vláda ČR, (c) 2009-2023. 3.11.2022 [cit. 16.6.2023]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/nerv/aktuality/nerv-prezentoval-vlade-namety-z-oblasti-rozpoctu-a-energeticke-krize-200401/#>

152 Zkrácená pracovní doba – zaměstnancům je zkrácena pracovní doba a ušlý příjem jim nahradí stát

Komise pro spravedlivé důchody – tisková zpráva, kráceno a doplněno¹⁵³

Ministryně práce a sociálních věcí Jana Maláčová (ČSSD) dnes představila složení komise pro spravedlivé důchody v čele s předsedkyní Danuší Nerudovou, profesorkou Mendelovy univerzity. Komise pro spravedlivé důchody vzniká v souladu s Programovým prohlášením vlády pod záštitou Ministerstva práce a sociálních věcí a stane se základnou pro návrhy na zajištění budoucích příjmů seniorů. Měla by také významně přispět ke kvalitě předkládaných návrhů v oblasti důchodové politiky a bude sdružovat zástupce všech parlamentních politických stran, sociálních partnerů, akademické veřejnosti a dalších relevantních zájmových skupin a proseniorských organizací.

Z práce komise vzešel návrh důchodové reformy, který počítal s rozdělením penze na rovný důchod pro všechny a zásluhovou složku, růstem výše vyplácených důchodů, bonusem 500 Kč za každé vychované dítě a také dřívějším odchodem do penze pro lidi, pracující v náročných profesích, i se změnou financování a úpravou daní.

2) Odpověz na následující otázky

- V textech je popisována činnost určitého typu orgánů, o jaké orgány se jedná?
- Jaké podobné tendence lze v obou textech vysledovat?
- Kdo musí o takovýchto návrzích rozhodovat?
- Je možné, aby navrhovaná opatření politická reprezentace prosazovala bez jakýchkoliv úprav?

---

153 Ministryně Maláčová představila komisi pro spravedlivé důchody. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. © Ministerstvo práce a sociálních věcí. 1.1.2019 [cit. 16.6.2023]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/ministryne-malacova-predstavila-komisi-pro-spravedlive-duxody>

3) Ústava České republiky¹⁵⁴ – projdi si vybrané pasáže ze základních ustanovení ústavy.

Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.

Lid je zdrojem veškeré státní moci; vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.

Ústavní zákon může stanovit, kdy lid vykonává státní moc přímo.

Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.

Politický systém je založen na svobodném a dobrovolném vzniku a volné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů.

Politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním. Rozhodování většiny dbá ochrany menšin.

4) Odpověz na následující otázky:

- V čem si navzájem odporují formulace, obsažené v ústavě s tendencemi vycházejícími z textů?
- Musí být výsledky demokratických procesů vždycky správné? Kdo to posoudí?
- Jak lze v rámci demokratických procesů napravovat chyby, které mohou během rozhodování vzniknout?

---

¹⁵⁴ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ze dne 16. prosince 1992, Ústava České republiky.

5) *Epistémé* = pravé vědění/poznání

Doxá = mínění/zdání

- V čem podle tebe spočívá ono *epistemické znetvoření demokracie*?

Příloha 5 – Závěrečná esej – zadání

Na uplynulých hodinách jsme se věnovali problémům současné demokracie.

Vyber si jeden konkrétní problém, který ty osobně vnímáš jako významný a napiš esej (minimální délka dvacet vět), ve které ho rozebereš a zároveň alespoň v hrubých obrysech zkusíš navrhnout nějaké jeho řešení.

Jako téma si zvol některý z problémů, které byly rozebírány na hodinách, případně nějaký problém s těmito tématy úzce související. Pokud si vybereš nějaký související, musíš v rámci eseje souvislost vysvětlit.

Při zpracování eseje vycházej z informací, které byly probírány na hodinách a doplň k nim i další, které považuješ za důležité a určitě nezapomeň přidat i vlastní hodnocení popsaných věcí.